

DUNJA BROZOVIĆ RONČEVIĆ

Sveučilište u Zadru

Centar za jadransku onomastiku i etnolingvistiku

Trg kneza Višeslava 9, HR-23000 Zadar

dbrozovic@unizd.hr

TIJMEN PRONK

Leiden University Centre for Linguistics

Reuvenplaats 3-4, NL-2311 BE Leiden

t.c.pronk@hum.leidenuniv.nl

PO ŠUMAMA I GORAMA...: RAZNOLIKOST I DISTRIBUCIJA NAZIVA ZA ŠUMU U HRVATSKIM GOVORIMA

»Videć dake Velevij da gora, da polje,
da dubrave, da gozdi, da planine, da luzi,
da rike, da vrulje svakojake jesu, stati odluči.«
(Zoranić, *Planine*).

U radu se analizira velika raznolikost i brojnost temeljnih naziva za *šumu* u hrvatskim mjesnim govorima te se razmatra njihova rasprostranjenost na jezičnom zemljovidu Hrvatske. Uz najrasprostranjenije nazive kao što su *šuma*, *gora*, *boška/bošak*, kao temeljni nazivi za šumu u pojedinim hrvatskim govorima posvjedočene su i riječi *drmun*, *husta*, *loza*, *lug*, *grm*, *umejak*, *kolinjak*, *gušč*, *ograde*, *drveća*, *les*, *živica*, *dubrava*, *kiće*, *grmlje*, *krč* i *gaj*. U članku se donosi detaljan pregled zemljopisne rasprostranjenosti ovih naziva na temelju terenskih istraživanja provedenih u nedavno dovršenom velikom projektu LinGeH i postojeće dijalektološke literature. Rasprostranjenost hrvatskih riječi za šumu prikazana je na nekoliko jezičnih zemljovida. U radu se nadalje raspravlja o podrijetlu i etimologiji pojedinih riječi za šumu i njihovim toponimijskim odrazima, što je osobito relevantno s obzirom na činjenicu da su neke od riječi koje se danas više ne rabe kao temeljne riječi za šumu ili za osobitu vrstu šume, zabilježene samo u toponimiji. Uz svaki se pojedini naziv razmatraju i čimbenici koji su mogli utjecati na današnju distribuciju leksema.

0. Uvod¹

Leksička je varijacija hrvatskih naziva za pojam ‘šuma’ veća nego kod većine drugih pojmova u hrvatskome jeziku. Raznolikost je osobito velika na Kvarneru (Brozović i Pronk 2013) i u Gradišću (Neweklowsky 1978: 328 i karta 41). Bogatstvo je naziva za šumu uočio već Rački (1887.), pišući o narodnim pjesmama i poslovicama u kojima nalazimo likove poput *gora*, *dubrava*, *lug*, *gaj* i naravno, *šuma*.

Leksičke su razlike u naslijeđenome hrvatskom leksiku nastale kad su govornici pojedinih govora nadomjestili stare riječi drugim riječima vlastitoga jezika, novotvorenicama ili posuđenicama iz drugih jezika, uglavnom iz romanskih jezika, njemačkoga, mađarskoga, turskoga i grčkoga. Istim su postupcima nastale naravno i riječi za stvari i radnje za koje nisu postojale naslijeđene riječi. Bilježe se naravno i slučajevi u kojima je došlo do promjene značenja hrvatskih riječi u određenim govorima. Kad su stare riječi nadomještene novima, često trag starijeg apelativa opstane u jeziku samo sa specifičnijim značenjem ili, osobito kod toponomastičkih apelativa „okamenjen” u toponimiji. Tako je primjerice riječ *dubrava* gotovo nestala kao apelativ u većini hrvatskih govora, ali ju nalazimo u toponimiji diljem Hrvatske. Slično je s riječju *gora*, koja je temeljni naziv za šumu u nekim dijelovima središnje i južne Hrvatske. U nekim je govorima značenje ‘šuma’ sačuvano isključivo u izreci „ići u goru (po drva)”, a u mnogima je naziv za šumu istodobno i naziv za suho granje koje se skuplja u šumi.

Jednim se dijelom ovaj rad temelji na leksičkoj građi prikupljanoj od sredine prošloga stoljeća za potrebe geolingvističkih projekata. Naime, u pedesetim godinama XX. stoljeća sustavno se počela prikupljati građa za *Srpskohrvatski dijalektološki atlas* (SHDA) u okviru međuakademijske suradnje, za koji je izrađen upitnik za dijalektološka istraživanja na području tadašnje Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Taj je projekt imao mnogih nedostataka, primjerice u upitniku su gotovo u potpunosti nedostajala pitanja vezana uz osobitosti jadranskoga prostora (npr. jadranska flora i fauna, maritimni leksik i sl.). Na žalost, ta važna sastavnica naše leksičke baštine nije uvrštena ni u noviji prilagođen upitnik koji je izrađen u sklopu projekta *Hrvatski dijalektološki atlas* (HDA), poslije *Hrvatski jezični atlas* (HJA) koji je utemeljen u okviru HAZU (tada JAZU). Sva jezična građa prikupljena za te geolingvističke projekte danas je pohranjena u Institutu za hrvatski jezik. Pripremajući ovaj rad, nakon što smo prikupili dostupnu građu iz dosad obrađenih punktova za SHDA i HJA, uvidjeli smo da je ta građa nerijetko nepouzdana te da zbog nedostatnih podataka o

¹ Rad je napisan u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (LinGeH) koji pri Sveučilištu u Zadru financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem HRZZ 3688 (voditeljica: prof. dr. sc. Dunja Brozović Rončević).

semantičkoj diferencijaciji moramo rabiti i građu iz dijalektološke literature, osobito dijalektnih rječnika, u kojima se često navode važni primjeri uporabe i razvedenosti značenja. No kako ni te dopune često nisu bile dostatnima, tek u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (Lin-GeH) provedena su ciljana terenska istraživanja i uvedena nova pitanja kojima se preciznije definiraju osobitosti u značenjima pojedinih naziva za šumu. Mreža punktova za projekt LinGeH obuhvaća i hrvatske punktove iz OLA (*Općeslavenski lingvistički atlas*) i ALE (*Atlas Linguarum Europae*), a konzultirali smo i objavljenu građu za hrvatske čakavske govore u Istri (projekt LAIČaG, G. Filipija i B. Buršić Giudici).

U građi prikupljenoj u okviru navedenih geolingvističkih projekata potvrđeni su sljedeći leksemi s izvornim značenjem ‘šuma’²: **šuma, gora, drmun, bušak/bošak/boška, lug, husta/hosta, loza, grm, umejak, kolinjak, gušč, ograde, drveća, les, živica**. U drugim dijalektnim vrelima potvrđeni su i apelativi s prijevodom ‘šuma’ ili odgovarajuća riječ na stranome jeziku (engl. ‘wood, forest’, njem. ‘Wald’, tal. ‘bosco’): **dubrava, gaj, grmlje, kiće, krč**. Uz to bilježimo i riječi koje označuju posebnu vrstu šume i nigdje nisu zabilježene kao temeljna riječ za šumu, npr. **branjevina, kneja, kolosjek, meka, mladje, omar, pasište, rust, šlog, sjena, zabrana**. To su, npr. mlade šume, niske šume, šume za sječju, šume uz vodu, močvarne šume, šume u kojima je zabranjeno sjeći ili u koje je zabranjeno ući, ograđene šume itd. U ovome radu nismo obrađivali mnogobrojne nazive za šume koje se sastoje od određene vrste drveća, tipa *borik, borje, borovište, borovec* i sl. (*bor*), *bukovac, bukovik, bukovje, bukovčak* i sl. (*bukva*), *cerik, cerje, cerovlje, cerovac* (*cer*), *grabrik, graberje, grabovica* i sl. (*grab*), *hrašće, hrastik, rastik* (*hrast*) i mnoge druge, a s druge strane riječ je uglavnom o nazivima koji su znatno prisutniji u toponimijskim odrazima nego kao opće imenice.³ Moguće je, pa čak i vjerojatno da i neke dijalektne riječi koje ovdje smatramo temeljnim nazivima za šumu u stvarnosti to nisu, već se odnose samo na šume sa specifičnim obilježjima. Na žalost, nisu sva vrela koja smo rabili za ovaj članak jednako pouzdana ili detaljna, a nemoguće je naravno svako vrelo dodatno provjeriti. S druge strane, s obzirom na to da su neki podatci prikupljeni i pred sedamdesetak godina, novija su terenska istraživanja pokazala da se situacija u govoru naravno mijenja, te da je općenito naziv *šuma* danas znatno rasprostranjeniji nego što je to bio u hrvatskim govorima u prošlom stoljeću. Kad navodimo oblik iz dijalektološke literature, obično smo ostavljali izvorno tumačenje ili prijevod, a samo smo ga u rijetkim slučajevima skraćivali.

² Odgovor na pitanje „Ksn drveće izraslo na većem prostoru (*silva*)?": LinGeH (780), SHDA (90/2; 73/2), HJA (1192), OLA (375); LAIČaG (74).

³ Više primjera v. Kurelac 1869: 83. O zemljopisnim imenima izvedenim od naziva za vrste stabala na teritoriju Hrvatske v. Čargonja et al. 2008. te Šimunović 2005: 21.

1. Značenje pojma *šuma*

U raznim će dijelovima Hrvatske pojam ‘šuma’ imati različite asocijacije i semantička ograničenja. Šuma je za govornika koji živi na području gdje raste samo nisko raslinje bez većih stabala, kao npr. u dijelovima južne Hrvatske, bez sumnje nešto drugo nego za govornika koji živi na prostoru na kojem postoji bogatstvo i velika raznolikost šuma, primjerice u Gorskoj kotaru ili Slavoniji. U dijalektnim se upitnicima uglavnom postavljaju onomasiološka pitanja pa tako u građi koja je prikupljena pomoću upitnika za SHDA, HJA, LAIČaG i LinGeH, šuma je obično to što su govornici odgovorili na pitanje »Kako se naziva drveće izraslo na većem prostoru (silva)?«. U upitniku LinGeH-a dodana su i pitanja za specifičnija značenja, primjerice »Kako se naziva mlada šuma?«, »Kako se naziva mala šuma?«, »Kako se naziva čovjek koji se službeno brine o šumi?« i »Kako se naziva skupljeno granje bez lišća i šipražje za potpalu?« te semasiološko pitanje »Što vam znači *lug*?«. Većina dijalektnih upitnika, pa tako i LinGeH uz pitanje uvijek navodi nekoliko mogućih stimulusa, kako bi se istraživaču olakšalo istraživanje. Svi su ti oblici u pravilu tipizirani ili standardizirani.

Različiti nazivi za šume u istome sustavu mogu se razlikovati na više načina. Oni mogu biti različiti po vrsti stabala,⁴ po visini šume, po starosti šume, po visini područja na kojoj raste (više o tome u Tolstoj 1969: 43). Razlika po vrsti stabala povezana je s različitim vrstama zemlje, nadmorskom visinom, prisutnošću vode itd. Fiziologija terena na kojem se nalazi šuma može dakle imati utjecaj i na temeljni naziv za šumu. Uz to, i određene lokalne kulturne osobitosti mogu utjecati na nazive za šumu, npr. *drmun* ‘ograđena šuma’ ili *branjevina* ‘(mlada) šuma u kojoj je zabranjeno sjeći’. Na žalost, upitnici za jezične atlase u pravilu ne bilježe takve osobitosti, već se ponekad šturi podatci nalaze rukopisno na marginama uz samo pitanje, no te su napomene podložne iskustvu i interesima samoga istraživača.

U LinGeH upitniku dodano je i pitanje »Kako se naziva čovjek koji se službeno brine o šumi?«. Na području Hrvatske danas se u tom značenju ne rabi riječ *lozar* koja je temeljna riječ za to zanimanje u gradišćansko-hrvatskim govorima. Recentnim istraživanjima utvrđeno je, da iako je danas najrasprostranjeniji naziv *šumar*, čak i na područjima na kojima šuma nije osnovni naziv za šumu, u mnogim punktovima gdje je šuma temeljni naziv, osoba koji se brine o šumi, naziva se *lugar*. U nekim punktovima, zabilježena su oba naziva s malim razlikama u

⁴ Najfrekventnije su vrste stabala u Hrvatskoj (po regijama, podatci s mrežne stranice <http://croatica.botanic.hr/~ekolbilj/ekologijabilja/>; zadnji pristup 17. siječnja 2014.): Istočna i Središnja Hrvatska (na višim nadmorskim visinama) bukva; (u nizinama) hrast lužnjak, obični grab; (u poplavnim šumama) poljski jasen, crna topola, bijela vrba. Gorska Hrvatska: bukva, jela, gorski javor. Istra, Primorje i Dalmacija: alepski bor (na dalmatskim otocima), hrast crnika (na otocima i uz samu obalu), hrast medunac (gdje nema hrasta crnike), bijeli grab, crni grab (u gorskim predjelima). V. i kartu u Čargonja et al. 2008: 929.

značenju: primjerice u Voćinu, *lugar* je osoba koja se brine o šumi, a *šumar* je inženjer šumarstva, a u Vrbanji, *šumar* se brine o šumi, a *lugar* je službenik šumarske administracije i sl. Potrebno je međutim napomenuti da su prezimena tipa *Lugar*, *Lugarić*, *Logar* i sl. znatno rasprostranjenija diljem Hrvatske od prezimene izvedenih od naziva *šumar*. S druge strane, u mnogim jadranskim punktovima, na prostorima koji po geomorfološkim obilježjima nemaju „pravih“ šuma, ne nalazimo ni nazive *šumar* ni *lugar*, već se osoba koja je bila plaćena za nadzor javnih i općinskih dobara, pa tako i šuma najčešće naziva *pudar*, od čega se također izvode i brojna prezimena. Doduše, najčešće *pudar* označuje osobu koja je čuvala vinograde te je otud i vrlo proširena izvedenica *pudarica* kao naziv za pudarevu kućicu.

U sklopu projekta LinGeH važnu sastavnicu predstavlja i potprojekt MILA (*Mali istarski lingvistički atlas*) koji je do svoje iznenadne i prerane smrti 2021. vodio akademik Goran Filipi. Projektom je trebala biti kartografirana odabrana hrvatska i romanska jezična građa iz nekoliko do sada objavljenih lingvističkih atlasa Istre.⁵ Iako čakavskih punktova s relevantnim odgovorima ima i u Istriotskom, Istrorumunjskom i Istromletačkom lingvističkom atlasu, osvrnut ćemo se na jezičnu građu iz LAIČaG-a (*Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora*) koji obuhvaća 50 punktova, uz 46 hrvatskih još i četiri kontrolna, dva istromletačka te po jedan slovenski i istrocrnogorski (perojski). Pitanje br. 74. Šuma – Bosco – Gozd pokazuje da je na području Istre kao temeljna riječ za šumu daleko najrasprostranjeniji naziv *boška*, odnosno da taj leksički tip nalazimo u 41 od 46 istarskih čakavskih govora, s time da ga u 34 govora bilježimo u ženskome rodu, a samo u 7 govora likove u muškome rodu koje pak uglavnom nalazimo južnije na obali, osobito u otočnim govorima. U 4 istarska punkta temeljni je odraz leksički tip *šuma*, a u dva govora *gora*.

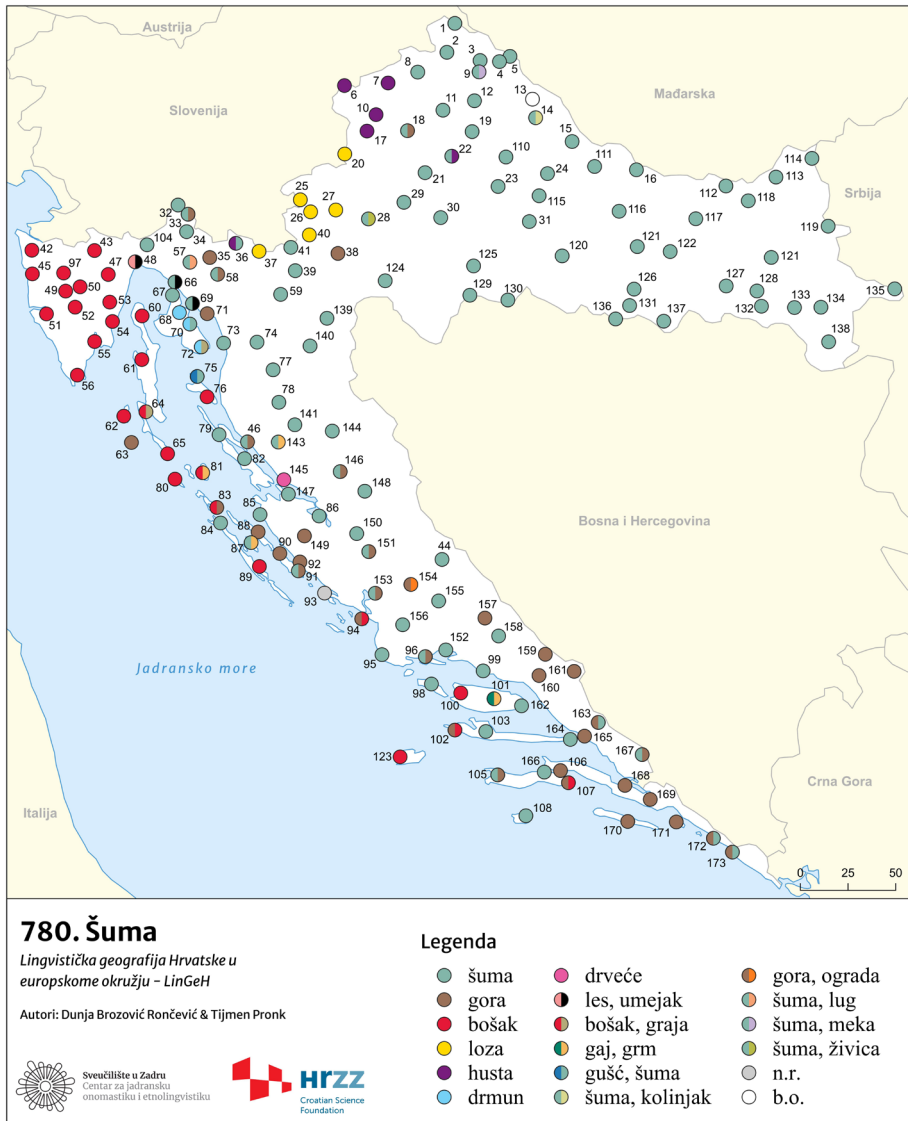
LAIČaG: Bijažići (*bõška*), Brest (*bõška*), Buići (*bõška*), Damijanići (*bõška*), Drenje (*bõšak*), Golaš (*bõška*), Gologorica (*bõška*), Gračišće (*bõška*), Hrboki (*bõška*), Ičići (*šùma*), Jašići (*bõška*), Jurićev Kal (*bõška*), Kaldanija (*boško*), Karojba (*bõška*), Krbavčići (*bõška*), Kringa (*šùma*, *bõška*), Krti (*lõh*, *bõška*), Kućibreg (*bõška*), Lindar (*bõška*), Marčana (*bõška*), Materada (*bõška*), Medulin (*bõška*), Mošćenice (*bõška*), Muntić (*bõška*), Musalež (*bõška*), Nedeščina (*bõšak*), Paradiž (*bõšak*), Pariži (*bõška*), Paz (*bõška*), Permani (*šùma*), Pićan (*bõška*), Poljane (*gõrã*), Presika (*bõšak*), Rabac (*bõšak*), Rakalj (*bõška*), Ročko Polje (*bõška*), Rovinjsko Selo (*bõška*), Selina (*bõška*), Sveti Petar u Šumi (*bõška*), Šorići (*šùma*), Šumber (*bõška*), Tinjan (*bõška*), Vele Mune (*gõra*), Viškovići (*bũšak*), Vižinada (*bõška*), Žminj (*bõška*).

⁵ Zadatak koji je zacrtao G. Filipi, na temelju do sada objavljene i dopunjene građe dovršili su N. Vuletić, H. Bazina i D. Brozović Rončević te je *Mali istarski leksički atlas* objavljen 2024. u izdanju Sveučilišta u Zadru.

Karta 1. Nazivi za šumu u mreži projekta LinGeH⁶

⁶ Zahvaljujemo Hrvoju Bazini iz Centra za jadransku onomastiku i etnolingvistiku Sveučilišta u Zadru koji je izradio jezične zemljovide u ovome radu.

Karta 2. Rasprostranjenost leksičkih tipova naziva za šumu u mreži LinGeH

Iz priloženih je zemljovida razvidno kolika je važnost gustoće mreže punkto-va u lingvističkoj geografiji, jer po LinGeH zemljovidu odraza leksičkih tipova za pojam šuma, koji se temelji na 13 istarskih punktova moglo bi se zaključiti da je *boška/bošak* jedina riječ za šumu u Istri, a projekt MILA na analizi većeg broja punktova pokazuje da i u Istri nalazimo nazive *šuma* i *gora* što može biti vrlo relevantno za jezičnopovijesne analize istarskih čakavskih govora i kretanja migracija.

Tablica 1. Popis punktova u mreži projekta LinGeH:
zeleno (kajkavski), plavo (čakavski), crveno (štokavski)

1	Mursko Središće	26	Ozalj (Požun)	51	Rovinjsko selo
2	Nedelišće	27	Domagović	52	Žminj
3	Prelog	28	Pisarovina	53	Kršan
4	Kotoriba	29	Mraclin	54	Rabac, Gornji
5	Sveta Marija	30	Trebarjevo, Desno	55	Rakalj
6	Hum na Sutli	31	Garešnica, Gornja	56	Medulin
7	Bednja	32	Prezid	57	Mrzla Vodica
8	Maruševac	33	Čabar	58	Mrkopalj
9	Sveti Đurđ	34	Gerovo	59	Oštarije
10	Začretje, Sv. Križ	35	Delnice	60	Beli
11	Sudovec	36	Brod Moravice	61	Valun
12	Apatovec	37	Lukovdol	62	Unije
13	Hlebine	38	Vukmanić	63	Susak
14	Virje	39	Generalski Stol	64	Nerezine
15	Pitomača	40	Stative, Gornje	65	Ilovik
16	Vaška	41	Vukova Gorica	66	Kraljevica
17	Veliko Trgovišće	42	Materada	67	Omišalj
18	Marija Bistrica	43	Nugla, G.	68	Dobrinj
19	Cubinec	44	Klana	69	Crikvenica
20	Šenkovec	45	Vabriga	70	Vrbnik
21	Dugo Selo	46	Karobjba	71	Novi Vinodolski
22	Vrbovec	47	Boljun	72	Baška
23	Martinec	48	Rukavac	73	Senj
24	Sunja	49	Tinjan	74	Brinje
25	Vivodina	50	Pazin	75	Lopar

76	Barbat	110	Gudovac	143	Trnovac
77	Otočac	111	Virovitica	144	Podlapača
78	Kosinj, Gornji	112	Podgajci Podravski	145	Tribanj
79	Novalja	113	Beli Manastir	146	Lovinac
80	Premuda	114	Batina	147	Ražanac
81	Olib	115	Ladislav	148	Gračac
82	Pag	116	Voćin	149	Škabrnja
83	Molat	117	Šaptinovci	150	Medviđa
84	Božava	118	Valpovo	151	Nunić
85	Petrčane	119	Aljmaš	152	Kijevo
86	Novigrad	120	Lipik	153	Skradin
87	Veli Iž	121	Velika	154	Drniš
88	Lukoran	122	Kutjevo	155	Čavoglave
89	Sali	123	Koritna	156	Perković
90	Banj	124	Topusko	157	Sinj
91	Tkon	125	Velika Pisanica	158	Trilj
92	Sveti Filip i Jakov	126	Srednji Lipovac	159	Studenci
93	Murter	127	Trnava	160	Grabovac
94	Zlarin	128	Strizivojna	161	Imotski
95	Rogoznica	129	Hrvatska Kostajnica	162	Sumartin
96	Trogir	130	Hrvatska Dubica	163	Vrgorac
97	Kaštel Kambelovac	131	Magića Mala	164	Sučuraj
98	Grohote	132	Gundinci	165	Zaostrog
99	Krilo Jesenice	133	Gradište	166	Račišće
100	Ložišća	134	Otok	167	Metković
101	Pražnica	135	Ilok	168	Brijesta
102	Hvar	136	Davor	169	Ston
103	Vrbanj	137	Bebrina	170	Babino Polje
104	Komiža	138	Vrbanja	171	Šipanska Luka
105	Vela Luka	139	Slunj	172	Dubrovnik
106	Kučišće	140	Saborsko	173	Cavtat
107	Lumbarda	141	Mušaluk		
108	Lastovo	142	Karlobag		

2. Izvori građe

U članku navodimo dijalektne i toponimske oblike iz različitih vrela. Vrela za dijalektnu građu su sljedeća: građa prikupljena u sklopu projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju*, građa prikupljena za SHDA i HJA, građa OLA, objavljeni dijalektni rječnici, dijalektološka literatura i druga sekundarna literatura poput jezične građe zabilježene u etnološkim radovima.

Za govore jadranske Hrvatske postoji velik broj dijalektnih rječnika, osobito za otočne govore. Za središnju Hrvatsku takvih je rječnika znatno manje, dok dijalektnih rječnika govora istočne Hrvatske, koji su općenito slabije opisani nego ostali hrvatski mjesni govori, ima tek nekoliko. Dijalektološka literatura nam dakle ne nudi cjelovitu sliku prostiranja temeljnih naziva za šumu. Uz to, mali rječnici slavonskih, baranjskih i bačkih govora, npr. Sekereševi dijalektološki radovi ili Klaićev opis govora Bizovca, obično ne spominju koja je temeljna riječ za šumu, vjerojatno zbog toga što je ta riječ ista kao u standardnome jeziku: *šuma*. Građa za LinGeH, međutim, uključuje i slavonske, baranjske i bačke govore,⁷ koji prema toj građi redovito imaju leksem *šuma*. Građa iz jezičnih upitnika, s druge strane, ne pokazuje da ista riječ u Dalmaciji i u nekim drugim dijelovima zapadne Hrvatske znači i, a ponekad isključivo ‘posječeno granje’.⁸ Dakle, tek objedinjena građa iz dijalektološke literature i građa prikupljena u okviru geolingvističkih projekata nude cjelovitu sliku potvrđenosti i semantike riječi *šuma* u hrvatskome jeziku. S obzirom na to da dobar dio građe za govore istočne Hrvatske dolazi iz građe za SHDA/HDA/OLA, u kojoj nalazimo samo odgovor na pitanje koja je temeljna riječ za šumu, nedostaje informacija o tome imaju li ti govori također odraze drugih riječi za šumu poput *gaj* i *lug*. Takve „rupe” mogu ispuniti samo nova terenska istraživanja.

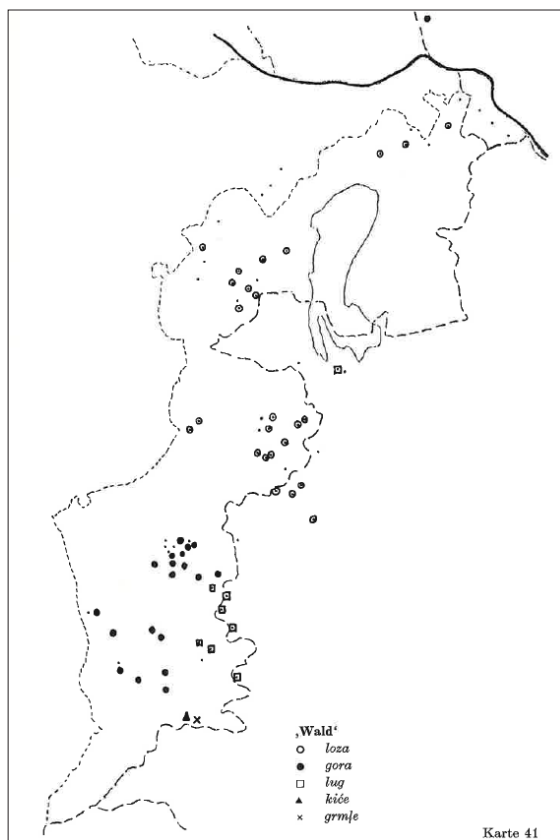
Transkripcije dijalektnih oblika iz dijalektološke literature ostavili smo kako je u izvorima, čak kad je sasvim jasno da različite transkripcije označuju istu fonološku stvarnost (npr. u građi za SHDA/HDA/OLA Stinjaki/Stinatz *gor'a* = Hvar *gorä*). Neke sitne razlike u notaciji ipak smo izjednačili, npr. *šuma*, *š'uma* i *š'uma* izjednačeni su u *šuma*, sukladno načelima transkripcije projekta LinGeH za govore koji bilježe samo mjesto naglaska ili nemaju tonsku opreku, a tim se načelima vodimo i pri navođenju jezične građe iz LinGeH upitnika.

⁷ Većinu je terenskih istraživanja slavonskih govora na istoku Hrvatske za potrebe LinGeH projekta obavio Filip Galović te mu zahvaljujemo na dodatnim objašnjenjima.

⁸ Zanimljiva je činjenica da građa za SHDA i HJA navodi *šuma* kao temeljnu riječ za šumu u nekoliko zapadnih govora (npr. na otocima Krku i Hvaru), a u dijalektološkoj literaturi o istim govorima umjesto riječi *šuma* nalazimo druge nazive za šumu. Recentna istraživanja za LinGeH pokazala su da naziv *šuma* pod utjecajem standardnoga jezika danas nerijetko zamjenjuje starije nazive. A postoji naravno i mogućnost da je riječ o krivim podatcima u građi za SHDA i HJA, izazvanim ciljanim pitanjem na standardnome jeziku »kako se kaže ‘šuma’« ili slično (o metodologiji dobivanja dijalektnih oblika za SHDA, HJA i OLA v. i Houtzagers 2013: 258).

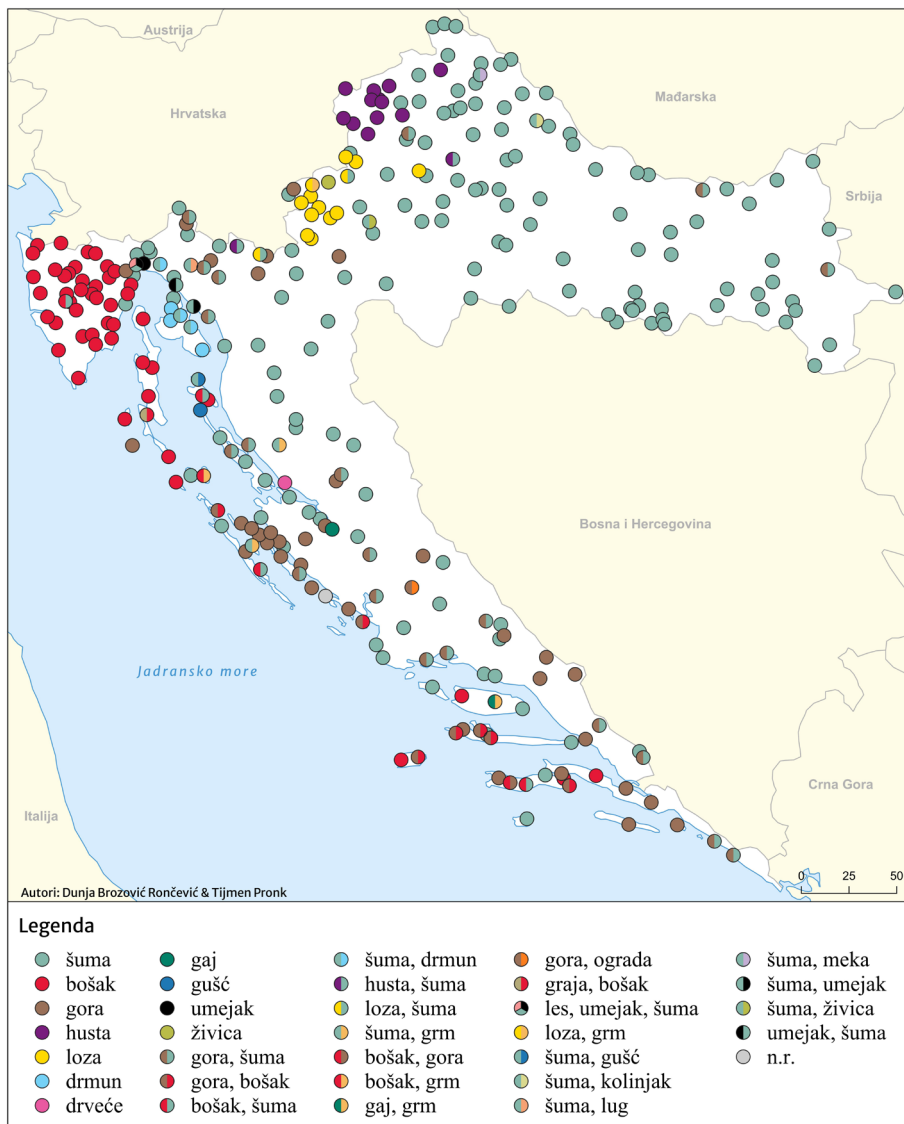
Povijesnu građu uglavnom smo crpili iz Akademijinog (ARj) i drugih povijesnih rječnika. Povijesna toponimijska građa prikupljena je iz baze podataka projekta *Hrvatska povijesna toponimija* koji je u Zavodu za lingvistička istraživanja HAZU vodila D. Brozović Rončević.

Zemljovidu priloženi ovomu radu izrađeni su na temelju građe projekta LinGeH, koji je obuhvatio 172 punkta na teritoriju Republike Hrvatske, ali ne i hrvatske govore izvan Republike Hrvatske.⁹ Nazivi za šumu na toj karti su sljedeći, po redosljedu čestotnosti: *šuma* (84 punkta), *gora* (35), *bošak/boška* (24), *loza* (6), *husta* (6), *drmun* (3), *grm* (2), *drveća*, *gaj*, *gušč*, *les*, *ograde*, *umejak*, *živica* (1). Dijalektološku kartu s nazivima za šumu u hrvatskim govorima u Gradišću u Austriji i Mađarskoj objavio je G. Neweklowsky (1973, *Karte* 41).

Karta 3. Nazivi za šumu u Gradišću (preuzeto od G. Neweklowskog)

⁹ Na priloženom su popisu 173 punkta jer jedan punkt br. 109 na čakavsko-štokavskoj granici treba dodatno istražiti. Proširena baza jezičnih podataka projekta LinGeH obuhvaća više od 300 punktova u Hrvatskoj te još pedesetak u BiH i dijaspori, a uključuje i sve hrvatske govore projekata OLA i ALE. Međutim, u ovom radu ti podatci služe za dopunu i kontrolu građe, no ne kartografiraju se, jer načela lingvističke geografije zahtijevaju ujednačen raspored mreže punktova.

Karta 4. Rasprostranjenost naziva za šumu u proširenoj mreži punktova (310) projekta LinGeH

3. Šuma

POVIJESNI PREGLED

Riječ *šuma* rijetko se javlja u starijoj hrvatskoj literaturi i to prema podacima iz ARj (XVII: 873f.) isključivo kod štokavskih pisaca: 16. st. Držić (»Stari Maroje ima dukat kao šume, ima se od šta plavit.«), Sasin, 18. st. Bačić, Kanižlić, Lastrić, Reljković. Više je potvrda te riječi u srpskim rukopisima 14. i 15. st., a apelativ *šuma* potvrđen je i u srpskoj toponimiji, dok ga na području Hrvatske gotovo uopće nema. Od hrvatskih povijesnih rječnika tu riječ u značenju ‘šuma’ bilježe Mikalja, Habelić, Vitezović, Della Bella, Belostenec, Jambrešić, Voltić, Stulić, Parčić. Značenje ‘šumsko granje svježe ili suho’ zabilježeno je također samo kod štokavskih pisaca, prvi put kod Vetranovića (16. st.), a u rječnicima tek kod Karadžića ‘düres Holz, lignum aridum’ (,oko Imosk.’) i Parčića.

DIJALEKTNE POTVRDE

Danas je *šuma* temeljna riječ za šumu na području čitave Slavonije, u Međimurju i u Lici. Drugdje je rjeđa, ali je ipak potvrđena. Osobito je rijetka u Istri, na obali i na otocima. Riječ nije potvrđena u Gradišću, što neprijeporno svjedoči o njezinoj recentnosti na velikome dijelu hrvatskoga jezičnog prostora. U nekim zapadnim i južnim govorima riječ *šuma* javlja se samo u značenju ‘skupljeno ili posječeno granje’.

LINGEH: *šūma*: Aljmaš, Apatovec, Batina, Bebrina, Beli Manastir, Bogdanovci (uz *gòra*), Bosiljevo, Božava, Brinje, Brod Moravice (*šūma* uz *xòsta*), Brodski Stupnik, Cavtat (uz *gòra*), Crikvenica (uz *umějak*), Cubinec (*šūma*), Čabar (*šūma* uz *guàra*), Čavoglave, Čazma, Davor, Dobrinj (*šūma*, manja = *drmûn*), Dubrovnik (uz *gòra*), Dugo Selo (*šūma*), Garčin, Generalski Stol (*šūma*), Gerovo (*šūma*), Gornja Garešnica, Gračac, Gradište, Grohote, Grubišno Polje, Gudovac, Gundinci, Hrvatska Dubica, Hrvatska Kostajnica, Ilok, Karlobag (uz *gòra*), Kaštel Kambelovac, Kijevo, Klana (*šūma*), Koritna, Kosinj Gornji, Kotoriba (*šūma*), Kraljevica (*šūma* uz *umějak*), Krilo Jesenice, Kutjevo, Ladislav, Lastovo, Lipik, Lopar (*šūma* uz *gūšt*), Lovinac (uz *gòra*), Ložišća (uz *būšak*), Lukovdol (*šūma* uz *lòza*), Magić Mala, Marija Bistrica (*šūma* uz *gòra*), Marija Gorica, Martinec (*šūma*), Maruševac (*šūma*), Medvida, Metković (uz *gòra*), Mraclin (uz *lòg*), Mrkopalj (uz *gòra*), Mušaluk, Nedelišće (*šūma*), Novalja (*šūma*), Novi Vinodolski (*šūma* uz *gorà*), Novigrad, Nunić (uz *gòra*), Okučani, Olib, Omišalj (*šūma*), Orahovica, Oštarije (*šūma*), Otočac (*šūma*), Pag (*šūma*), Perković, Petrčane, Pisarovina (uz *živica*), Pitomača, Podravski Podgajci, Podlapača, Prelog (*šūma*), Prezid (*šūma*), Račišće, Ražanac, Rogoznica, Saborsko, Sali (*šūma* uz *bòšak*), Samobor, Senj (*šūma*), Silba, Sinj (uz *gòra*), Skradin (uz *gòra*), Slunj,

Sopje, Srednji Lipovac, Strizivojna, Sućuraj (Hvar), Sudovec (*šuma*), Sukošan, Sumartin (Brač), Sveti Đurđ (*šuma uz mēka*), Sv. Martin na Muri, Šaptinovci, Šeganovac, Šestine, Tkon (*šuma uz gorá*), Topusko, Trebarjevo (*šuma*), Trilj, Trnava, Trnovac (uz *gřm*), Trogir (uz *gōra*), Vaška, Valpovo, Vela Luka (*šuma uz gorá*), Veli Iž (*šuma uz gřm*), Velika, Velika Pisanica, Virje (uz *kolīnak*), Virovitica, Voćin, Vrbanj (*šuma*), Vrbnik (*šuma uz dermūn*), Vrbovec (uz *xōsta*), Vrgorac (uz *gōra*), Vukova Gorica (*šuma*).

LAIČaG: Ičići (*šuma*), Kringa (*šuma, bōška*), Permani (*šuma*), Šorići (*šuma*).

DIJASPORa: Boka (CG) *šuma*, Hajmaš *šuma*, Katolj/Kátoly (Mađ.), Kukinj/Kökény (Mađ.) *šuma*, Sent Andrija, Sentpal/Szentpál (Mađ.), Lukovišće/Lakócsa (Mađ.) *šuma*, Mlinarci/Molnári (Mađ.) *šuma* (uz *l'ok*), Mundimitar (It.) *šuma* arh. i reg. 'šuma' (ali obično 'posječeno granje').

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Bibinje, Bukovica, Đurđevac, Gacka, Grobnik, Kolan (u primjerima, ali kao natuknica samo 'posječene grane crnike') *šuma* 'šuma', Perušić (Lika) *šuma* 'šuma, zajednica drveća i ostalih biljaka', Ludbreg *šuma*, Varaždin *šuma* 'šuma' (uz *hōsta*), *šumica* 'dem. od *šuma*, lug, gaj'.

U Dalmaciji i u nekim drugim dijelovima zapadne Hrvatske *šuma* često znači samo 'skupljeno ili posječeno granje', odnosno 'suho granje prikupljeno za potpalu'. Posječeno ili rezano granje s lišćem (obično masline, crnike, planike) prvenstveno se skuplja za blago, a kada se osuši „postaje” *šuma* i služi za potpalu. U dijalektološkoj literaturi nalazimo sljedeće primjere: Bibinje *šuma* 'granje, deblje i tanje, suho i zeleno kao drvo za ogrjev', Brač *šuma* 'odsječeno granje s lišćem', Brusje *šuma* 'šuma, lisnato kiće ubrano u šumi i osušeno za gorivo', Crikvenica *šumica* 'tanke grančice za potpaljivanje vatre', Dalmatinska zagora i zapadna Hercegovina *šuma* 'suha drva (osušena iako nisu osječena), suharci', Dubrovnik *šuma* 'posječeno ili polomljeno granje drveća koje leži po zemlji i najčešće služi za potpalu', Hvar *šuma* 'suho granje za potpalu vatre',¹⁰ Kaštela *šuma* 'tanko suho granje s lišćem', Kolan *šuma* 'posječene grane crnike', Kuna *šuma* 'suho granje za loženje', Lika 'šuma; suhi ogranci za ogrjev', Ložišća *šuma* 'sakupljeno suho granje', Mundimitar (It.) *šuma* 'frascame, posječeno granje', Perušić (Lika) 'šuma; suhe grane za vatru na ognjištu', Pitve i Zavala *šuma* 'sakupljeno suho granje s lišćem i bez njega', Popovo Polje 'šuma, mlada šuma; granje za hranjenje stoke' (Tolstoj 1969: 65f.), Pridraga *šum(i)ca* 'mala šuma, šumarak, suha drvca s lišćem za potpalu vatra', Rivanj *šuma* 'granje makije ubrano ili skupljeno u šumi',

¹⁰ Benčić kao nazive za šumu u govoru grada Hvara navodi *būšak* i *gorā*, ali *šuma* je temeljna riječ za suho granje za potpalu. Međutim, on navodi još niz različitih naziva u istoj semantičkoj skupini: »Ubrano bilje, granje i drvo (*svě ca jě ũbrono*): Bija, bobovina, bōdnjok, borovina, brīme, brīst, bukēt, būkovina, cesmīna, cōk, darvā, drīvo, glōvnjā, hrastōvina, jelovīna, kiće, kīta, lozovīna, lūc, macēt, maslinōda, ogrīzine, pelūšće, rōzga, smokovīna, strūcje, stūp, špīca, šūma, šūšanj, tākaj, tāpa, trīska/trīšće/trīšćica; trūp/trūpāc« (Benčić 2014: 57).

Sveti Rok *šùmica* ‘suhe grančice za vatru’, Vis *šùma* (Roki–Fortunato 1997), *šùmica* (Hraste, Šimunović i Olesch 1979) ‘suho granje za potpalu’, Vodice *šùma* ‘suho granje (s lišćem ili bez njega)’, Vrgada *šùma* ‘granje sakupljeno po šumi’, Zlarin *šumêrje* ‘sitno granje za potpaljivanje vatre’, Žirje *šùma* ‘šiblje za gorivo’.

U dodatnim istraživanjima u sklopu LinGeH projekta također je uočeno da je u punktovima gdje je *šùma* osnovni naziv za šumu zabilježeno i značenje ‘prikupljeno ili posječeno granje’, ali se to značenje riječi *šuma* ponekad bilježi i u punktovima gdje je *gora* osnovni naziv za prostor obrastao drvećem.¹¹

TOPONIMIJA

Iako je *šuma* danas najrasprostranjeniji naziv za prostor sa mnogo drveća, na prostoru Hrvatske gotovo da nema povijesnih potvrda toponima izvedenih od te riječi. Kod starijih toponima nije uvijek jasno je li riječ o izvedenici od *šuma* ili od *šum* (onda je izvorno hidronim), primjerice kod hidronima: *Šumanovci*, *Šumarina*, *Šumetlica* itd. Toponimi koji se odnose na šume su najvjerojatnije recentni: *Stara šuma* (Vrbovec, ali samo kolokvijalno), Molve toponim *Gôrná Šùma*.

ETIMOLOGIJA

Po svemu sudeći kontinentalna riječ, u starijoj literaturi samo u štokavaca, u dijalektološkoj literaturi također u nekim kajkavskim i čakavskim govorima. Novija istraživanja u sklopu LinGeH projekta pokazuju da mlađim generacijama *šuma* pod utjecajem standardnoga jezika postaje temeljni naziv (osim u Istri). Riječ je nastala od psl. *šuma: stčeš., češ. dij. *šuma* ‘šuma’, polj. dij. *szuma*, sln. *šúma* ‘šuma, gusto grmlje’ (kao temeljna riječ za šumu samo u istočnoj Štajerskoj, Benedik 1990), mak. *šuma* ‘šuma, lišće listopadnog drveta, suho odrezano granje (kao hrana za stoku), lišće kukuruza’, bug. *šúma* ‘lišće drveta s gustim lišćem, suho odrezano granje (kao hrana za stoku)’, dij. ‘šuma, grmlje’. Riječ je vjerojatno izvedena od korijena koji je u *šúmjeti* (Bezljaj IV: 130, Tolstoj 1969: 65, ERjHJ II: 441). Izvorno je značenje u tom slučaju vjerojatno ‘granje s lišćem’, a manje je vjerojatno da je riječ posuđenica iz nekog supstratnog jezika (tako Skok III: 422).

¹¹ Usp. i na Kosovu, gdje je *šuma* ‘planina obrasla drvećem; lišće od šumskog drveća’ (Elezović 1935: 489).

4. Gora

POVIJESNI PREGLED

Najstarije su hrvatske potvrde za riječ *gora* kao naziv za šumu prema ARj (III: 271) zabilježene u *Senjskom transitu svetog Jerolima* (1508.) i kod dubrovačkih autora (Ranjina, Gundulić, Palmotić, Andrijašević itd.). Potvrde u rječnicima: Mikalja *gora, šuma, dubrava* ‘sylva, nemus, saltus’, Della Bella ‘mons’ i ‘silva’, Karadžić (oko Imosk.) ‘der Wald, silva’; Vrančić, Belostenec, Jambrešić, Voltić i Stulić daju samo značenje ‘mons’. Najstarija je srpska potvrda sa značenjem ‘silva’ rukopis *Zakonik cara Stjepana Dušana* iz 14. stoljeća. Značenje ‘mons’ prvi put potvrđeno je u srpskim rukopisima 13. st., a kod hrvatskih pisaca od 16. st. nadalje.

U RKKJ (1986: 638) glavno je značenje riječi *gora* ‘planina, brdo’. Značenje ‘šuma’ rijetko je, i zabilježeno je samo u sljedećim primjerima: »Vužgale su se velike gore vu Bošne.« *Vitez raf* 106. »On [ne] ... povsikud vodi, ali v černoj gori, al po ravnom hodi.« *Št noč* 11. »Če ... se hrastom ti napraviš z gore, oblečem se vu hrasta kore.« *Domj prov* 9.

DIJALEKTNE POTVRDE

LINGEH: Babino Polje (*góra*), Banj (*gorà*), Brijesta (*góra*), Brusje (*gorà*), Cavtat (*gòra* uz *šùma*), Čabar (*guàra* uz *šùma*), Delnice (*gòra*, *gòura*), Drniš (*gòra* uz *ògrade*), Dubrovnik (*gòra* uz *šùma*), Grabovac (*gòra*), Hvar (*gorà* uz *bùšak*, *buškét*), Karlobag (*gòra* uz *šùma*), Kučišće (*gòra*), Lovinac (*gòra* uz *šùma*), Lukoran (*gorà*), Lumbarda (*gòra*), Marija Bistrica (*gõra* uz *šùma*), Metković (*gòra* uz *šùma*), Molat (*gorà* uz *bòšak*), Mrkopalj (*gòra* uz *šùma*), Novi Vinodolski (*gorà* uz *šùma*), Nunić (*gòra* uz *šùma*), Pazin (*góra*), Sinj (*gòra* uz *šùma*), Skradin (*gòra* uz *šùma*), Ston (*góra*), Studenci (*gòra*), Susak (*gorà*), Sveti Filip i Jakov (*gõra*), Šipanska Luka (*góra*), Škabrnja (*gòra*), Tkon (*gorà* uz *šùma*), Trogir (*gõra* uz *šùma*), Vela Luka (*gorà* uz *šùma*), Vrgorac (*gòra* uz *šùma*), Ugljan (*gorà*), Vele Mune (*gõra*), Vukmanić (*gòra*), Tribunj (*gõra*), Zaostrog (*gòra*), Zlarin (*góra*).

Karta 5. Rasprostranjenost riječi *gora* kao temeljnog naziva za šumu u LinGeH mreži

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Bibinje *gorà* ‘šuma, brda pokrivena raslinjem; drva za loženje, i to granje’, Blato (Korčula) *gorà* ‘šuma u brdskom prostoru, s visokim raslinjem’, Brusje *gorà* ‘šuma’, Čabar *gu'ara* ‘šuma’, *gar'ica* ‘šumica, mlada šuma’, Dalmatinska zagora i zapadna Hercegovina: *gora* »tako se naziva i dio brda u kojemu je šuma veća, zelenija«, Delnice *góura* ‘šuma’, Dubrovnik *gòra* ‘brdo, planina, šuma, posječeno šumsko drvo (grančice) za gorivo’, *gòrica* ‘pošumljena uzvisina’, ‘pošumljeno brdašće’, Gacka *gòra* ‘planina srednje veličine; visoka listopadna šuma’, Hvar *gorà* ‘šuma, šumovito brdo’, Imotsko-Bekijski *gòra* ‘šuma’, Ist *gurà* ‘šuma’, Kaštela *gòra* ‘šuma’, Kolan *gorà* ‘šuma; visok, snažan čovjek’, Labin *gor'a* ‘gora’, ali »vo smo drívo s'ekli va gor'e«, Lika *gòra* ‘planina, velika šuma’, Ložišće *gorà* ‘brdovit predio’, Lumbarda *gòra* ‘gorje, planina’ (iako LinGeH građa za *gòra* bilježi značenje ‘šuma’, uz naziv *bošak*), Novi *gorà* ‘gora, planina’ (ali usp. *Pobìrali su drvà va gorì*), *gor'ica* dem. od *gorà*, ‘šumovito prisoje’, Pitve i Zavala *gorà* ‘šuma, šumoviti brdski predio’, Pridraga: *gòra* ‘šuma, prostor obrastao šumom, šumom obraslo brdo, planina’, Rivanj *gorà*, -jê ‘šuma’ (»u gorù triba hoditi rano jutro dok ni vruće i dok još ni guin«), Rukavac (Istra) *gorà* ‘gora, duboka šuma’, Severin na Kupi *gòra* ‘šuma’, a *pàšñak* je ‘màla gòra’, Sveti Rok *gòra* ‘šuma, brdo’, Tkon *gòra* ‘šuma’, Vis *gorà* ‘brdo, šumovito brdo, šuma’ (Roki-Fortunato 1997), Vodice *gòra* ‘gora, planina; šuma’, Zlarin (Bjažić i Dean 2002) navode *bòšak* ‘šuma, gusto grmlje’, a *gòra* ‘zapušteni dio polja’ (*ù goru* ‘u polje’).

TOLSTOJ (1969: 71): Drvenik, Korčula, Kastav, Gospić, Čakovec, Šušnevo selo *gora* ‘šuma’. U crnogorskom govoru Zavale ‘šuma’ i ‘gora’ (MDABJ 2010: 32ff.), u Riječkoj nahiji ‘šuma’ (Tolstoj 1969: 71).

DIJASPORA: u Gradišću: Vlaha *gora*, južni čakavci u Gradišću *gora* (Neweklowski 1978, karta), sjeverni Štoji (Sabara/Zuberbach, Milištrof/Miedlingsdorf, Čajta/Schachendorf, Vincet/Dürnback im Burgenland) imaju *gora* kao i susjedni Vlaha. Novo Selo/Devínska Nová Ves u Slovačkoj ima *gora*. Stinjaki/Stinatz *gorà* ‘Wald’ (Neweklowsky 1989), Jezerjani/Eisenhüttl *gorà* ‘Wald’ (Neweklowsky 1973: 167).

TOPONIMIJA

Apelativ *gora* obično se javlja u dvorječnim toponimima, i najčešće se odnosi na šumovitu uzvisinu, no nerijetko se ime prenosi i na ojkonime: *Pètrova gòra* (Banovina), *Železna gora* (Međimurje), *Janja Gora* (Ogulin), *Vela gora* (Poljica), *Vidova gora* (Brač) itd. U Kuni na Pelješcu kao temeljni naziv za šumu navodi se *bòšāk*, ali se natuknica *jêk* ‘jaka šuma’ oprimjeruje *U Kapini je jek od gorê*, te se ujedno šuma na padinama Stražišta naziva *Dònja góra*.

POVIJESNE POTVRDE: *Gora* (u okolici Petrinje, 1287.: magister Ratulch (!) confessus fuisset se et prenominatum fratrem suum terras eorum Peed et Stupnicha vocatas in districtu de Gora existentes ..., CD VI, 607), *Goranščica* (šuma na Prekrižju u Zagrebu; 1514., ... Quandam silvam nostram communem simul cum fenili eidem subiacenti Goranschyczam nuncupatam, in territorio nostro seu civitatis prefate, Tkalčić, PSZg, XI, 1905., 99; 1517.: Memorie commendamus ..., quod nos quandam silvam nostram communem Goranschycza vocatam in Prekrysyte habitam, Tkalčić, PSZg, III, 1896., 176–177).

ETIMOLOGIJA

Srodno s bug. *gorá* ‘šuma, drvo (materijal)’, dij. i ‘gora’, mak. *gora* ‘šuma, gora’, dij. ‘šumom zaraščena gora’, sln. *góra* ‘gora, gorska šuma’, češ. *hora* ‘gora’, dij. i ‘(gorska) šuma’, slč. *hora* ‘šuma, šumom zaraščena gora’, polj. *góra* ‘gora’, dij. i ‘padina brda, zaraščena šumom’, stsl. *gora*, dluž. *góra*, polap. *d'ōrā*, rus., ukr. *gorá* ‘gora’ (ĖSSJ VII: 29, MDABJ 2010: 32ff., ERjHJ I: 268). Značenja ‘(gorska) šuma, šumom zaraščena gora’ zabilježena su u južnoslavenskim jezicima, u češkome i slovačkome. To je značenje vjerojatno već postojalo u baltoslavensko doba, usp. srodne riječi u baltijskome, lit. *girià*, dij. (žemajtski) *gìrè*, latv. *dziņa*, *dzire* ‘šuma’, stprus. *garian* ‘drvo’. Srodne riječi izvan baltoslavenskoga pokazuju da je značenje ‘gora, brdo’ ipak najstarije: skt. *giri-* ‘gora, brdo’, av. *gairi-* ‘gora, planinski lanac’, alb. *gur* ‘kamen’, sr. *bairenn* ‘stijena’, grč. *δειράς* ‘greben’ < ie. **g^wer(H)-*.

U hrvatskim govorima *gora* kao temeljna riječ za šumu zabilježena je u Dalmaciji, Zagori, Primorju i gorskoj Hrvatskoj, a gotovo ju ne nalazimo u središnjoj i istočnoj Hrvatskoj. U mnogim jadranskim govorima u kojima *gora* označuje šumu, ista riječ znači i ‘posječeno granje koje služi za potpalu’. Semantički razvoj ‘šumovita gora’ > ‘šuma’ lokalna je inovacija zapadnih hrvatskih govora.¹² Tako i sln. *gora*, *hrib* (obično ‘gora, brdo’), *brdo* i *planina* potvrđeni su sa značenjem ‘šuma’, većinom u gorskim područjima (v. kartu u Benedik 1990).

Paralelni razvoj ‘gora’ > ‘šuma’ nalazimo u hrvatskim toponima *Krûg*, *Krûšćić*, *Kruzi* i sl. koji pokazuju semantički pomak ‘krug’ > ‘brdašce’ > ‘šuma’ (usp. Tolstoj 1969: 118ff.). Drugi primjer nalazimo u dijalektima drugih južnoslavenskih jezika: šumadijski *planina* ‘šuma’ (idem: 82f.), kosovsko-metohijski *planîna* ‘šumom obrastao, obično, brdovit predeo’ (Elezović 1935: 79), usp. i u Karadžićevu rječniku *planîna* ‘der Bergwald, saltus, mons silvosus’, sln. *hrib* ‘brdo, gora, (dijal.) šuma’ (Benedik 1990), *balkán* ‘brijeg, gora, (dijal.) ‘šuma’

¹² Zanimljiva je potvrda riječi *góra* sa značenjima ‘šuma’ i ‘brdo, planina’ u Vršcu u Vojvodini (Petrović 2002: 159) na istočnoj granici panonske nizine, u podnožju Vršačke Planine, a prema podatcima u rječniku srpskih govora Vojvodine riječ nije zabilježena u drugim vojvođanskim govorima.

(Tolstoj 1969: 73). I izvan slavenskoga jezičnog prostora takva semantička promjena dobro je zabilježena, usp. španj. *monte*, njem. dij. *berg* ‘šuma’ < ‘gora’. Bilježi se međutim i suprotan razvoj, npr. u brus. dij. *bor* ‘brežuljak, visoko mjesto’ (Tolstoj 1969: 23f.), slč. *haj* ‘brdo’ < *gajb.

5. Lug

POVIJESNI PREGLED

ARj (VI: 200) bilježi prvu hrvatsku potvrdu u glagoljičnom rukopisu iz 1468.: »S jedne strane tečaše veliko more i z druge strane tečaše rêka, a s trete strane bêše lug tvrd vele.« Potom ju bilježimo u *Senjskom transitu svetog Jerolima* (1508.), u *Libru od mnozijekh razloga* (Dubrovnik, 1520.) i kod većine čakavskih i dubrovačkih autora 16. st. Potvrde iz povijesnih rječnika su Vrančić ‘lucus; nemus; saltus; sylva’, Della Bella ‘bosco, boscaglia, luogo pieno di alberi salvatici, selva; nemus, sylva’, Belostenec *lug, loza* ‘lucus, saltus, nemus, foresta, forestum; sylva, et dicitur de sylva grandiore campestri’, Jambrešić *lug, loza* ‘saltus, silva’, Stulić ‘nemus, silva’, Voltić ‘bosco; Wald’, Parčić ‘bosco (umido)’. Najranije su potvrde za istu riječ u srpskim izvorima iz 14. stoljeća.

DIJALEKTNE POTVRDE

Kao apelativ, *lug* nije široko potvrđen. U onim mjesnim govorima gdje je riječ zabilježena obično danas označuje ‘šumicu, šumarak’, znatno rjeđe ‘šumu na močvarnome prostoru’. Međutim, na područjima gdje ju ne bilježimo kao apelativ, nalazimo mnogobrojne toponimijske potvrde, osobito u mikrotoponimiji tipa *Lug, Lužac, Lužak, Lužane, Lužani, Lužnica* i sl. Kao temeljna riječ za šumu potvrđena je u gradišćanskim Štoja, gdje se prevodi kao ‘šuma’ u dijalektnom opisu Vedešina i Umoka (uz *lòza*). U Ozlju *lug* postoji danas samo kao toponim, a riječ je potvrđena i u izvedenici *lùgovina* ‘trava iz luga’.

LINGEH: Prema podacima LinGeH projekta nema punktova u Hrvatskoj gdje je *lug* temeljna riječ za šumu. Samo u Mrzloj Vodici u Gorskome kotaru uz riječ *šuma* bilježi se i *lùg* sa značenjem ‘jako gusta crnogorična šuma’.

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Bački Hrvati *lùg* ‘šumarak, gaj’, Bibinje *lùg* ‘šuma, gaj, šumica’, Cerje *lùg* ‘gaj, nizinska šuma’, Đelekovec *lók* ‘šumica’, Gola *l'w̃k* ‘šumarak, lug’, Grobnik *lùg* ‘šumarak s livadom’, Imotsko–Bekijski *lùg* ‘šumarak, gaj’, Kaštela *lùg* ‘šumica, gaj’, Labin *lug* ‘dolina, ali i šuma’, Lika *lùg* ‘hrastova šuma’, Mlinarci/Molnári (Mađ.) *l'ok*, Mraclin *lòg* ‘šuma’, Pridraga *lùg* ‘šumarak, šumica’, Studenci *lùg* ‘gaj, šumica’, *lùgār*, Škabrnja *lùg* ‘šuma’, Varaždin *lùk* ‘šumarak’, Zagorje *lùg* ‘šuma kraj potoka’; *lugār* ‘lugar, šumar’.

DIJASPORA: U građi za SHDA i OLA kao temeljna riječ za šumu bilježi se u sljedećim govorima u dijaspori: Narda (Mađ.) *lûg*, Homak/Homok (Mađ.). U literaturi bilježimo i: *lo^ug/lo^uk*. Čemba/Schandorf *lû:k*, iz *lû:ga v'an* ‘aus dem Wald heraus’ (Neweklowsky 1978: 154, 165), Frielištof/Jevišovka, Nova Prerava/Nový Přerov (Houtzagers 2009: 162, 164) *lûk* ‘wood, forest’, Katalena/Sankt Kathrein u *lu:gu* (Neweklowsky 1978: 139), Vedešin/Hidegség, Umok/Fertóhomok *lôg* ‘wood’.

TOPONIMIJA

Podlugovi, Zalušće, Lužani, Ravni lug (Čazma), *Pod dno luga* (Vrbnik, Žic: 235), *Lug, Lužina, Lužac, Lužak, Ložac, Medlužine, Veliki i Mali lug* (Bakarski zaljev, Šojat, OJ 10, 352), *Poljanski Lug* (naselje u blizini šuma, Vrbovec), *Lug* (Ozalj), *Lûg* (Brač), *Lužac* (Vukovar), *Turopoljski lug* itd. Riječ je jako rasprostranjena u hrvatskoj mikrotoponimiji, osobito u dvorječnim toponimima, ali ima odraza i u ojkonimima, primjerice *Pòdlûg* (Benkovac), *Pòdlûžan* (Vrbovec), *Zàlug* (Pregrada), *Zàlužje* (Ivanec), *Zàlužnica* (Otočac). Toponimijski su odrazi brojni i u drugim slavenskim jezicima, vidi npr. Snój (2009: 243) za slovenske primjere.

POVIJESNE POTVRDE: *Lug* (šuma zap. od Kladaše; 1514.: ... Se e potribilo, da moramo prodati edno svoje imine plemenito ležeće v Husićih v lugu i v kraljevi gorici malinišće, Lopašić, Oko Kupe i Korane, 17), *Lug* (šuma u Obrovcu, 1072. ... Ad aquam, que oritur non longe a siluula que uocatur lucus ..., Rački, Documenta, 92), *Lužec* (šuma u Turopolju, kod Donjeg Lukavca; 1428.: per sylvas ab occidentali ipsius Inferior Lwkawech ... Losecz vocatas, transeundo intrat in prescriptum fluvium Lwkawech, Laszowski, Turopolje I, 225).

PREZIMENA

Zanimljivo je da je prema LinGeH potvrdama na čitavome hrvatskom području riječ *lugar* najrasprostranjeniji naziv za osobu koja se brine o šumi. Izvedenica *lugar* šire je posvjedečena nego sama riječ *lug*, tj. nalazimo ju i u nekim govorima gdje se sama riječ *lug* uopće ne rabi, npr. Rab *lûgâr* (a *bôšak* ‘šuma’), Gacka *lugâr* (a *šûma* ‘šuma’), Pitve i Zavala *lugôr* = *gvardabôško* (iz talijanskoga; temeljna je riječ za šumu *bûšak*), Senj *lugâr* = *šûmar* (a *šûma* ‘šuma’), Sumartin *lûgâr* (a *bûšak* ‘šuma’). Od tog naziva za zanimanje izvode se brojna hrvatska prezimena: *Lògâr* (Ogulin, Primorje, ← *slov.*), *Lûgâr* (Ozalj, Pokuplje, Zagorje), *Lugárec* (Jastrebarsko, Pokuplje, Prigorje), *Lugariček* (Vrbovec), *Lûgarić* (Zagreb, Zagorje, Prigorje, Banovina), *Lugárov* (Đurđevac, Podravina, Istra, Primorje), dok su prezimena izvedena od riječi *šumar* na hrvatskome prostoru jako rijetka.

ETIMOLOGIJA

Lug je izvorno vrsta šume koja se nalazi na nižem, često i vlažnom terenu, usp. dijalektna značenja ‘nizinska šuma’ (Cerje), ‘šuma kraj potoka’ (Zagorje), ‘dolina’ (Labin) i ‘hrastova šuma’ (Lika). U Crnoj Gori i južnoj Srbiji zabilježena su značenja ‘močvarno tlo, močvarna dolina’ i ‘vlažno mjesto pored rijeke’ (Vuk Karadžić u svojem rječniku daje značenje ‘rit (t.j. močvarno područje)’), usp. i hrvatski toponim *Lug* za baru ili lokvu (Brozović Rončević 1999: 20f.). Hrvatska je riječ postala od psl. *logъ, *lugъ: stcsl. *logъ* ‘šumarak’, rus. *lug* ‘livada’, stčeš. *luh* ‘šuma, šumarak, zarašćena livada’, češ. *luh* ‘vlažna nizina zarašćena drvljem i grmljem’, slk. *luh* ‘vlažna šuma, šumarak uz vodu’, stpolj. *lug* ‘močvara, jezero, lug’, polj. *lag* ‘vlažna ili poplavljena šuma, pašnjak uz rijeku ili u nizini’, arh., dij. *lug* ‘livada, lug’, slovin. *lūg* ‘močvara’, kaš. *lūg* ‘močvara’, dluž. *lug* ‘travnata močvara, močvarna nizina’, polap. *laug* ‘livada uz rijeku’, sln. *lōg* ‘gaj, lug, dij. (Prekmurje, Benedik 1990) šuma’, bug. *lāg* ‘livada, nizina, gaj, šumarak na vlažnome mjestu’ (ERjHJ I: 568). Tolstoj (1969: 110) opisuje značenje riječi *lug* u Polesju (močvarno šumsko područje u južnoj Bjelorusiji i sjevernoj Ukrajini): vodoplavna livada, pokrivena travom, koja može zarastati grmljem ili listopadnim drvljem. Takvo značenje možemo rekonstruirati i za praslavenski. Za semantičku vezu između močvare i (nizinske) šume usp. i Đurđevac *běřek* ‘vodoplavno, močvano tlo’ (od mađ. *berek*), ali hilonimi *Běřek* (šuma i nekadašnje ispašno mjesto), *Prěložnički běřek*. U baltijskim jezicima nalazimo nekoliko toponima koji su srodni sa slav. *logъ, *lugъ: stprus. *Langene*, *Langodis* (ime močvare), lit. *Palangà*, latv. *Laņga* (ime potoka), *Landze* (LEW 355).

Za prabaltoslavenski možemo rekonstruirati korijen **lang-* (s inačicom **laug-*). U slavenskome i baltijskome postoje tri korijena koji su slični tomu korijenu:

**leng-*: strus. *ljaga* ‘vlažna nizina’, rus. dij. *ljága* ‘močvara, močvarno područje, nizina, lokva’, *ljágot’* ‘nisko močvarno mjesto’, slovin. *lěga* ‘nizina’, slč. *lahota* ‘nizina (?)’ < psl. *lega, *legotъ (ĚSSJ 52f., 55f.). Srodna je litavska riječ *lėngė* ‘nizina, manja livada u nizini’.

**lu(H)g-*: psl. *lūža ‘močvara, lokva, luža’: hrv. *lūža*, csl. *luža* ‘močvara’, rus., sln. *lūža*, stčeš. *lūze* ‘lokva’, polap. *lauze* ‘močvara, lokva’. Baltijske su srodne riječi npr. lit. *lūgas*, *lūgas* ‘nizina koja se poplavljuje, blatište, močvara, lokva’, *liūgas* ‘mala močvara, lokva’, *liūgnas* ‘lokva’. Na litavske je riječi možda utjecalo istoznačno *liūnas*.

**lenk-*: psl. *lōkà ‘riječni zavoj, livada (često vlažna ili uz rijeku)’ (hrv. *luka*) što je izvedeno od **lenk-* ‘saviti’. I ta riječ ima srodne riječi u baltijskome: lit. *lankà* ‘vodoplavna livada, nizina’, *lėnkė* ‘nizina, livada u nizini’, latv. *laņka* ‘zavoj u rijeci, niska livada, lokva’.

Vjerojatno je u baltoslavenskom došlo do preplitanja više korijena (EDSIL 288), usp. lit. *lėngė, lėnkė* ‘nizina’. Nije jednostavno odrediti koje su riječi srodne. Čini se da možemo s jedne strane povezati psl. **lǫgъ* i **lęga*, a s druge **lugъ* i **luža*. Međutim, u slavenskome relativno često nailazimo na alternaciju -ǫ- i -u-: **nǫditi/*nuditi* ‘nuditi’, **mǫditi/*muditi* ‘zadržavati’, **nǫkati/*nukati* ‘poticati’, **gǫzъ/*guzъ* ‘čvoruga, guza’, **grǫdъ/*grudъ* ‘grudi’, **grǫbъ/*grubъ* ‘grub’. Nije dakle jasno treba li odvojiti **lǫgъ* od **lugъ*. Međutim, ne smatramo da bi trebalo sve ovdje spomenute riječi promatrati zajedno kao odraz jedne supstratne riječi, kao što predlaže EDSIL (l.c.).

Būga je predložio da je balto-slavenski **lu(n)g-* izvedeno od korijena koji je u lit. *lūgnas* ‘gibak’ (LEW 379, ÈSSJ XV: 53), ali semantička je razlika prilično velika. Veza s Λούγγεον, ime močvare u blizini Trsta (postoji mišljenje da je riječ o Cerkniskome jezeru u Sloveniji) koje spominje Strabon, veoma je nesigurna. Veza s alb. *l(ë)gatë* ‘močvarna livada, lokva’ nije uvjerljiva, jer je ta riječ vjerojatno izvedena od *lag* ‘močiti’ (Demiraj 1997: 239f., za etimologiju glagolskoga korijena v. isto: 229f.). Psl. **lǫgъ* i **lęga* vjerojatno su srodni, možda izvedeni od ie. korijena **le(n)g^h-* ‘leći’, a izvorno bi značenje onda bilo ‘nizina’.

6. Loza

Naziv *loza* temeljna je riječ za šumu u mnogim kopnenim čakavskim govornicima, među inim u većini gradišćanskih govora, ali i u nekim kajkavskim govornicima u Hrvatskoj i dijaspori.

POVIJESNE POTVRDE

ARJ V: 174ff. »*po sjeverozapadnijem krajevima (u Hrvatskoj i u ugarskijeh Hrvata, tako je i u Slovenaca), od značenja : prut, pruće, postalo je značenje: šuma, gaj.*« Bilježi se od XV. stoljeća, a među rječnicima u *Bjelostjenčevu* (‘sylva’; 2. loza gusta za pašu ‘saltus’; 3. loza za koļe ‘sylva palifera’, v. kolosek), u *Jambrešićevu* (‘sylva’; loza gusta za pašu ‘saltus’), u *Voltiđijinu* (‘bosco, selva’ ‘wald, waldung’). Tu istu lozu i ispasišće nim dasmo. Mon. croat. 60. (1437. [U Ozlju. Knez Bartol Frankapan naznačuje Ozaljskim purgarom žirovno izpasišće uz kmete svoje u Mirkovu polju].) Dasmo nemu jedan delak loze. 170. (1498. [U Modrušah. Knez Bartol Frankapan potvrđuje darovanje učinjeno Valentinu Hotkoviću, te točnije opisuje medje toga darovanja.]) Sa senokošami, lozami, gaji, vrhi. 276. (1575. [U Čakovu Turnu. Juraj i Nikolaj knezovi Zrinjski zalažu više selah u kotaru svoga grada Ribnika knezu Ivanu Izačiću, kapetanu u Ripću.])” Riječ dalje bilježi Glavinčić, a prema Reljkoviću: »Hrvatskoj loza zove se oni atar šume koji je jednom selu ili posebnim kućama razmiren, odkud drva za vatru i za građu vade i što isiku opet posaduju. U lozi rastu vrgaņi, ali i paņi.« u Prigorju.

F. Hefeje; »Vode je zaprlo da ne lovimo ribь, i lozьe da ne ulovimo zvera.« Starine. 12, 36. (1712). Deminutivna izvedenica *lozica* navodi se u Belostenčevu rječniku: ‘sylvula’, i u Voltigijinu: ‘boschetto’ ‘waldchen’.

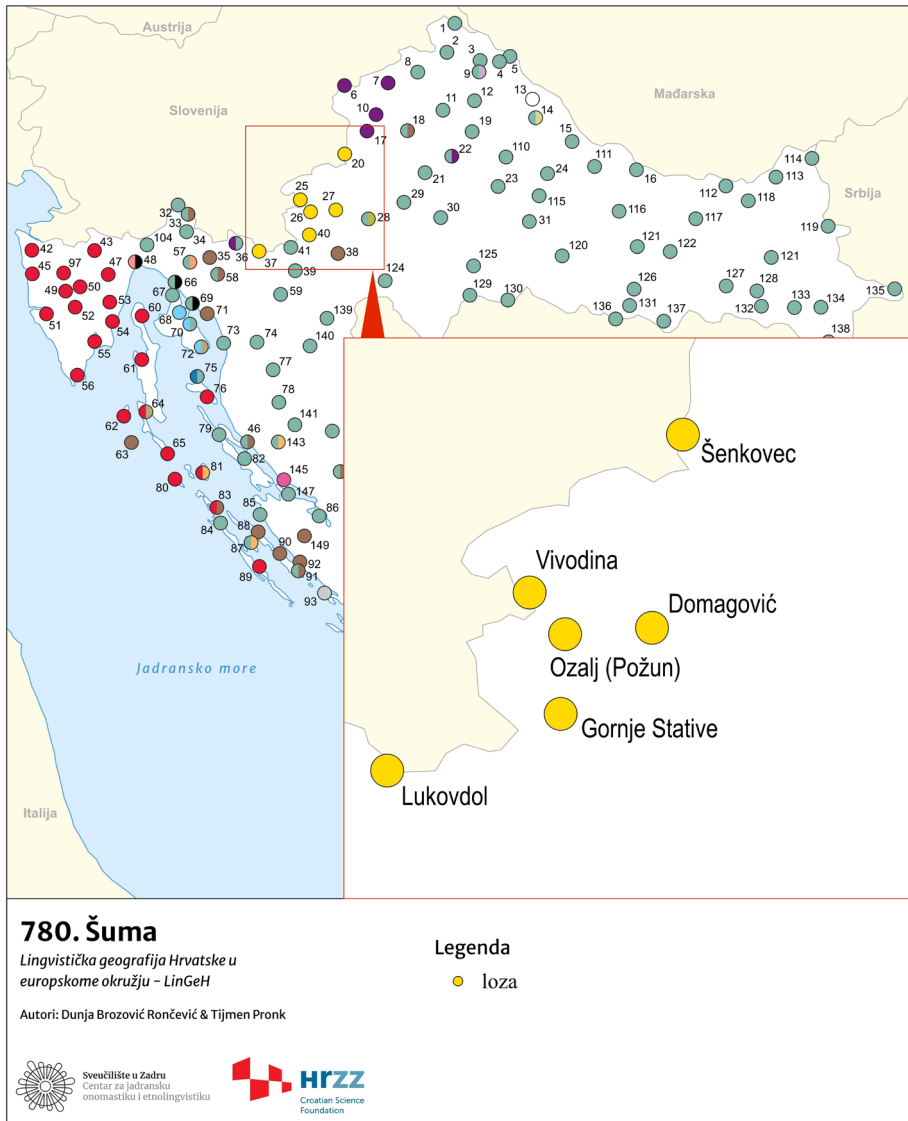
RKKJ (VI: 531): **loza** f (sg. N loza, G -e, A -u, L -i 11, -e 6, pl. NA -e, G loz, L -ah, I -ami). **1.** *šuma; usp.* dubrava, husta, šuma. H (s. v. červ ki loze grize, loza, lug loza), B (s. v. betuletum, caeduus ... loza ... husta ... vu koje je slobodno seči dërva za potreboču, caput, carpinetum, comans, convestio 2. ... pokrivam ... nakinčujem ... hiža gustum lozum obdana, Diana, exarto ... kleštrim ... snažim drevje ... lozu ... hustu, forestum, immurmuro, inciduus ... loza v koje ne smeti seči, invius, locus, nemus, profluus, pullulo, reboo, saltus, silva, sylva ... dervna ... sečna loza; gaim, kleštrene loze, kleštrim ... razkleštrujem lozu, loza, lug ... 2, lug loza, šuma ... loza ... šuma hrastova), J (s. v. caeduus ... loza ... šuma za sečeñe, Dryades, paralis ... kolosečina ... loza za koļe, saltuosus ... pun šikare ... germja ... z gustemi lozami prerastjen ... šikarast, saltus ... šikarje ... gusta loza ... lug germja i šikare pun, silva), P (s. v. concaedes ... okleštrene loze ... odsečene grani vu šumi 49, silva caedua ... gaj za derva ... loza sečna ... gaj sečni ... dervosek ... kolosek 51). Prosti ľudje ... drugoga človeka lozu poseku. *Perg* 220. Vu lozu derv iskati idu. *Nadaž* 142. Traki sunca juternega svetili su čez lozu. *Rob* I, 263. Ptičice po lozah [budu] spevale vu zorju. *Št noč* 16. Jele su tak črne, divja loza ih krvava hoće da zagrne. *Domj kip* 56. **2.** *bot. a.* *vinova loza*, *Vitis vinifera*. B (s. v. *vitis s naznakom da je dalm.*; loza). **b.** *u svezi divja ~ vrsta vinove loze, vinika*, *Vitis silvestris; usp.* loznica, vinika. B (s. v. *labrusca*; divja loza *s uputom na vinika*). **3.** *rakija od grožđa, komovica; usp.* drožženica. Puna flaša, puna doza capfenštrajh, šljivarska loza. *Krl* 123. **4.** *u svezi Recinetanska ~ šuma u blizini talijanskoga grada Recanati u koju su anđeli prenijeli Nazaretsku kuću.* Sveta hiža ... vu Picenum Latinske zemļe deržañe, zopet be prenešena, i v loze Recinetanske položena. *Habd zerc* 443. [Bog] je zapovedal [hižu onu nazarensku] prenesti čez morje Adriansko ... vu lozu recinetansku latinskoga rodnoga orsaga. *Gašp* IV, 642.

RKKJ bilježi i niz izvedenica: *lozica* f *dem.* od loza; *šumica; usp.* dubravica. B (s. v. *sylvecula; lozica*); *lozopravica* f (pl. G lozopravic) *šumsko pravo; pravilnik o korištenju i iskorištavanju šuma.* »Vsakomu je slobodno svoju lozu i senokošu poleg prepisaneh lozopravic vuživati.« *Zak lov* § 9, potom *lozast, lozni, lozoploden. lozoter, lozostajec, lozostojica, loznica, loznjak, lozoklatni, lozoter. loza* ‘šuma; loza’ *usp.* i *lozast* ‘šumovit’.

DIJALEKTNE POTVRDE

LINGEH: Domagović (*lòza*), Lukovdol (*lòza* uz *šùma*), Ozalj (*lùòzà*), Stative Gornje (*lòza*), Šenkovec (*lozà*), Vivodina (*lùòza*).

Karta 6. Rasprostranjenost riječi *loza* kao temeljnog naziva za šumu u LinGeH mreži

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Cerje *lōza* ‘šuma’, Samobor *lōza* ‘šuma’ (Lang 1911: 16), Karlovac (uklj. Švarča, Turan), Zadobarje, Bosiljevo, zapadno od Ozlja (Bubnjarci, Polje, Ribnik) i između rijeka Mrežice i Korane (Grdun, Ladvenjak, Mihalić Selo, Mrežničko Mrzlo Polje), Zvečaj *lōza*, Ozalj, Svetičko Hrašće, Jarče Polje, Jezerine, Lović Prekriški, Donje, Srednje i Gornje Pilišće *lōza*, Husje *lōzà* ‘šuma’ (Težak 1981b: 189), usp. i Ozalj *lozica* ‘šumica’, *poloznî* ‘šumni’, *poloznjâk* ‘šumski čovjek’, Delnice *lōuza* ‘sječevina u šumi’.

Ciljana terenska istraživanja za projekt LinGeH donekle su pokazala da naziv *loza*, u govorima u kojima ga bilježimo uz neku drugu temeljnu riječ za koncept šume, označuje manju šumicu uz, ili u blizini kuće. Međutim, ta se semantička diferencijacija u današnje doba ipak ne može pouzdano potvrditi.

DIJASPORA: Donja Pulja, Filež, Pajngrt (Gradišće) *lōza*, Bajngrob *lōza*, Trajštof (Gradišće) *lōza* Vedešin/Hidegség i Umok/Fertőhomok (Mađ.) *lōza* ‘wood’, usp. *lōska stēza* ‘šumska staza’, Neweklowsky 1978, dijalektna karta ‘Wald’: Hacı, Poljanci, Dolinci *loza*, Pajngrt/Baumgarten *lōza* ‘Wald’, *loznî* ‘Wald-’, Stinjaki/Stinatza *lōza* ‘Wald’, Klimpuh/Klingenbach (Vulić i Maresić 1997) *lōza* ‘šuma’.

U Gradišću je *loza* široko rasprostranjen temeljni naziv za šumu pa tako Gradišćanski rječnik (GHRJ) bilježi pod natuknicom *loza* f. *usp.* gora, lug, šuma i niz složenih tvorbi i izvedenica: *borova loza* / *borovlje*; *jeloval/jelvova loza*; *lisnata loza* ‘bjelogorična šuma’; *mišana loza* ‘mješovita šuma’; *mlada loza* ‘mlada šuma’; *obrašćen lozom*, *pun loze* ‘šumovit’; *stara loza/visoka loza* ‘visoka šuma’; *lozar m. usp.* lugar ‘šumar’; *lozarstvo n. usp.* lugarstvo ‘šumarstvo’; *lozica f. usp.* *lužić*, šumica ‘šumica, lug’.

Naziv *loza* sa značenjem ‘šuma’ zabilježen je i u istočnim kopnenim čakavskim govorima, među inima u većini gradišćanskih govora, te u kajkavskim govorima Cerja, Vedešina i Umoka. Riječ *loza* dobila je dakle značenje ‘šuma’ prije selidaba u Gradišće i Mađarsku. U Sloveniji *loza* ‘šuma’ postoji samo u istočnoj Beloj Krajini (Benedik 1990), prostoru koji graniči s hrvatskim područjem na kojem *loza* znači ‘šuma’. Geografska raspostranjenost te riječi u brdovitim područjima (barem prije selidaba u Gradišće i Mađarsku) možda sugerira da je izvorno značenje bilo ‘šuma gdje se sijeku kolci za trsove’ (ili ‘vinograd’), usp. kajkavski *gorica* ‘vinograd’ od *gora* ‘gorska šuma’. Međutim, ne možemo isključiti mogućnost da se značenje ‘šuma’ razvilo od ‘ivik’, ili ‘šuma uz vodu (npr. uz rijeku Kupu) gdje se siječe pruće od ive, npr. za pletenje’, budući da *loza* u drugim slavenskim jezicima često znači ‘iva’ ili ‘ivik’, usp. i Delnice *lōuza* ‘sječevina u šumi’.

TOPONIMIJA

Toponimijski su odrazi veoma rijetki.

ETIMOLOGIJA

Riječ potječe od psl. *loza: stosl. *loza* ‘loza’, strus. *loza* ‘loza, ivik’, rus. *lozá* ‘ivik, prut (npr. od ive)’, ukr. *lozá* ‘loza, šiba’, češ. dij. *loza* ‘loza’, slk. *loza* ‘loza, izdanak’; stpolj. *loza* ‘vrsta ive, granje’, polj. *loza* ‘iva, vrba; šiba, prut, loza’, *lozina* ‘iva, vrba’, sln. *lóza* ‘loza, šuma, gaj’, bulg. *lozá* ‘loza, tanki, dugi prut’ (ÈSSJ XVI: 118–120, ERjHJ I: 508). Te su riječi srodne s lit. *lazdà* ‘štap’, stlit., latv. *lazda*, stpr. *laxde* ‘lijeska’, vidi EDSIL: 286f. o formalnim odnosima. Izvorno je značenje slavenske riječi bilo ‘prut, šiba’. Riječ je dobila značenje ‘loza’ kad su Slaveni upoznali vitikulturu, vjerojatno preko dodira s germanskim plemenima od kojih su Slaveni posudili riječi *vino* i *vinograd* (usp. Pronk-Tiethoff 2013: 125–127).

7. Gaj

Primarno je značenje riječi *gaj* ‘mlada, uzgojena šuma’ što je razvidno i iz same etimologije, ali se danas znatno češće rabi u značenju ‘mala šumica, šumarak’. Snaj za slovenske govore navodi temeljno značenje ‘zaštićena, njegovana šuma’, odnosno šuma u koju nije dopušteno ulaziti (2009: 138).

POVIJESNE POTVRDE

U građi za starohrvatski rječnik, najstarije su potvrde iz 1278., 1320. i 1347. g.¹³ Akademijin rječnik bilježi: Vrančić ‘lucus, nemus’, Mikalja ‘šumica’, Della Bella ‘nemus’, Belostenec ‘gaj, lug, dubrava, šuma, loza ‘sylva, lucus, nemus, sylva purgata’. Prvu hrvatsku potvrdu bilježimo u *Poljičkom statutu* (1400.): »imaju svoje stare i zakonite gaje«, »razdiliti gaj ali kotar.« U 15. st. još »senokoše, pasišća i dolci i drage, gaji.« (1475., Monumenta Croatica 115 [U Otočcu: »Knez Martin Frankapan daruje remetam crikveničkim selo Črmanj kal.«]). Dalje kod autora 16. st., npr. Zoranić: »U shrañenih gajih i gustih dubravah.« Divković: Ptičica pobježe u gaj. Gundulić: U kraj gaja gusta toli dubrava se jedna otkriva. »b) kad ima uz oraću zemlju kakva šuma ili koje veliko stablo, onda ovo čini hlad. te usjev tu slabo uspijeva – takav hlad zove se ‘gaj’. Dubašnica na Krku.« (ARJ III: 89).

RKKJ/GHRJ: **gaj** m (sg. N gaj, GA -a, L -u, I -om, pl. N gai, A gaje, L -eh). **1.** *mala šuma, šumica, gaj, lug; uzgojena šuma; šuma uopće.* H B (s. v. forestum, lucus, nemus, saltus, silva, sylva ... gaj za pašu; gaj), J (s. v. lucaria ... svetečno oblužavañe Rimljanov vu gajeh na to odlučeneh, lucus, nemus), P (s. v. arbustum ... mesto mladjem sadovnim ali drugim za gaj posaženo 49, lustrum 46, silva

¹³ Zahvaljujemo Amiru Kapetanoviću na podatcima iz neobjavljene građe za starohrvatski rječnik.

caedua ... gaj za derva ... loza sečna ... gaj sečni ... dervosek ... kolosek 51). Germja ili gai ili sinokoše ili gore ... se meğ peruši verte. *Perg* 117. [Copernice] su se ... spravljale ... vu Balogovom gaju na mlaki. *VZA* 10, 205. Zagledam gaja kak milog raja. *Kund žel* 4. Sad se ne bumo delili, neg celi dan skup se veselili i leteli v gaje i dole. *Domj kip* 12. **2.** u svezi ~ zastavljen šuma u kojoj je zabranjena ispaša; *usp.* dubrava 2. B (s. v. nemus).

Često ima mitološko ili poetično značenje, ali uglavnom se odnosi na ‘mladu, uzgojenu šumu’ (Patačić s. v. arbustum ... mesto mladjem sadovnim ali drugim za gaj posaženo).

DIJALEKTNE POTVRDE

LINGEH: U upitnik za projekt LinGeH dodano je pitanje br. 781: *Kako se naziva mlada, uzgojena šuma?*, uz dopunu da se traži značenje riječi *gaj* ako im je poznata. Ako su kazivači u svojem govoru imali naziv za mladu, uzgojenu šumu, obično je to bio leksički tip *gaj*, primjerice *gōj* u Praznicama na Braču, gdje riječ ujedno označuje i ‘malu šumu, šumarak’. To je drugo značenje znatno češće zastupljeno, osobito kod mlađe populacije, što se vidi i iz potvrda u objavljenim dijalektnim rječnicima. Tako primjerice *gāj* (Vrbanja, ali rijetko se rabi), *gōj* (Kotoriba, Sveta Marija), *gōj* (Mursko Središće), *gāj* (Senj). U prikupljenoj građi za LinGeH *gaj* gotovo nigdje nije temeljna riječ za šumu. Ipak, u Praznicama na Braču za šumu bilježimo nazive *gōj* i *gōm*, uz napomenu da se *gōj* odnosi na sve šumovite prostore, a u Ražancu je *gāj* uz *šūma* naveden kao temeljna riječ, uz napomenu da se odnosi na prostore obrasle hrastom.

U mnogim mjesnim govorima uopće nema posebnoga naziva za uzgojenu mladu šumu (Bebrina, Hrv. Kostajnica, Ilovik, Kosinj, Lopar, Molat, Novigrad, Prezid, Premuda, Rogoznica, Sali, Skradin, Tribanj, Vela Luka, Veli Iž i dr.). Naziv *gāj* u tom značenju bilježimo u punktovima: Čavoglave, Generalski Stol, Grabovac, Ilok (uz napomenu da označuje ‘manju šumu s manje drveća’), Ki-jevo, Koritna (*gāj* uz dodatni naziv *gajič* za jako mladu šumu), Lovinac (*gāi* uz napomenu da se u odnosi na privatnu šumicu), Lukoran (*gōj*), Metković, Mraclin (*gāj*), Mušaluk (*gājic*), Nunić, Otočac (uz *šumārak*, i napomenu da je *gaj* šumarak blizu kuće), Podravski Podgajci, Sinj, Sv. Đurđ (*gōj*), Sv. Filip i Jakov (*gāi*), Škabrnja (*gājic*, uz *ōgrada*), Tkon (*gāj* uz napomenu da se odnosi na dio šume, parcelu), Trilj, Vivodina (*gāj* mlada i manja šuma), Voćin, Vrbovec. U nekim se punktovima eksplicitno navodi da se leksem odnosi na odraslu, a ne mladu šumu: *gāj* (Podlapača).

Ciljana terenska istraživanja pokazala su da se za obilježavanje mlade uzgojene šume u mnogim hrvatskim govorima rabi naziv *mladje* ili slično: Kastav *mladjē*, *mladjā* ‘mlada šuma, šikara’, Rivanj *mlāje -a, n. zbir*. ‘mlade grančice

drveća i mlada makija': »posikli smo vo mlaje kolo vosika; naberi štogod mlaja od crnike i planike za kozu« (Radulić 2002: 173), *mluđi* (Nerezine), *mladina* (Sunja), *mladik* (Vrbanja). Još su bolje potvrđene pridjevske sintagme tipa *mlāda šūma* (Aljmaš, Davor, Otok), *mluāda boška* (Nugla), *mlādā tuōzà* (Požun), *mlādi gāj* (Velika), *mladōlec* (Mursko Središće, samonikla mlada šuma iznikla nakon sječe). Za isto značenje u nekim punktovima navodi se samo *šūma* (Gračac, Ston, s time da je *gora* temeljna riječ za šumu), *šūmica/šūmica* (Barbat, Brod Moravice, Gradište, Gundinci uz *gāj*, Saborsko), *šumarak* (Karlobag uz *gāj*), a u Vukmaniću *gāj*.

Značenje zaštićene šume reflektira se u nazivu *branjevina* za mladu šumu (*brānevina* Gudovac, Ladislav, *brānevina* Sunja). U Crikvenici se mlada šuma naziva *umējak*, a *gaj* se bilježi samo u toponimiji. Slično i u Kraljevici, s time da *umējak* tamo ujedno znači i pašnjak, dok u Novom Vinodolskom označuje 'malo neobrađeno ograđeno zemljište', a mlada šuma naziva se *boriū* (< bor). U Dobrinju na Krku naziv za mladu šumu je *dymūn*, u Omišlju *umējek*, što je ujedno 'lugarak uz njiivu'. U Tinjanu u Istri mlada se šuma naziva *boškica sēk*, a u Bednji *rūjovo* 'gusto izrasla mlada šuma'. Zanimljivi su odgovori u punktu Klana gdje se nazivi za mladu šumu razlikuju ovisno o vrsti drveća, pa se mlada bukova šuma naziva *šipāč*, a jelova *kultūra*.

U građi za SHDA/HJA i OLA riječ *gaj* nigdje ne označuje temeljnu riječ za šumu.

DIJASPORA I BIH: Bački Hrvati *gāj* 'šumica, šumarak'.

Upitnik za SHDA/HJA nema pitanje za mladu šumu, ali ga nalazimo u OLA iz čega je razvidno da hrvatski punktovi u Bosni i Hercegovini poznaju riječ *gāj* za mladu, uzgojenu šumu (Dobretići, Grude, Guber, Kreševo, Tramošnica, Vijaka). Bilježe ju i neki punktovi u dijaspori, Hrvatski Grob *gāj* 'šumica, gaj', te gradišćanski rječnik *gaj* 'Hain' (GHRJ). Iz SHDA građe *gāj* se kao temeljna riječ za šumu navodi u govoru Gornjeg Karina, ali naknadnom provjerom to nije potvrđeno.

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Bibinje *gāj* 'šuma uz ili unutar polja, uzgojena šuma, šumarak', Blato (Korčula) *gāj* 'zatravljen teren za ispašu ob. vlastite stoke', Brusje *gōj* 'gaj, uređena šumica', Cerje *gāj* 'gaj, branjevina', Dalmatinska zagora i zapadna Hercegovina *gāj* 'dio brda u kojemu se ne smiju sjeći drva niti goniti blago na pašu', odnosno (pošumljeno) općinsko zemljište, u kojemu je zabranjena ispaša; branjevina (Kraljević 2013), *gajčić* 'mali gaj, ograđen šumovit predio, obično u privatnom vlasništvu', Đelekovec *gāj* 'šumica', Delnice *goāj* 'gaj, šumarak', Gacka *gāj* 'gaj, šumarak bliže kuće', Imotsko-Bekijski *gāj* 'šumica ljudskim marom zagojena; šumarak', Kaštela *gāj* 'površina na brdu pod šumom', Krk *gāj* 'drveće koje raste uz obradivu zemlju pa smetaju razvoju

poljoprivrednih kultura (stoga je donekle negativno konotiran pojam)', Kukljica *gâj* 'gaj, šumica, šumarak', Lika *gâj* 'manja, privatna šuma', Našice *gâj/gâj* 'gaj', Orlec *gâj* 'low bush', Pridraga *gâj* 'gusta šuma manje površine, šumarak', Ravno *gâj* 'uzgojena šuma', Senj *gâj* 'gaj', Sveti Rok *gàić* 'šumarak unutar obradivih površina', Varaždin *gâj* 'šumarak, lug', Vrbovec *gaj* 'područje gdje se uzgaja/raste mlada šuma', Vrgada *g^oâj* 'šuma od grmlja', Žirje *gajič* 'šumica'.

TOPONIMIJA

Toponim *Gâj* zabilježen je diljem Hrvatske, i po otocima i u unutrašnjosti, odnosno i na područjima gdje se sam apelativ danas ne rabi: *Gâj* (Brač, Novigrad), *Gôj* (Sv. Đurđ) kao i mnogobrojne toponimijske izvedenice tipa *Gajac*, *Gâjc* (Đurđevac), *Gajica*, *Gajina*, *Gajine*, *Gajnice*, *Gajić*, i složenice *Podgajci*, *Boron-gaj*, *Zelengaj* i mnogi drugi. Veoma se često toponimijska sastavnica *gaj* nalazi u dvorječnim imenima tipa *Trùpički Gâj* (Ladislav). U Crikvenici je toponim *Titov gâj* danas spomen-park antifašistima, prije je tamo bio rasadnik šumarije. Toponim se u pravilu odnosi na šumarke, ali nerijetko i na gorske proplanke i livade (Tičić 2004).

POVIJESNE POTVRDE: Već smo napomenuli da najstarije pisane potvrde ove riječi potječu iz 13. stoljeća. Ovdje naravno ne ćemo navoditi sve prikupljene toponimijske potvrde iz povijesnih vrela jer ih ima zaista mnogo, već samo najstarije, odnosno one u kojima se u samome vrelu iščitava specifičnost značenja te potvrde iz različitih dijelova Hrvatske kako bi se vidjela rasprostranjenost toponima. Velika se većina povijesnih potvrda odnosi izravno na šume kao objekt imenovanja.

Gajci, selo pod Medvednicom, 1256: et ibi conterminatur terre ... De villa Gyous; hinc vero progreditur et descendit inferius in una valle et perveniet ad rivum Moraucha (CD V, 10);

Gajine, kod potoka Garešnice, 1257: iuxta flumen Guersenche et itur in rivulo Drinus versus meridiem, exit in vallem parvam, ascedens (!) iuxta Gay venitur ad montem (CD V, 63);

Gaj, šuma u Vlašićima na Pagu, 1292.: Ex altera parte, super pascua et *gajo* de dicta villa Vlassich (ageretur) (CD VII, 113);

Gaj, šuma kod Čazme, 1302: de eodem uersus orientem et circuendo quoddam gay uersus meridiem cadit in fluuium Kupynnak (CD VIII, 34);

Gaj, šuma kod Novaka u Podravini, 1331: deinde semper iuxta *siluam Gay* eundo uenit ad duas metas terreas, que sunt iuxta aquam Zagonych (CD IX, 579);

Gaj, šuma kod Garešnice, 1378: et venit penes *siluam Gay* dicta (CD XV, 373);

Gaj, šuma kod Lomnice u Turopolju, 1456: ultra fluvium Lompnycza dictum sub silva wlgo *Gay* dicta (Laszowski, Turopolje I, 370).

PREZIMENA

Gàjski, *Gàjskī* (Zagorje, Podravina), *Gàjšak*, *Gàjšek* (Zagorje), *Podgájac* (Slavonija), *Podgàjskī* (Zagreb, Zagorje, Podravina) i dr.

ETIMOLOGIJA

Psl. *gájv: sln. *gáj* ‘mlada, očuvana šuma’, stčeš. *háj* ‘šuma, šumarak, grm’, češ. *háj* ‘mala, listopadna šuma, šumarak’, slč. *háj* ‘brdo; šumarak’, stpolj. *gaj* ‘mala, zimzelena šuma, mjesto poganskoga kulta’, polj. *gaj* ‘šumarak (pretežno divlje rastućih drveta)’, dij. ‘mlada šuma, grmlje’, strus., rus. dij. *gaj* ‘šuma, šumarak’, ukr., brus. *gaj* ‘šumarak, mala šuma’ (ÈSSJ VI: 86, ERJHJ I: 243, Tolstoj 1969: 48f.). Izvedenica od korijena koji je u psl. *gojiti ‘odgojiti’, *žiti ‘živjeti’ < ie. **g^wh₃ei-* ‘živjeti’. Izvorno je značenje vjerojatno ‘mlada šuma’, odnosno ‘zaštićena šuma u kojoj je zabranjena sječa’ (Snoj 2009: 138). ÈSSJ (1.c.) s pravom odbija alternativne etimologije. Borys (2005: 154) polazi od prvotnoga značenja ‘šuma koja se čuva, štiti, zbog svojeg kulturnog značenja’. S obzirom na to da je značenje ‘mjesto poganskoga kulta’ ograničeno na prostiranje staropoljskoga, čini nam se vjerojatnijim da je to odraz lokalnog semantičkog razvoja.

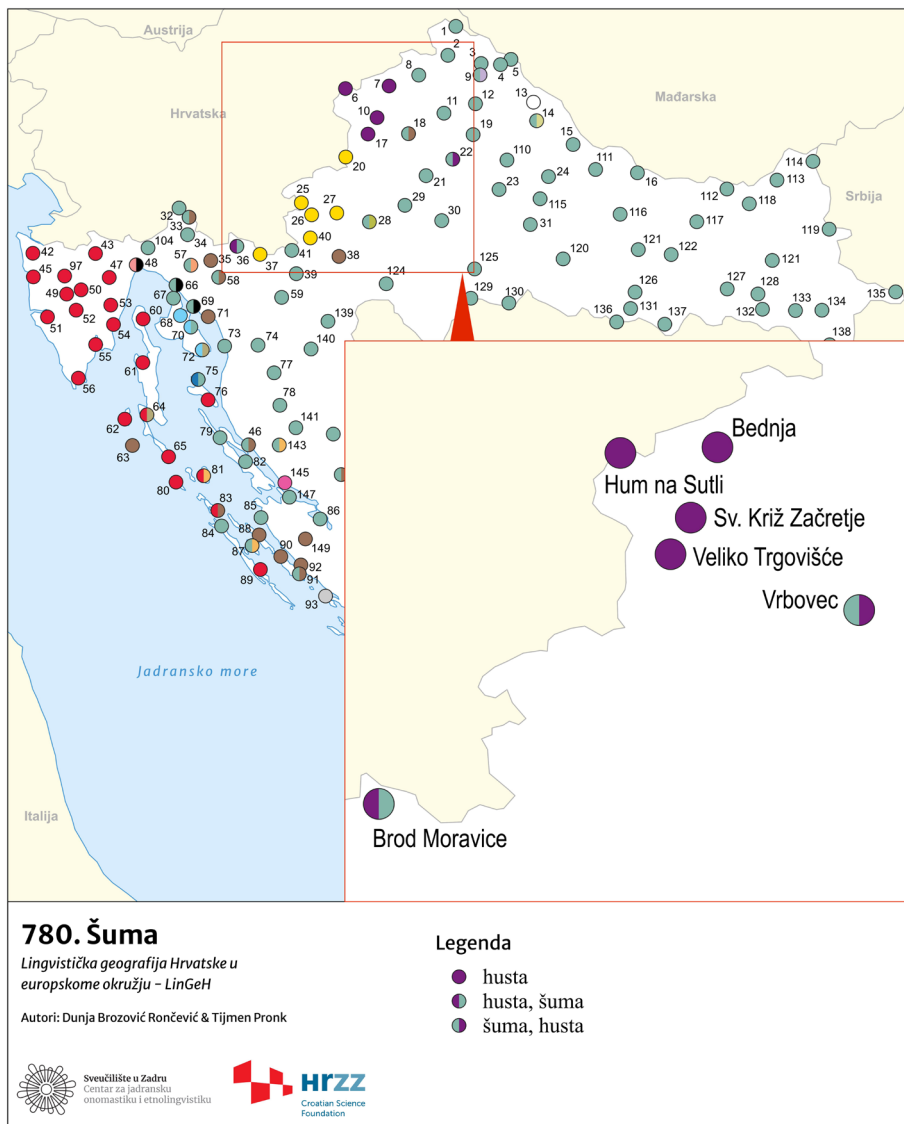
8. Husta/hosta, gušč, grm, kiće

Nekoliko hrvatskih riječi pokazuje razvoj značenja ‘grm, šikara’ > ‘šuma’. Među njima je sjeverozapadna kajkavska temeljna riječ za šumu *husta*, za koju Šimunović navodi da je riječ o grmovitoj šumi (Šimunović 2005:21).

RKKJ/GHRJ: **husta** f (sg. N *husta*, GL -e, D -i, A -u, pl. N -e, G -ih) *isto što* loza 1. B (s. v. caeduus ... loza ... *husta* ... vu koje je slobodno seči dërva za potreboču, dumetum ... germje ... šikara ... *husta* ... germovje ... seča, exarto ... kleštrim ... snažim drevje ... lozu ... *hustu*, impeditus; snažim ... snažim drevje ... snažim *hustu*), P (s. v. saltus 51). Dokle tužim ... druga skoči z guste, žute buduč farbe, beštija van *huste*. *Jurj* 60. Ak su ptice sada tuste, pune još z snegom budu *huste*. *St kol* (1819) 94.

DIJALEKTNE POTVRDE

LINGEH: Bednja (*xústo*), Brod Moravice (*xòsta uz šúma*), Hum na Sutli (*xāusta*), Veliko Trgovišće (*xústa*), Vrbovec (*xòsta uz šúma*), Začretje (*xústa*) te iz proširene mreže punktova Jesenje (*xústa*), Klanjec (*xòsta*), Krapina (*xústa*), Kumrovec (*xústa*), Radoboj (*xústa*, *xūsta*).

Karta 7. Rasprostranjenost riječi *husta/hosta* kao temeljnog naziva za šumu u LinGeH mreži

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Bednja *hũsto* ‘šuma’ (Jedvaj 1956: 301), Pleš *xustę* ‘šuma’ (Menac-Mihalić i Celinić 2012: 155), Šemnica Gornja *xũsta* ‘šuma’ (Oraić Rabušić 2009: 18), Varaždin *hõsta* ‘šuma’, *hũsta* »novije za *hõsta*« (Lipljin 2002: 235, 240), Zagorje *hũsta* ‘šuma’, *hũstica* ‘mala šuma, šumica’, *hũsni* ‘šumski’ (Vranić 2010: 120), Zlatar *hõusta*, *hõušnjar*, *hõušnjarka* ‘stanovnik šumskog područja’, *houšnjarĩja* ‘šumovit naseljen predio’ (Sviben 1974: 140).

LAIČaG donosi isti leksem za neke istarske govore, ali za značenje ‘grm’ pod pitanjem br. 77: Gologorica (*hũs*, *hũst*), Lindar (*hũs*, uz *bũs*), Pariži (*hũs*), Sveti Petar u Šumi (*hũst*), Muntić (*hũst*).

TOPONIMIJA

Hosta (zemljišta i oranice kod Kuršaneca i kod Nedelišća u Međimurju), *Hõsta* (pašnjak kod sela Struge u Podravini), *Husta* (šuma kod Gotalovca u Zagorju), *Duga husta* (danas oranice zap. od Varaždina, nekoć šumsko područje), *Gornja Husta* (šuma kod Štuparja te šuma južno od Krapine u Zagorju), *Velika Husta* (šuma kod Ledinca kod Varaždina te šuma kod Razvora blizu Kumrovca).

PREZIMENA

Hošnjak (Čakovec, Varaždin) [1712. Hosnjak (Palinovec, Međimurje)]; *Husta* (Samobor), *Hustić* (Zagreb, Zagorje).

ETIMOLOGIJA

Riječ *husta* srodna je sa sjeverozapadnom čakavskom imenicom *hust*, mn. *husti* ‘žbunje, grmlje’ koja je zabilježena u govorima središnje i jugozapadne Istre (Boryš 2016, LAIČaG 183). U susjednim kvarnerskim govorima postoji slična imenica *gũšć* ‘grm, žbun’ (Beli), ‘gustiš’ (Kraljevica), *gũšć* ‘šikara’ (Kolan), što može biti u vezi s *hust(a)* ako je početno *g-* kvarnerskih oblika uvedeno analogijom prema pridjevu *gust*. Prema podacima iz LinGeH projekta, *gũšć* je temeljna riječ za šumu u govoru Luna na Pagu, usp. i sln. dij. (sjeverna Slovenija) *gošća* ‘šuma’ (Benedik 1990). Ne možemo isključiti mogućnost da je riječ *gušć* neovisna izvedenica od pridjeva *gust* (tako Boryš 2016: 16, fn. 1), kao imenice *gustiš* i *guštara*, ali geografska distribucija upućuje na etimološku vezu s istarskim *hust* i kajkavskim *husta*.

Srodna je i slovenska riječ *hq̂st(a)* ‘šipražje, šuma’, koja je zabilježena u južnoštajerskim i istočnodolenjskim govorima (i u jednom govoru u Koruškoj) (Benedik 1990), dakle na području koje graniči s hrvatskim područjem rasprostranja kajkavske riječi *husta*.

Hrvatski oblici s *-u-*, slovenski zatvoreno *-o-* i osobito Zlatar *hõusta*, Hum na Sutli *x'austa* upućuju na izvorno **xq̂sta*. Dublja etimologija nije jasna. Riječ

ne može biti izvedena od psl. **xosta* < **xvosta* (tako Skok I: 698, Snj: 209), kolektiv od **xvostь* ‘čuperak, rep’, zbog samoglasnika u hrv. oblicima koji upućuje na izvorni nazalni samoglasnik (Borys 2016: 15). Nije ni moguća veza sa slavenskim korijenom **xolst-* ‘neplodan’, jer bismo u tom slučaju očekivali trag **l* u slovenskom, a u govoru Huma na Sutli bismo očekivali **x'ousta* umjesto *x'austa* (Celinić 2010: 35f.).

Borys (2016: 15–16) je predložio da bi hrvatska riječ mogla biti srodna s rus. *kust* ‘grm, žbun’, dij. ‘lug, čestar, šumarak, šiprag; drvo’, ukr. dij. *kust* ‘grm, žbun’, *kušč* ‘grm, žbun; skupina biljaka’, brus. *kust* ‘grm, žbun’, dij. ‘svežanj trave’. Ta je etimologija semantički uvjerljiva, međutim početno *k-* istočnoslavenskih riječi ne odgovara južnoslavenskomu *h-*. Borys je predložio mogućnost da su oblici s *h-* postali od **skonst-* s početnim **s-* (tzv. *s-mobile*), ali nema uvjerljivih drugih primjera *s-mobile* u slavenskim jezicima. Veza s istočnoslavenskim riječima moguća je dakle samo ako se pretpostavlja da je istočnoslavensko početno *k-* ili južnoslavensko početno *h-* posljedicom analoškog utjecaja neke druge riječi, možda psl. **kōpina* ‘grm’ (stsl. *kōpina*, rus. dij. *kupiná*, usp. i polj. *kepa* ‘nakupina stabala, grmlja, cvijeća’, ERjHJ I: 525), ako je istočnoslavensko *k-* sekundarno. Dublja je etimologija južnoslavenske (i istočnoslavenske) riječi nejasna. Etimološka veza sa spomenutim stsl. *kōpina* ‘grm’ (tako Borys 2016: 16–17) formalno je nategnuta.

Semantički razvoj ‘grm, šikara’ > ‘šuma’ koji nalazimo kod riječi *husta* i *gušč* dobro je posvjedečen i kod riječi *grm*: Pražnica (Brač), Veli Iž, Trnovac *gřm*, Kalje *gřm*, Olib *gãrmļe* ‘šuma’ (LinGeH). Iz dijalektološke literature: u kopnenim čakavskom govorima južno od Karlovca između rijeka Korane i Mrežnice *gřm* ‘šuma’ (Težak 1981b: 186), Rivanj *gřmļje* ‘gaj’ (»u Stūļinomu gřmļu su crņike dēbele kãj bēdra«), Žamar/Reinersdorf *g'rmļe* (Neweklowsky 1978: 328), Čabar *gãrmję* ‘grmje, mlada bukova šuma’. U nekima od spomenutih otočnih govora riječ *grm* neovisno je postala jedina temeljna riječ za skupinu drveća, možda zbog odsutnosti pravih šuma s visokim stablima. Da do takvoga razvoja značenja dolazi relativno često vidimo i u drugim primjerima, npr. u Gradišću, Medveš/Großmüribisch *k'iče* ‘šuma’ (Neweklowsky 1978: 328), Bosiljevo *šikār*, *šikāra* ‘šumica’ i hercegovački *aluga* ‘gusta šuma’ (Ljubiša: »Unide u jednu jelovu alugu«, ARJ III: 561). Potonja riječ u drugim hrvatskim govorima ima značenja ‘smeđa morska alga’, ‘korov’ i ‘travurina’, usp. i sln. *halōga* ‘gustiš, šikara, morska alga’. Primjeri su svi ograničeni na malom području i vjerojatno nisu vrlo stari, budući da ih rijetko nalazimo u toponimiji. Izuzetak čini toponim *Dwgy Germ* (šuma u Turopolju, kod Plesa; 1549.).

Riječ *kiče/kiče* u LinGeH gradi nigdje nije zabilježena kao osnovni naziv za šumu, kao što G. Neweklowsky bilježi u Gradišću. Međutim, u mnogim dalmatinskim otočnim i priobalnim govorima bilježimo odgovor leksičkog tipa *kiče/*

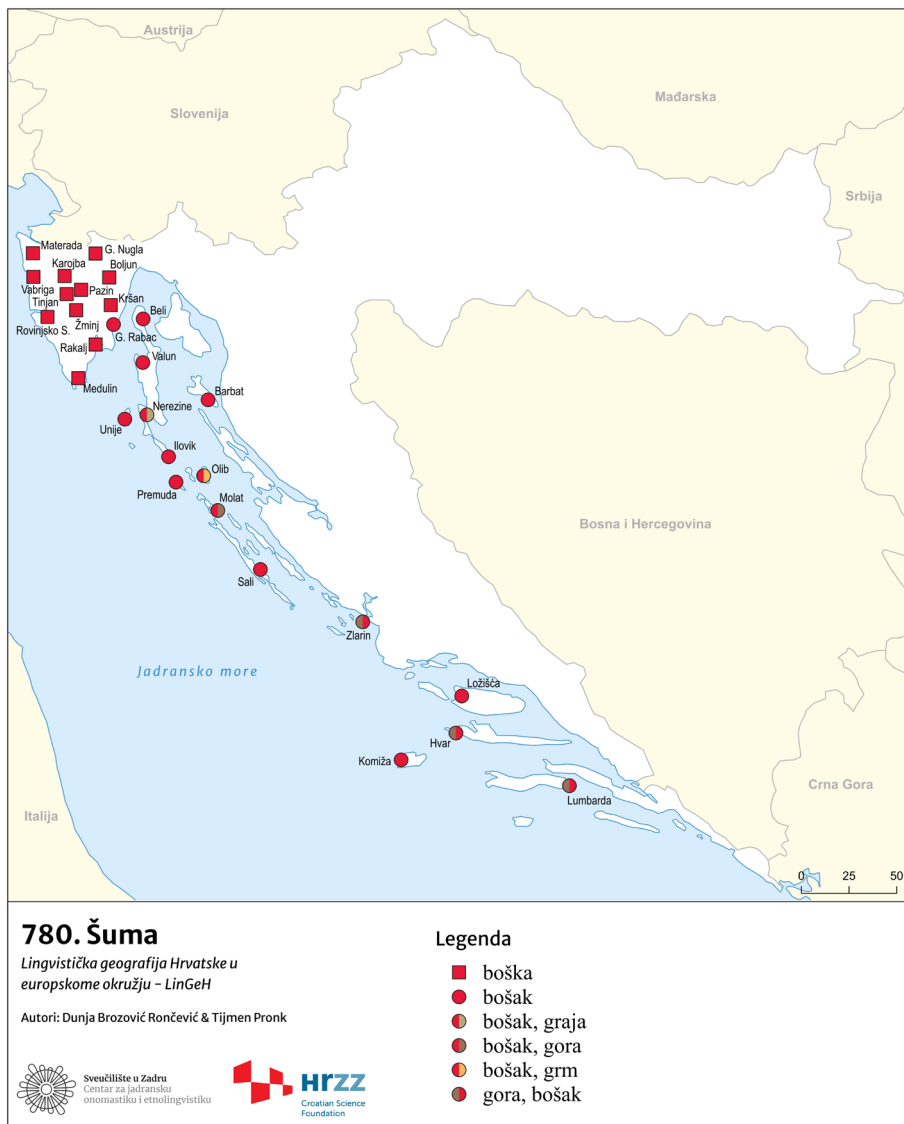
kiće za granje, obično masline, crnike, planike koje se reže ili sječe prvenstveno za blago, a kad se osuši služi za potpalu. U nekim se mjestima osušeno granje za potpalu tada naziva *šuma*, a u nekima se i dalje naziva *kiće*. Tako primjerice na Iloviku *kîće* i u Filipjakovu *kiće* označuje ‘suho granje prikupljeno za potpalu’, dok je na Murteru *kîće* ‘suho lišće što se otrese s bremena’.

9. Bošak/bušak/boška

Ovaj je romanizam posvjedočen u velikome broju obalnih hrvatskih govora od Istre do Dubrovnika. Oblici ženskoga roda (*bòška/bòška*) prevladaju u Istri gdje je ta riječ gotovo na čitavome prostoru temeljna riječ za *šumu*, dok na Kvarneru i u Dalmaciji prevladava muški rod tog apelativa (*bòšak, bòšak, bűšak, bűšak*). Oblici muškoga roda imaju nepostajano *a*, tj. gen.sg. glasi *bòška, bòška, bűška, bűška*.

DIJALEKTNE POTVRDE

LINGEH: Barbat (*bòšak*), Beli (*bòšak* i *boškèt* ‘šumica’), Boljun (*bòška*), Glavani (*bòška*), Hvar (*bűšak, buškèt* uz *gorà*), Ilovik (*bòšak*), Karojba (*bòška*), Komiža (*bűšak*), Kršan (*bòška*), Ložišća (*bűšak*), Lumbarda (*bòšak* uz *gòra*), Materada (*bòška*), Medulin (*bòška*), Molat (*bòšak* uz *gorà*), Nerezine (*bòšak* uz *gàrje*), Nugla G. (*bòška*), Olib (*bòšak* uz *gàrmļe*), Pazin (*bòška*), Premuda (*bűšak*), Rab (*bòšak*), Rabac G. (*bošák*), Rakalj (*bòška*), Rovinjsko Selo (*bòška*), Rukavac (*bòška* arh. uz *lēs, ūmėjak, šuma*), Sali (*bòšak* uz *šuma*), Stari Grad (*bűšak* ‘sitnije drveće’), Tinjan (*bòška*), Unije (*bòšak*), Ustrine (*bòšak*), Vabriga (*bòška*), Valun (*bòšk*), Žminj (*bòška*).

Karta 8. Rasprostranjenost riječi *bošak/boška* kao temeljnog naziva za šumu u LinGeH mreži

LAIČaG: Od 46 istarskih čakavskih govora leksički tip *boška/bošak* nalazimo u 41 punktu, velikom većinom u ženskome rodu (34 punkta), a u 7 punktova likove u muškome rodu.

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Blato (Korčula) *būšak* ‘grmlje, šumica, šumarak’, Brač *būšak* ‘šuma’, Brusje *būšak* ‘šuma’, Dubašnica *būšak* ‘šuma za sječū; sječā drva’ (Sanja Zubčić, usmeno; postoji i glagol *buškāt* ‘sjeći drva’), Dubrovnik *bōšak* ‘šumica, gaj’, Hvar *būšak* ‘makija; šuma s grmljem’ (»*Pūno dicē... da nī ostō kojī po būšku?*; *tūc būšak*« – brati drva, rezati makiju); *buškēt* ‘šumica, kultivirani šumarak’; Ist *bōšak* ‘šuma’, Kolan *buškajīn* ‘mala šumica’, Kuna *bōšāk* ‘šuma, skupina stabala’, Labin *bōšak* ‘šuma’, Ložišća *būšak* ‘šuma od makije, gusta makija’, Lumbarda *bošak* ‘šuma, šumarak’, *bōšak* ‘grm, nisko raslinje’, Nerezine *bōšak* ‘šuma’ (*Gremō v bōšak sēc darvā, boškādūr* ‘drvosječā’, *boškāt* ‘sjeći drva u šumi’), Nugla *b’oška* (Vivoda 2005: 85), Orbanići *bōška* ‘forest, woods’, Omišalj *būšek* ‘gusto pošumljena šumska čestica više-manje zrela za sječū; zaraštenost niskim šibljem’, Orlec *bōšek* ‘trees which can be used as firewood’, Peroj *bōšak*, Pitve i Zavala *būšak* ‘šuma’ i *būškić* ‘šumarak’, Smokvica *bōšak* ‘gaj, lug, šuma’, Split *bōšket* ‘gaj, šumica’, Sumartin *būšak* ‘šuma’, Vis *būšak* ‘šuma (Hraste, Šimunović i Olesch 1979), gusta šuma, šuma od makije, gusta makija (Roki-Fortunato 1997)’, Vodice *bōška* ‘cerik, šuma hrasta cera’ (Ribarić 2002: 158), Zlarin *bōšak* ‘šuma, gusto grmlje’.

TOPONIMIJA

Boška, Bošket, Boškarija (Bakarski zaljev, Šojat, OJ 10, 352), *Bošket* (ulica u Rijeci), *Bušket* (ulica u Senju), *Buškanje* (Lastovo).

Bošket? (šuma kod Humca na Hvaru; 1425. *Boschetto* (a parte meridiei Dolaz in uno boschetto; ... Ljubić, Statuta comunitatis Lesinae, 352).

ETIMOLOGIJA

Hrvatska je riječ posuđena iz mlet. *bosco* ‘šuma’ (Skok I: 193). U Belome *boškēt* ‘šumica’ i Splitu *bōšket* ‘gaj, šumica’ tvorene su od umanjenice *boschetto*. Usp. i sln. zapadni dij. *bošk* (Benedik 1990). Riječ *bošket/bušket* zabilježena je i sa značenjem ‘grm ili grana za lov ptica pjevica na koji se stave štapići premazani smolom ili ljepilom’ u Splitu (*bōšket*), Kaštelima (*bōšket, būšket*), Pitve (*boškēt*) i Komizi (*buškēt*).

10. Umejask

Riječ *umejask* potvrđena je skoro isključivo na kvarnerskim otocima i u susjednim kopnenim čakavskim govorima, ali bilježimo ju i u Gradišću, te u toponimijskim odrazima u Istri. Uglavnom se odnosi na manji šumarak koji je gotovo redovito privatn i ponekad ograđen, ali u nekim je mjesnim govorima, primjerice u Rukavcu, jedna od osnovnih riječi za šumu. U nekim govorima označuje 'pašnjak, ili ograđeno zemljište', ali u govoru Kraljevice riječ i danas nosi oba značenja.

ARJ (XIX: 553) navodi potvrdu iz 1621. za Dobrinj: »Prodaju redi pok. Antuna Antončića jedan kus svojega umejka Jurju Taniću.« Za Dubašnicu ARJ (ibidem, „nepoznati prinosnik“) navodi sljedeći citat: »Kad ima uz oraću zemlju i nešto šumice sa pašom, onda se to sve zajedno zove umějak, al' to sve ujedno mora da je maleno«. I drugu je potvrdu »na Krku zabiležio nepoznati prinosnik«: »Umějak je mala livada, oko koje ima i nešto šume«. Za Novi Vinodolski ARJ (XIX: 553) navodi: kamen, koji za među služi, zove se mejik, stoga umejask je ono što je među mejicima.

Parčić 'coronale de campi, boscaglia'. O navodnoj potvrdi s kajkavskog područja iz 16. ili 17. st. v. Brozović i Pronk 2013, bilj. 13.

DIJALEKTNE POTVRDE

LINGEH: Crikvenica (*umějak* 'privatni ograđeni šumarak'), Dobrinj (*umějok* 'ograđena parcela za ispašu'), Kraljevica (*umějak* 'šumarak, pašnjak'), Novi Vinodolski (*umějak* 'malo neobrađeno ograđeno zemljište'), Omišalj *umějek* 'šumarak uz njivu ili sjenokošu', Rukavac (*ūumějak* 'šuma, katkad ograđena').

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Kastav *umějak* 'ograđena, omeđena parcela obrasla drvećem'¹⁴. Srodne su riječi koje nemaju značenje 'šuma': Beli (Cres) *umějak* 'pašnjak pokraj ili oko njive', Dobrinj *umějok* 'mala oranica sa pašnjakom', Gacka *umějak* 'šira međa', Grobnik *umějak* 'neobrađeni prostor kojim se hoda među dvjema njivama, širine oko 40 cm', Kastav *umejask* 'livada', Novi *umějak* 'među obrađenim ograđeno manje neobrađeno zemljište'. Riječ je poznata i u dijaspori pa za Pajngrt/Baumgarten (Gradišće) bilježimo *ūumějak* 'Rain' (tj. međa, neobrađeni prostor među dvjema njivama) (Koschat 1978: 285).

ARj (XIX: 553): Rijeka 'šuma, šumica, bržulak pokrit malenom divlom ralslinom', Volosko (Istra) *umějak* 'malena šumica koja se nalazi nad njivama' uz

¹⁴ Za Kastav Jardas donosi detaljnije objašnjenje naziva: »Si umejki su obzidani s kamenen. Takov zid od suhega kamika, to će reć prez melti, se zove gromača. Z gromačun su ti posesi ograjeni ale omejeni, pak jih zato zovu neki ograja, a neki umejask.«, 197–198: »Kade ni nikad bilo delane zemji, a zagrajeno je ale omejeno, se zove umejask. Umejki, ki su pul šumu Lužinu, kade j' najveć drevo, nisu obzidani z visokemi gromačami« (Jardas 196).

primjer *Šal san va umějak, da odrežen ku suholicu*. Za druge potvrde iz istočne Istre v. Brozović i Pronk 2013.

POVIJESNE POTVRDE

Trsatski statut (1640.): lok. mn. *omejkeh*.

TOPONIMIJA

Umejak (zemljište kod Višnjana u Istri; zemljište uz šumicu kod Draga iznad Kostrene; velika šuma kod Kršana; šumarak na Braščini u gradu Rijeci; šuma kod Drivenika kod jezera Tribalj iznad Jadranova), *Umejčina*, *Veli umejak* šuma kod Drenove iznad Rijeke.

ETIMOLOGIJA

Rasprostranjenost te riječi očito je ograničena na čakavske govore sjeverozapadne Hrvatske te na jedan govor u austrijskome Gradišću. Više potvrda na kopnu (Gacka, Grobnik, Pajngrt) čuva starije značenje ‘međa’. Riječ *umejak* možemo izvoditi od korijena koji je u hrv. *međa* s čakavskom promjenom *d' > j. Zbog početnog je *u-* malo vjerojatno da je hrv. riječ izravno u vezi sa sln. (Pleteršnik) *omeják* ‘ein eingefriedeter Acker’ (‘ograđeno polje’) < *ob-medj-ak-. Promjena *o* > *u* u položaju ispred nazalnog suglasnika inače je dobro zabilježena u hrvatskim govorima, ali nije karakteristika govora u kojima nalazimo riječ *umejak*. Početno *o-* u povijesnoj potvrdi *omejkeh* u *Trsatskom statutu* može biti pogriješka. Hrvatski oblici polaze od **u-medj-ak-* ‘što se nalazi između (polja)’. Neovisna izvedenica s istim semantičkim pomakom je sln. zapadni dijalekt *mej* ‘šuma’ (Benedik 1990). Semantički pomak ‘međa’ > ‘šumarak’ sasvim je prirodan, usp. srodne baltijske riječi stprus. *median* ‘šuma’, lit. *mėdis*, *mėdžias* ‘drvo, šuma’, latv. *mežs* ‘šuma, gaj’. Usp. i etimološku vezu između lit. *vidūs* ‘unutrašnjost’, *vidurys* ‘sredina’, latv. *vidus* ‘sredina, unutrašnjost’ i stnord. *viðr*, steng. *widu*, *wudu*, eng. *wood*, stvnjem. *witu* ‘šuma, drvo’ (LEW 425).

11. Drmun

POVIJESNE POTVRDE

U građi za starohrvatski rječnik, najstarija je potvrda iz 1312. g.

ARJ (II: 784): ‘ograđena dubrava’ – *XIV i XV vijeka u spomenicima pisanijem na otoku Krku i u naše vrijeme kod sjevernijeh čakavaca*. Ako bi zdvignul pravdu za rečene zemlje i drmune. Mon. croat. 44. (1379 [Pavao Banić i njegov brat Dmi-nić prodaju zemlje i drmune plovanu Mavru od Dobrinja]). Baščane tuzahu da

im Vrbničane potiraju drmuni i žita. Krčki statut (1470). V razgrajenih drmunih. 288. Da nemozi nigdor nijedan drmun v rečenom zaroci ni držati ni zagraditi. 291. Drmun, šumica zagradaena i čija vlastitost. u Kastavu u Istri. K. Kulišić. Drmun, lug, pasište. Arkiv. 2, 298.

DIJALEKTNE POTVRDE

LinGeH: Njivice (Krk), Dobrinj (*d̄rmûn* ‘ograđeni šumarak’), Vrbnik (*dermûn*).

Talijanski lingvistički atlas (ALI) za Krk kao temeljnu riječ za šumu također navodi *dermôn*.

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Dobrinj *dr̄mûn*, *dr̄munič* ‘šuma, šumica’ (Jelenović 1962: 240), Grobnik *dr̄mûn*, *dr̄mûnã* ‘šumovit teren’, umanj. *dr̄munič*, uveć. *dr̄munîna*, Kastav *d̄rmûn* ‘grm iznad kakvog kamena ili gudure’, Kras *dr̄mûn* (Hozjan 1992: 45, bez prijevoda), Novi *dr̄mûn* (-*ûnã*) ‘šiprag u kamenjaru’, Omišalj *dermûn* (pl. -i ili -a) ‘parcela na kojoj raste drvo za sječú (uglavnom za ogrijev)’, *dr̄mûn* ‘šumica’ (Vermeer 1984: 284), ‘Gehölz, Gebüsch’ (Vermeer 1980: 443), Vrbnik *dermun* (pl. *dermuna*), dem. *dermunič* (Žic 1899: 230), s drugim značenjima: Punat *dermun* ‘lijepi pašnjak’, Kolan (Pag) *dr̄mûn* ‘veći imetak’, Lika (Kaniža Gospićka) *d̄rmun* ‘neprohodan predjel, grič’ (Čuljat 2009: 65).

TOPONIMIJA

U toponimiji odraze riječi *dermun* bilježimo na Krku i na Rabu: za Vrbnik na Krku Žic navodi *Baćini Dermuna*, *Dermun* (»je z. ogromaćana, a nutri rastu deriva i trava«), *Dermuniće* (šuma), *Dermunina* (šuma), *Fumini Dermuniće* (šuma), *Veli Dermun* (Žic 1899: 232). Skok za Krk navodi i *Věle Dr̄mûna*, *Dr̄munič*, *Dr̄munîna*, *Dr̄munîce*, a za Rab *Dr̄mûn*, *Drimûn*, *Dr̄munič* (1933: 122–123; 1950: 23, 57; 1971: 441). Naravno, i u današnje je doba najveći broj toponimijskih potvrda s otoka Krka gdje se danas jedino bilježi apelativna uporaba te riječi kao naziv šumu. Velika većina krčkih toponima izvedenih od tog naziva odnose se na šume: *Dr̄munčal* (šuma kod Poljica, zap. dio o. Krka), *Dr̄munčali* (šuma kod Kornića, središte o. Krka), *Dr̄munič* (zemljište kod Lindrdića, zap. dio o. Krka), *Dr̄muniči* (šuma j. od Solina na Krku), *Dr̄munini* (šumica j. od Omišlja na Krku), *Dr̄mun grabljevi* (šuma kod Brusića, na zap. o. Krka), *Donji Dr̄mun* (šuma j. od Sabljica, SZ dio o. Krka), *Gornji Dr̄mun* (šuma j. od Sabljica, SZ dio o. Krka), *Donji Dr̄mun* (šuma j. Poljica, zap. dio o. Krka), *Gornji Dr̄mun* (šuma j. Poljica, zap. dio o. Krka), *Baćini Dr̄muni* (šumice j. od Vrbnika na Krku), *Mali Dr̄muni* (šumice z. od Vrbnika na Krku), *Stari dr̄mun* (šuma ist. Od Pinezića, na zap. o. Krka), *Veli dr̄mun* (makija JI od Skrbčića, na zap. o. Krka), *Veli dr̄mun* (šuma kod Linardića, na zap. o. Krka), *Veli dr̄mun* (šuma j. od Kornića, središte

o. Krka). Bilježimo i nekoliko toponimijskih potvrda na kopnenome dijelu Primorja: *Drmun* (uzvisina na brdu Sv. Juraj iznad Lukova; kamenito zemljište na Stinici iznad Jablanca). Nedavno zabilježena toponimska potvrda *Drmūn*, vrh na otoku Murteru (Vuletić 2011: 337) veoma je važna jer pretpostavlja nekad širu rasprostranjenost toga leksema, iako za sada još nismo zabilježili apelativnih potvrda na području Dalmacije.

ETIMOLOGIJA

Manje je poznata slavenska riječ za vrstu šume ili šipražje psl. **drъmъ*, **drъma* (nema je, npr., u ÈSSJ ili EDSIL). Zabilježena je u srpsl. *drъmъ* u rečenici *uzrě někogo gredušta vь drъmě podь goraju*, bug. dij. *drъm* ‘šipražje, manji grmovi’, *drъma* ‘gusta, neprohodna šuma’, mak. *drma* ‘nisko drveće, grmlje’, *drmkа* ‘grm’, rus. dij. *drom* ‘šipražje; gusta, nedostupna šuma’, bjelorus. dij. *drom* ‘grmlje kopriiva, kupina, malina itsl. koji raste na niskom mjestu u šumi’, *dramnják* ‘gusta šuma’, sln. *drmašča* ‘gusto šipražje’ (Borys 2007: 277, SP V: 14). Skok smatra da je makedonska riječ posuđenica iz grčkoga, ali to nam se čini manje vjerojatnim (1950: 23, 1971: 441). Psl. **drъmъ*, **drъma* možemo dalje povezati s grč. δρυμά, δρυμός ‘šipražje’, skt. *druma-* ‘drvo, biljka’ od ie. **dr-u-m-*, izvedenice od **dr-u-* ‘drvo’.

Naša riječ izgleda kao izvedenica od istoga slavenskoga korijena. Međutim, sufiks **-ūnъ* ovdje je neočekivan. U slavenskome taj sufiks obično tvori vršitelje radnje (usp. SP I: 134). Upravo zbog toga neočekivanog sufiksa te ograničenoga i rubnog područja na kojem je riječ *drmun* potvrđena, čini se vjerojatnijim da je riječ o posuđenici iz nekog neslavenskog jezika. Skok (1950: 23, 1971: 441) ju smatra posuđenicom iz bizantskoga grčkoga δρυμών ‘hrastova šuma’, s time da je u hrvatski riječ prihvaćena posredno preko romanskoga, na što izravno upućuje toponim *Drmunčâl* na Krku s dodatnim sufiksom romanskog podrijetla. Bartoli u svojem djelu *Das Dalmatische* bilježi nekoliko veljotskih potvrda: »*boskuōr: kuñ ke tal'ute el buask, restúa sañglo el fuant; el dermuōñ fero el fuant, el buask tal'ut.*« (2000: 235) odnosno u prijevodu ‘Krčiti: kada posijete šumu, ostane samo zemljište; *dermuon* je zemljište, posječena šuma.’. Potom *Dermun bosco* (str. 258); »*Da pessunt que te catuáre la cal en tel dermún*« (str. 288) ‘Teško ćeš naći put u šumi’; »*Jú jái catuót de picúrke intél dermún.*« (str. 301) ‘Našao sam gljiva u šumi’. Prema veljotskim potvrdama, temeljno je značenje ‘šuma’, no može označavati i iskrčeno zemljište. Bartoli navodi i potvrde iz povijesnih vrela, primjerice iz *Krčkoga statuta* iz 15. st. te zapis iz 16. st. u prijepisu fra Felicea, sve u venecijaniziranom obliku *dermon* (2000: 339). Vjerojatno je u veljotskome starija riječ za šumu bila *dermun/dermuon*, a riječ *buask* s istim značenjem ‘šuma’ samo je prilagođeno mlet. *bosco*. Veljotske potvrde tipa *dermuon*

izgledaju kao veljotizirano mlet. *dermon* (na str. 347 Bartoli navodi i potvrdu iz krčkog mletačkog govora *dermon bosco*), no u Venetu ta riječ nije zabilježena. U povijesnim se vrelima bilježe i potvrde tipično čakavskoga lika *drmun*: Dobrinj 1379., 1470., Mon. hist.-jur. VI; Vrbnik 1388?, *ibid.* IV 157, 160. (Bartoli 2000: 345). N. Vuletić (usm.) upućuje nas da je u mletačkim dokumentima iz 15. st. na Rabu zabilježen lik *dermon* u značenju koje je teško preciznije odrediti, ali se svakako odnosi na šumovito područje, a da suvremenu toponimijsku potvrdu *Drmûn* nalazimo i u Loparu na otoku Rabu, uz komentar kazivača: »*Drmûn je nekakva ôgradica di su stàbla, šûmica*«.

S obzirom na Bartolijeve veljotske potvrde *dermuon/dermun* i toponimijske potvrde izvedene od *drmun/dermun* koje nisu ograničene samo na otok Krk, riječ je vjerojatno postojala u dalmatskome što bi govorilo u prilog Skokovoj etimologiji.

12. Dubrava

Temeljno je značenje riječi *dubrava* 'listopadna šuma; obično, ali ne isključivo hrastova', stoga se mnogobrojni toponimi izvedeni od toga apelativa ne odnose uvijek na hrastove šume.

POVIJESNE POTVRDE

ARJ (II: 848ff.): »Između rječnika u Mikašinu (dubrava, šuma, gora 'sylva, saltus, nemus'), u Belinu ('silva', 'nemus'), u Bjelostjenčevu ('sylva majorum arborum, sylva roborea, nemus, saltus'), u Voltigijinu ('bosco, selva' 'forst'), u Stulićevu ('silva, nemus, saltus, lucus').«

Najstarije su potvrde u srpskome 1330. (Monumenta Serbica 92 [Stephanus Uroš III., Serbiae rex, fundat monasterium Dečani]), u hrvatskom 1333. »Dasmo i darovasmo [...] gore i pollja, dubrave, liesъ, trave, vode, sella i vse.« [idem: 106, Stephanus, Bosnae banus, Ragusio dat Rat, Ston et Prevlaka et insulas jacentes circa Rat], u *Poljičkom statutu* »u dubravi ka rodi žirom«, u *Senjskom transitu svetog Jerolima* (1508.) »pridoše v jednu dubravu, v koj ne vijahu puta«, kod Dubrovačkih autora (Vetranović, Ranjina, Gundulić, Palmotić) i kod nekih čakavaca (Zoranić, Baraković). Usp. i metaforičku uporabu: »Da na konijeh strelovitijeh sunuše se s oba kraja dvije dubrave kopja vitijeh« (Gundulić).

RKKJ: **dubrava** f (sg. N dubrava, L -i, pl. G dubrav). **1.** *šuma*. H (s. v.), B (s. v. aviarium, forestum, lucus, nemus, quercetum, saltus; bukovje, dubov, dubrava), P (s. v. nemus 50). Sada [puti] zarastihu kot ledina vu dubravi. *Zrin tov* XIV. Forst, m, lug, gaj, dubrava, loza, šuma, husta. *Krist anh* 102. Taki vu srebru bu dubrava. *Domj sunc* 13. fig. Negda si bil v dike i v vsih ljubavi, a sad si velike vnoгих tug v dubravi. *Zrinski* 51. **2.** *sveze, hrastova ~ hrastik*. B (s. v.); ~ nesečna šuma koja

nije sječena. B (s. v. *incaeduus*); zabrañena ~ *šuma u kojoj je zabranjena ispaša*; *usp. gaj 8*. B (s. v. *nemus ... gaj zastavljen*).

Izvedenice: *dubravica f dem. od dubrava*; *šumica*. B (s. v. *aucupium*; *dubravica*); *dubravec* ‘šumski vilenjak’ (P s. v. *hylaesus 1028*), *dubravka* ‘šumska vila’ (P s. v. *nape 1029*).

GHRJ: *dubrava* ‘Hain’

DIJALEKTNE POTVRDE

JEZIČNI ATLASI: prema građi prikupljenoj za projekt LinGeH, kao ni prema starijoj jezičnoj građi za SHDA/HJA, *dubrava* se ni u jednom mjesnom govoru ne navodi kao temeljna riječ za šumu, ali ju nalazimo u *Talijanskom lingvističkom atlasu* za punkt Kruč/Acquaviva Collecroce u pokrajini Molise pod pitanjem 3063 *bosco = dúb^{br}av*.

IZ DIJALEKTOLOŠKE LITERATURE: Mundimitar i Kruč (It.) *dùbrava* ‘bosco, foresta, šuma’, *dùbravica* ‘boschetto, šumica’, Ravno *dubrava* ‘šuma (svejedno koje vrste)’. U članku o životu i običajima Otoka kod Vinkovaca Lovretić opisuje lokalnu toponimiju, a toponim *Krčevine* tumači kao *dubrava* (Lovretić 1897: 93). Uz to, za tumačenje drugih toponima koji se odnose na šume rabi riječi *šuma* i *zabrana* (obje riječi više puta).

TOPONIMIJA

Diljem Hrvatske bilježimo nebrojeno toponima motiviranih riječju *dubrava*. Ne odnose se samo na šume kao referente, već znatno češće na zemljišta (koja su možda nekoć bila šume, ali su iskrčena), a izvorni se toponim potom prenosi i kao ime niza većih ili manjih naselja.

Brač *Dubrãva*, *Dubrãve*, *Dubrãvica*, *Dubrõva*, *Dubrõve*, *Dubrõvica*, Đelekovec *Dòbrava* (oveće selo u Međimurju), Dubrovnik *Dùbrava* (Bego-Urban 2010 bilježi tu riječ i kao apelativ), Novi *Dubrõva*, Orbanići: (ime sela) *Dubrãfci*, Perušić (Lika) *Dùbrava* (pazariško selo), Studenci *Dùbrava*. Labin *Dubrõva*: »*Dubrõva je dõbila j'ime po bõške ka je t'amo bi pret pũno lõt.*«

POVIJESNE POTVRDE: Povijesna vrela bilježe više desetaka potvrda motiviranih riječju *dubrava*, i to od Međimurja i Slavonije na sjeveru do krajnjeg juga Hrvatske, ali se rijetko može pouzdano potvrditi da se ti toponimi odnose na šume. Ne ćemo ih naravno sve navoditi, već ćemo izdvojiti nekolicinu najstarijih i one koje se odnose na šume, odnosno one koji su imenom opstali do danas.

Dubrava: 1163: que prior Ladislaus rex ... Zagrabiensi ecclesie contulerant ... Omnia predictae ecclesie et siluam *Denbron* cum terra ... (CD II, 97)

Dubrava (šuma u Turopolju kod Gornje Lomnice; 1455.: Item quia Valentinus sartor filius Benedicti de Dobrawa ... Juramentum non prestatit ..., Laszowski, Turopolje I, 319)

Dubrava (šuma u blizini Zagreba; 1433.: Valentinus sartor filius Benedicti de Dobrawa ..., Tkalčić, PSZg, VI, 1900., 192)

Dubrava (šuma kod Barbana u Istri; 1522.: ... Hanno ardimento di ruinare li boschi de Dubrova et Golostupi per far secare di horti et cortivi, D. Klen, dopune, Vjesnik hist. Arhiva VI–VII, 319)

Dubrava (šuma kod Vukovara; 1323.: ... et vadit inter predictam villam et siluam, que dicitur Dumbou, CD IX, 155)

Dubrava (lokalitet na Pelješcu; 1364.: transeundo nuper per punctam nostram Stagno, ... De quodam loco dictae punctae, qui Dubraue nuncupatur, CD XIII, 351)

Dubrava (selo u Poljicima; 1251.: Braten ex parte cognacionis sue de Berinnici de Dubroua accessit a d predenciam nostram ..., CD IV, 461)

Dubrava (brdo u zaleđu Trogira; 1078.: ... Uillarum et terrarum ... Que site sunt circa montes, in montibus et sub montibus Dubraue, Rački, Documenta, 114)

Dubravice (selo kod Skradina, 1299.: ex parte scirocali est uia descendens de Dubrauica antedicta ..., CD VII, 333)

ETIMOLOGIJA

U prošlosti je pouzdano bilo puno više hrastovih šuma u Hrvatskoj nego danas. Današnje je stanje posljedica krčenja tih šuma u svim razdobljima hrvatske povijesti, a glavna je svrha krčenja bila da se ta zemljišta prenamijene u njive ili pašnjake. U doba mletačke vladavine obalnim i zaobalnim prostorima Hrvatske došlo je i do veoma intenzivnog krčenja šuma zbog potrebe za drvom za gradnju brodova. Nestanak starih hrastovih šuma doveo je do činjenice da riječ *dubrava* danas u velikoj većini hrvatskih mjesnih govora postoji isključivo kao toponim.

Za praslavenski možemo rekonstruirati dva oblika: **dǫbràva* i, vjerojatno mlađe, **dǫbròva* ‘hrastova šuma’: stesl. *dǫbrava*, rus. *dubràva*, *dubròva*, brus., ukr. *dubròva* (dijal. i ‘šuma’, Tolstoj 1969: 46f.), bug. *dǎbràva* ‘mlada šuma; gusta, nedirnuta šuma’, sln. *dobrâva* ‘šumarak, (listopadna) šuma’, češ. *doubrava*, polj. *dąbrowa*, gluž., dluž. *dubrawa*. Psl. **dǫbràva*, **dǫbròva* izgleda kao kolektiv izveden od nekadašnje *u*-osnove **dǫbrǔ*. Osim **dǫbràva*, **dǫbròva* postoji još nekoliko oblika koji možda upućuju na osnovu **dǫbr-*: srbug. *dǫbrǔ*, stčeš. *dúbra* ‘pašnjaci u planinskim dolinama’ (ako ta riječ ne polazi od psl. **dubra*, usp. **dǔbrǔ* ‘jaruga, dolina, ponor’), polj. starije *dąbr* ‘hrast, hrastova šuma’, dij. *dąbrza* ‘hrastova šuma’ (vjerojatno postalo ukrštenjem *dąb* ‘hrast’ i

dijal. *debrza* ‘šuma’), dluž. *dubrinka* ‘hrastova šumica’, gluž. *dubrjenka*, polap. *dǫbrónkə* ‘šiška’ (usp. polj. *dębianka*, češ. *duběnka* ‘šiška’), ukr. *dubrák* ‘ivica (*Ajuga*)’ (usp. rus. *dubrovka*, *dubnica* ‘ivica’).

Vaillant (1934) povezuje slavenske riječi s lit. *dumbrà* ‘duboko mjesto u rijeci, lokva’, *duṁblas* ‘močvara’, *dumbravà* ‘vlažno, zgaženo mjesto’ (= psl. **dǫbròva*), latv. *duṁbr(i)s* ‘močvara’, bez nazala lit. *d(a)uburỹs* ‘dubina, vododerina, dno rijeke ili jezera’, *dauburà* ‘dolina’, latv. *dubra* ‘lokva, močvarno mjesto’, strpus. *padaubis* ‘dolina’ možda i *dambo* ‘grunt’ (v. Mažiulis 2013: 103f.). Te su baltijske riječi dalje u vezi sa slav. **dьno* ‘dno’ i **dьbrь* ‘jaruga, dolina, ponor’ (ĖSSJ V: 174ff.). Semantički bi razvoj bio ‘dolina, nizina’ > ‘(hrastova) šuma’, jer su se šume u nizinama uglavnom sastojale od hrastova, usp. rus. *děbri* ‘mjesto zarašćeno gustom šumom’, polj. starije *debrz* ‘šuma’ od potonje psl. riječi. Usp. i hrv. *hrast lužnjak* ‘*Quercus robur*’. Upitno je nadalje kako objasniti baltoslavenske oblike s nazalom u korijenu. Postoji mogućnost da je osnova **dumb-* izvorno postojala u paradigmi *n*-osnove **dub-n-* ‘dno’ (lit. *dūgnas*, hrv. *dnǝ* < **dub-n-o-*, latv. *dubens* < **dub-en-o-*). U takvoj *n*-osnovi bismo vjerojatno očekivali oblike s nazalom u korijenu, usp. lit. *vanduō* ‘voda’ < **uond-* < ie. **uod-n-*, hrv. *stūpanj* < **stonp-* < **stop-n-* spram *stǣpǣn* < **step-en-*. Psl. **dǫb-* bilo bi odraz **dumb-* < **dub-n-*, a u psl. **dǫbràva*, **dǫbròva*, lit. *dumbrà*, *dumbravà* korijen bi bio uveden analogijom za starije **dubr-* (psl. **dьbrь*, lit. *duburỹs*, latv. *dubra*).

Ostaje nejasnim koji je odnos riječi prema psl. **dǫbь* ‘hrast, drvo’ (stcsl. *dǫbь* ‘drvo’, *dǫbije* ‘drvlje’, strus., ruscsl. *dǫbь*, *dubь* ‘drvo’, bug. *dǎb*, sln. *dǫb*, rus., češ., slč., gluž., dluž. *dub*, polj. *dąb*, gen. *dęba*, slovin. *dóyb* ‘hrast’, polap. *dǫb* ‘hrast, drvo’), s psl. izvedenicom **dǫbiti* ‘guliti’ (ru. *dubít’*, polj. *dębić*, češ. *dubiti*, bug. *dǎbja*). Unatoč nejasnoći formalnih odnosa, teško je prihvatiti Brücknerovo mišljenje da **dǫbràva*, **dǫbròva* »nic s *dǣbem* nie ma wespółnego« (1985: 85f., slično već u 1925: 7f., protiv toga Vaillant 1934: 223). S druge strane, nije jasno kako bi nestalo *-r-* u **dǫbrь*. Ne možemo uspoređivati gubitak *-r-* sa sličnim gubitkom u riječima **grabrь* ‘grab’ i **bratrь* ‘brat’, jer je u tim riječima gubitak vjerojatno posljedica disimilacije dvaju **-r-*. Uz to, moramo uzeti u obzir i hrv. *děblo* (čak. *děblǝ*), sln. *děblo*, *dǣblo* ‘deblo’ < **dǣblo*. S obzirom na to da vokalizam hrv. i sln. riječi upućuje na nazalni samoglasnik, nije uvjerljiva tradicionalna etimologija koja povezuje te riječi s pridjevom *dēbeo* < **debelь*. Čini se vjerojatnim da je korijen isti kao u **dǫbь*, a u tom slučaju bi **dǣblo* bio odraz **dṁb-* s istim sufiksom kao i *stǎblo*, a **dǫbь* bi postalo od **domb-*. U tom slučaju doista moramo slijediti Brücknera i odvojiti **dǫbь* od **dǫbrava*. Semantička bi veza između tih riječi trebala biti posljedicom konvergencije dvaju korijena zbog formalne i semantičke sličnosti. Izvan slav. možda treba uspoređivati lit. *dembly̯s* ‘vlat’ s **dǫbь* i **dǣblo*.

Druga je mogućnost Meilletova (1905: 373) etimologija prema kojoj su *dǫbràva i *dǫbròva u vezi s grč. δένδρεον. Odražavali bi starije **dondrǫu-*, s di-similacijom u **donbrǫu-*, no fonetski se čini ispravnijim izvoditi od **domdrǫu-* s promjenom *-mdr-* > *-mbr-*. Grčka bi riječ onda bila od **demdreu-*. To je složenica u kojoj drugi dio predstavlja pie. **dor-u-* ‘drvo’. Postoji i mišljenje da je prvi dio složenice ie. korijen **dem-* ‘kuća’, ali semantika te analize nije uvjerljivom (Beekes 2010: 315). Protiv Meilletove etimologije govori neakutirana intonacija prvog sloga slavenske riječi. Očekivali bismo psl. *dǫbrava/*dǫbrova (hrv. *dǫbrava) posljedicom Winterova zakona.

Ostale etimologije nisu uvjerljive (usp. rasprave u Vasmer I: 376f., ÈSSJ V: 93ff.). Postoji mišljenje da je riječ izvedena od **duH-m-* od kojeg je psl. *dǫmь ‘dim’ kao ‘drvo dimnaste boje’ (Borys 2005: 110f.). Ta je etimologija semantički nategnuta. Nije ni jasno bi li **duH-m-ro-* dalo slavenski *dybrь (Vasmer, l.c.) ili, s Boryšem, *dǫbrь (usp. Pronk 2013 o razvoju psl. *um). Veza s njem. *Tanne* (tako Machek 1968: 132) nije vjerojatna zbog semantičke razlike i nejasnog slavenskog **-b-*. Ni izvođenje **dǫbr-* metatezom iz **drum-* (grč. δρῦμά ‘šuma’, rus. *drom* ‘šipražje’, idem: 123) nije uvjerljivo. Konačno, etimologijska veza s stir. *dub* ‘crn’, got. *daufs* ‘gluh’, grč. τυφλός ‘slijep, blokiran’ (SP 4: 187), možda i got. *dumbs* ‘nijem’ (ali v. Kroonen 2013: 108 za alternativnu etimologiju) – navodno zbog tamne boje dubova drveta – nije uvjerljiva jer se čini vjerojatnim da izvorno značenje pridjeva nije ‘crn’ ili ‘taman’ nego ‘koji blokira vid, slijep’.

Zaključujemo da je najuvjerljivija Vaillantova etimologija koja povezuje *dubrava* s korijenom koji je u *dno*. Izvorno je značenje riječi *dubrava* dakle ‘nizinska šuma’, slično kao i kod riječi *lug*.

13. Lijes

Riječ *lijes* vjerojatno izvorno nigdje u hrvatskome ne znači ‘šuma’. Nalazimo to značenje kod Stulića (‘*silva, nemus*’), s dodatkom da je riječ u tom značenju ruska. ARJ VI: 80

»c. *šuma* (u prva četiri primjera može značiti i *drvle uopće*). Zemlja, lijes i more. M. Držić 17. Lijes, kami, zvirenje k sebi potezaše pozorom. 126. Zemlja, lijes i kami sad se čudi. 421. Da ga želno sve prosuzi, lijes, kamenje i ravnine. A. Sasin 164. Sve gore stresa tres, prez lista osta les. Đ. Baraković, vil. 290. Kano risi strvni strahom raze i zvijeri i lijese. Osvetn. 1, 47. Kano plamen kad se lijesom žuri. 3, 66.«

O »*lijes* (Herc.) ‘der Wald, silva’« u Karadžićevu riječniku vidi Tolstoj 57, bilj. 38.

Mikalja, Della Bella, Belostenec, Jambrešić, Stulić, Voltić ‘drvo (građa)’, Belostenec i ‘les mrtvečki’. Nijedan primjer ne mora imati značenje ‘šuma’:

»b. *drva uopće*. Gore i polja, dubrave, lijesъ, trave. Mon. serb. 106. (1333 u *poznijemu prijepisu*). Za sude i za lêsъ pišete da Rъćane nose odъ vašega. Spom. sr. 2, 96. (1409). Zađoh u dubravu, da usijeku lijesa. M. Držić 415. Koja (*poplavica*) sobom lijes i kami smuca, oreć se vrh litica. I. Gundulić 531.«

DIJALEKTNE POTVRDE

Riječ se javlja kao temeljni naziv za šumu samo u punktu Rukavac kao *lēs*. Drugdje ta riječ ima druga značenja, npr. Vrgada *lēs* ‘drvena građa (daske, grede); mladice na živoj stabljici’, Grobnik *lēs* ‘posječeno drvo’, Imotsko-Bekijski, Sveti Rok *lis* ‘plug s cjelokupnom opremom’ itd.

TOPONIMIJA

Lišane (Ostrovičke; *Lessani*), *Lesci*, *Lešće*, *Lesje*, *Liskovac*, *Leskovac*.

ETIMOLOGIJA

Postalo od psl. *lēsъ ‘šuma, drva’ (stcsl. *lēsъ*, sln. *lēs* (samo u nekim sjevernim govorima ‘šuma’, Benedik 1990), rus. *les*, polj. *las*, dluž. *lēs* ‘listopadna šuma’, ÈSSJ XIV: 249ff.). Najšire prihvaćena etimologija povezuje slavensku riječ sa steng. *læs*, gen.jd. *læswe* ‘pašnjak’ < **lēs-u-* ili **leh₁s-u-* (npr. Vasmer II: 33, Snaj: 352, EDSIL 274; Skok II: 298 spominje i njemačke toponime na *-lar* poput *Goslar* i *Wetzlar*). Ta je etimologija moguća, ali nije vjerojatnom zbog izoliranosti engleske riječi u germanskome, semantičke razlike između slavenske i engleske riječi i mobilnoga naglaska slavenske riječi. Veza s lat. *lūcus* ‘šumarak’ (tako Machek 1968: 327) nije moguća, jer ostali italski jezici upućuje na prvotno **louk-* za latinsku riječ: osk. *lívkei* (loc.jd.), venet. *louki* (gen.jd.) ‘sveti lug’. Nije prihvatljivo ni povezivanje s grč. ἄλσος ‘sveti šumarak’ (usp. Frisk 1960: 79). Snaj sln. toponim *Lesce* izvodi od *lēsъkъ ‘manja šuma’, umanjjenice od *lēsъ (Snaj 2009: 230).

Semantički i formalno uvjerljivijom čini nam se etimologija Agrella (1918: 67), koji pokazuje da je *lēsъ isprva listopadna šuma, usp. dluž. *lēs*, slovin. *las*, rus. dij. *les* ‘listopadna šuma’, ukr. dij. *les* ‘listopadna šuma na suhom području’. Sama riječ i njezine izvedenice često se rabe kao naziv određenoga drveta. Ta su drveća uglavnom listopadna, npr. rus. dij. *les* ‘hrast’, alb. posuđenica *lis* ‘hrast, drvo’. Sln. fitonim *božji les* ‘božika’ (zimzelena biljka ili drvo) analoški je prema drugim fitonimima s *les* (usp. Bezlaj II: 134). Agrell izvodi *lēsъ od korijena koji je u psl. *līstъ ‘list’. Razvoj značenja bio bi ‘lišće’ > ‘(listopadna) šuma’. Značenje ‘drvo (kao građa)’, koje nalazimo u više slavenskih jezika, u tom je slučaju posljedica sekundarnoga semantičkog razvoja. Na to upućuje i činjenica da se izvedenice od *lēsъ uglavnom odnose na šumu ili stablo, a ne na drvo kao

građu. U hrvatskome je došlo do pomaka značenja ‘drvo (kao građa)’ > ‘drveni predmet’ > ‘mrtvački sanduk’, a to značenje bilježmo i mjesnim govorima, npr. Varaždin *lēs*.

Etimološka je veza između **lēs̥b* i **listb* formalno teška ako te riječi izvodimo iz korijena **leis-/ *lois-*, jer **lois-* bi dalo slavensko **lěx-* posljedicom RUKI-pravila (Brückner 1925: 4, Borys 2005: 280). Ako je Agrellova etimologija točna, moramo rekonstruirati **loi(H)k̑-*. Tu rekonstrukciju potvrđuju baltijske riječi koje sada možemo povezati s psl. **lēs̥b*: lit. *laikšės* ‘velikim grmljem zarašćena močvara’, *lieknas* ‘močvarna livada, grmljem zarašćena močvara’, kod Daukantasa (žemajtski pisac 19. st.) *lijknas* ‘šuma, grmlje’, latv. *liēkna* ‘močvirje, dolina, močvarno mjesto u šumi, močvarna šuma, velika močvarna livada’, često i u (mikro)toponimiji (LEW 332f.). Baltijsko *-k-* za **-k̑-* očekivani je odraz palatovelara u poziciji ispred **-n-* (npr. stpr. *balsinis* ‘jastuk’ ali *balgnan* ‘sedlo’ < **b^holǵ^h-n-*, Kortlandt 2009: 31, 47) i izjednačenje velara ispred **-s-* već se dogodilo u indoeuropskome prajeziku (npr. lit. *aĩkštas* ‘uski’ < **h₂emǵ^h-st-*, Meillet 1894: 301f.). Baltijske i slavenski riječi možemo dakle izvoditi iz istoga korijena **loi(H)k̑-*. Litavskome *laikšės* < **loiHks-* možda odgovaraju polj. dijalekt *lach* ‘liješće’ i *lachy* ‘velike guste šume’.

Ovdje treba spomenuti i psl. **lěškà* ‘lijeska’: hrv. *lijeska*, bug. *leská*, sln. *lėska*, češ. *líška*, slk. *lieska*, gluž. *lěška* (ĚSSJ XIV: 239ff., 251). S malo drugačijim značenjem nalazimo polj. *laska* ‘štap’, brus. *ljáska* ‘palica’, usp. i duž. *lěška* ‘šiba od lijeske’. Baltijski ima slične riječi s istim značenjima: lit. *lazdà* ‘štap’, stlit., latv. *lazda*, stpr. *laxde* ‘lijeska’. Te su riječi srodne s psl. **loza* ‘loza’ (vidi gore). Čini se vjerojatnim da je u psl. **lěškà* prvi slog nastao analogijom prema **lēs̥b*. Veza s **lēs̥b* može biti isključivo posredna zbog naglasnih odnosa. Psl. **lěškà* pripada psl. akcenatskoj paradigmi (b) i ima neakutiran korijen, dok lit. *laikšės*, *lieknas* i latv. *liēkna*, koje smo gore povezali s **lēs̥b*, imaju akutiran korijen. Izvorna je intonacija (akutirana ili neakutirana) psl. **lēs̥b* nepoznata jer riječ pripada mobilnoj akcenatskoj paradigmi (c). Druga je mogućnost da je *lijeska* u vezi sa stir. *flesc* ‘štap, prut’ < **uleisk-* (Skok II: 299, usp. i Matasović 2009: 426 o tim riječima).

Hrvatske riječi *lijes* i *lijeska* likom podsjećaju na psl. **lěsa* ‘od pruča pletena vrata ili ograda’: hrv. *ljěsa*, bug., mak. *lésa*, sln. *lěsa*, stčeš. *lésa*, slk. *lesa*, stpolj. *lasa*, strus. *lěsa*, rus. *lésa*, *lesá*, ukr. *lísa* (ĚSSJ XIV: 232ff. i 252). Tu je riječ, međutim, teško povezati s *lijes* zbog značenjske razlike. Psl. **lěsa* u svakome slučaju ne može biti u vezi s psl. **lěškà* (tako npr. Skok II: 336, ĚSSJ XIV: 252) jer veći dio oblika psl. **lěsa* upućuje na pripadnost akcenatskoj paradigmi (a) i na akutiran korijen.

Zaključujemo da je prvotno značenje slavenske riječi **lēs̥b* ‘listopadna šuma’, a ako su točne veze s baltijskim riječima koje označuju ‘grmljem ili šumom zara-

šćenu močvaru', prvotno bi značenje bilo 'niskom šumom zarašćeno područje'. Balto-slavenski etimon nema dublju etimologiju. Povezivanje litavskoga *láiškšės* i *líeknas* s lat. *oblīquus* 'kos' ili *liquor* 'tekućina' (usp. LEW l.c.) formalno je nemoguće, a ni veza s lit. *leñkti* 'saviti' (ibidem) nije uvjerljiva. Dalja veza sa slavenskim **lístь*, lit. *laiškas*, latv. *laiska* 'list', stprus. *laisken* (acc.sg.) 'knjiga' ostaje mogućom. Druga je mogućnost, da su riječi za 'list' u vezi psl. **lěškà* 'lijeska, štap', što u tom slučaju treba odvojiti od lit. *lazdà* 'štap', latv. *lazda*, stpr. *laxde* 'lijeska'. Ranko Matasović (usm.) upućuje nas na formalnu identičnost latv. *laiska* 'list' i hrv. *lijeska*.

14. Živica

U standardnome hrvatskom jeziku riječ *živica* označuje živu ogradu, odnosno ogradu od pruća ili grmlja, a to je značenje uglavnom poznato i u dijalektima. Etimologija je naravno prozirna, riječ izvodimo od psl. **živъ*. Međutim, izvedenica *živica* sporadično je, iako veoma rijetko, potvrđena i kao temeljna riječ za šumu u nekim hrvatskim govorima. Zanimljivo je da Iveković i Broz u svojem rječniku pod *živica* ne bilježe značenje 'šuma', već 'zemlja koja skoro nije orana' te upućuju na ledina, cjelica, prijeloznica, prijelog.

DIJALEKTNE POTVRDE

Iz građe za LinGeH taj naziv bilježimo samo u kajkavskoj Pisarovini *živ'ca*, i to uz riječ *šuma*. Ipak, prema usmenom kazivanju Anite Celinić, i u Noršić Selu blizu slovenske granice, koje nije punkt na osnovnome LinGeH zemljovidu, *živ'ca* je jedina i temeljna riječ za šumu te tamo ne bilježimo ni *loza*, *šuma*, *gora* ni neki drugi naziv. U svakome slučaju trebalo bi provesti dodatna ciljana istraživanja u kajkavskim punktovima sjeverozapadne Hrvatske.

TOPONIMIJA

Mnogobrojne toponimijske potvrde odnose se gotovo u pravilu na šume ili rjeđe krčevine i nisu ograničene samo prostor sjeverne Hrvatske, pa čak ni samo na prostiranje kajkavskih govora.

Živica:

- šuma kod Lovrečana, zap. od Zlatar Bistrice u Zagorju
- šuma kod Dugog Sela
- velika šuma kod sela Palančani blizu Čazme
- šuma kod naselja Velika u Požeškoj kotlini
- nekoliko toponima na bilogorskom području, danas uglavnom oranice na krčevinama

- velika gusta šuma kod Jezerana u Lici
- šumoviti predjel kod Dabra u Lici
- šuma i šumoviti predjel kod naselja Rude u op. Otok kod Sinja
- velika šuma j. od sela Kostanje kod Omiša
- toponim kod Matulja u Istri, nekoć također šumovito područje koje je iskrčeno

Živice:

- šuma kod Mraclina u Turopolju
- šuma u Brezničkom Humu u Zagorju
- šuma u Donjoj Batini u Zagorju kod Zlatara
- šuma kod Ruškovice, blizu Velike u Požeškoj kotlini
- krčevina, nekoć šuma kod Viderenjaka, SI od Siska, uz koju su i *Krči*
- velika šuma u selu Beloslavac (op. Bedenica) kod Zeline
- šuma SI od sela Zaistovec, zap. od Križevaca, uz koju je nekoliko top. *Krči*
- dvije šume kod sela Vrtlinska blizu Čazme

Živičnjak velika i visoka šuma u selu Svedruža u Zagorju.

15. Nazivi za šume zabilježeni isključivo u toponimiji

Drezga

ARJ II: 727: »*drêzga* nasturtium officinale RBr., *ñeka trava, garboć*. – *Riječ je stara (s drugijem značenjem), isporodi stslov. dręzga, šuma, rus. дрязгъ šušaň. a. sa značenjem sprijeda kazanimem, isporodi drijezga i drijeska. – u Dubrovniku od prošloga vijeka. B. Šulek, im. 74. – Drezga vodena, sium latifolium L.; sium sisarum L. b. ime mjestima (vidi staroslovensko i rusko značenje). a) poļe u Piperima. – u nase vrijeme i u Vukovu rječniku. U Drezgu se Turci okupiše. Pjev. crn. 299^a. Te na bega noću udariše a na Drezgu na poļe široko. Ogled. sr. 85. – b) zemja pod ñivama u Srbiji u okrugu kragujevačkom. Niva u Drezgi. Sr. nov. 1861. 156. c. prezime. u naše vrijeme. Sem. karlov. 1883. 73.«*

ТОПОНИМИЈА

NASELJA: *Drežnik Grad* i *Selište Drežničko* (Rakovica, Lika), *Drežnica* (kod Ogulina), *Drežnik Brezovečki* (kod Brezovice II od Zagreba); *Drežnik Podokički* (kod Samobora), *Drežnik* (kod Nove Gradiške); sln. *Drežnik* (Bezljaj I: 435).

POVIJESNE POTVRDE: *Drežnik* (područje kod rijeke Korane; 1292.: de comitatu Dresnek, CD VII, 76), *Drežnik Grad* (Lika; 1278.: comitatus de Guerce, de Gay, de Dressnik et de Nouo castro ac villam Pet(ri)ne, CD VI, 241), *Drežnik* (pritok

Save kod N. Gradiške; 1261.: Et per eundem Goztynch potok eundo parumper fluuit (!) idem Goztynch ad Dresnuk et Dresnuk fluit vsque ad Zawam, CD V, 201), *Drežnica* (1408.: ... Provinciam Drezniza ..., Šišić, Nekoliko isprava, Starine XXXIX, 316).

PREZIMENA

Drezga (Zagora, Drniš, Šibenik), *Drezgić* (Slavonija), *Drezgo* (Knin)

ETIMOLOGIJA

U stesl. riječ je potvrđena jednom u *Suprasliensisu* u rečenici »jako levъ vъ drēždě traštę zvěrъ« 'kao lav u *drezgi* progoneći zvijer'. U drugim slavenskim jezicima nalazimo bug. *drezdák* 'šuma', *drezgá* 'gusta niska šuma', strus., ruscsl. *dręzga* 'šuma', u toponimiji u gluž. *Drježdžany* 'Dresden' (tj. 'stanovnici šume'), možda i rus. dij. *drjazgá*, *drjázga* 'blato, kal, mokri snijeg, močvara'. Etimologija psl. *dręzga nije jasna. Obično se smatra da je u vezi s rus. *drjazgi* (mn.) 'suhad, pokidano granje, naplavljeno drvlje, smeće', polj. *drzęzg* 'iver', starije *drąždze* 'suhad, suho granje', dij. *dręzgać* 'lomiti, razbijati' (Brückner 1925: 9, ĘSSJ V: 113f., Skok I: 434). Potonje riječi ne možemo odvojiti od *dręzga (češ. starijeg *dřęzha*, *dřızha*, polj. *drzazga*, slovin. *dráuzgă* 'iver'), *drozgati, *druzgati (sln. *drózgati*, *drúzgati* 'gnječiti, mljeti voće', češ. *druzgati* 'zdrobiti', brus. *drúzgac* 'razbijati'), *drozga, *druzga (hrv. *dròzga*, sln. *dròzga* 'kom', polj. *druzga* 'debris', rus. *druzgá* 'nešto mrvljivo'). Te su riječi dalje u vezi s lit. *drųzgas* 'iver', *druskà* 'sol', latv. *druska* 'komadić'. Čini se da je izvorno psl. *drozga, *druzga dalo *dręzga pod utjecajem *tręska 'treska, iver' (usp. i hrv. dij. (Omišalj) *dreskà* 'iver' (Mahulja 2006: 59), (Vrbnik na Krku) *dreščica* 'iver' (Borys 2007b: 250). Potom se polj., rus. **dręzg-* 'suhad' vjerojatno razvilo u polj. *drzęzg* 'iver' ukrštanjem s *dręzga 'iver'.

Nije jasna veza s fitonimom *dręzga* 'dragušac (*Nasturtium officinale*)' (od 19. st. u Šuleka), maked. *drezga* 'dragušac, *Sium latifolium*', obje biljke rastu u vodi. Stulić ima oblik *drijeska*, a prema Vuku Karadžiću u Dubrovniku riječ glasi *drijęzga* (Parčić *driezga*). Skok (I: 112) smatra da je to »zbog umiješanja *treska*, *trijeska* [...] ili zbog pseudojekavizma« i povezuje ovaj fitonim s *dręzga 'šuma'. Čini nam se vjerojatnijim da je izvorni oblik riječi za biljku *dręzga i da nije srodna s *dręzga 'šuma'.

Dublja etimologija psl. *dręzga 'šuma, suhad (?)' nije jasna. Veza s psl. *drogъ 'motka, kolac' (Skok, l.c.) formalno i semantički nije očigledna. Veza s *tręska 'treska' (ĘSSJ, l.c.) formalno je nemoguća, a značenje 'treska, iver' najlakše se objašnjava utjecajem korijena **drozg-*, **druzg-* i (sekundarnog) **dręzg-*. Ako je rus. dij. *drjazgá*, *drjázga* 'blato, kal, mokri snijeg, močvara' od istoga

korijena, izvorno bi značenje moglo biti ‘močvara’ ili sl., a razvoj bi značenja mogao biti kao u *lug* (vidi dolje). Rus. dij. *drjazgá*, *drjazga* vjerojatno je u vezi s lit. *dreŋgti* ‘sitno padati (od kiše), postati kišovitim’, bez nazala *dirgti* ‘postati vlažnim, prljavim’, *drėgti* ‘postati mokrim, vlažnim, početi se topiti’. Litavske su riječi možda u vezi s got. *drigkan* ‘piti’ (Lehmann 1986: 95). Za dalje moguće veze v. Pokorny (1959: 251). Slavenski *drežga bi moralo biti od nepotvrđene glagolske osnove **dreng-sk-*. Ta je etimologija naravno nesigurna zbog relativno velikoga broja potrebnih pretpostavki koje bi trebalo zadovoljiti

Silva

Toponim *Silba* zabilježen je u Supetarskoj Dragi (Rab) i kao nesonim za otok kod Zadra. Hrvatska je riječ posuđena iz lat. *silva* ‘šuma’, ali nije zabilježena u apelativnoj uporabi. Ne nalazimo ju ni u toponimiji, ali je zanimljivo da se za šumu *Gvozd* u Starome Gradu na otoku Hvaru navodi i ime: *Silva Milenića Lovre*.

Berek

Vuk Karadžić u svojem rječniku ima natuknicu *bèrak*, *-rka* (u Srijemu) ‘der Hain, nemus’. Na hrvatskome tlu ta je riječ kao apelativ zabilježena samo sa značenjem ‘močvara, močvarno tlo’ (Brozović Rončević 1999: 3). Iveković i Broz donose je u svojem rječniku uz napomenu da se bilježi u Srbiji i tumačenje: »od Mađ. Berek, koje takogjer znači gaj, lug, i zadnje e gubi, n. p. berki, luški.«. U Đurđevcu, međutim, zabilježeni su hilonimi *Bęřek* (šuma i nekadašnje ispašno mjesto) i *Pręložnički bęřek* (ali usp. *bęřek* ‘vodoplavno, močvano tlo’), te nekoliko šuma imena *Bęřek* u Međimurju. Riječ je posuđenica iz mađ. *berek* ‘močvara’, a to je vjerojatno posuđenica iz slavenskog *bergъ ‘obala, brijeg’. Za semantički razvoj ‘močvara’ > ‘šuma’ v. *lug*.

16. G(v)ozd, bor, kneja

Nekoliko praslavenskih riječi koje su temeljni nazivi za ‘šumu’ ili označuju posebnu vrstu šume u drugim slavenskim jezicima, u hrvatskome gotovo da nisu zabilježene s tim značenjem, već pokazuju semantičke pomake. To su *g(v)ozd*, *bor* i *kneja*.

G(v)ozd

Riječ *g(v)ozd* kao naziv za šumu samo je rubno danas prisutna u hrvatskome jeziku, i dijelom je stilski obilježena. Međutim, mnogobrojni toponimijski odrazi što se izvode od *gvozd* zabilježeni su diljem Hrvatske. *Gvozd* je ujedno i staro ime za *Petrovu goru*.

ARJ (III: 522): Riječ *g(v)ozd* zabilježena je u liku *gvozd* od 14. st., usp. Zoranić *Da dubrave, da gvozdi, da planine, da luzi*. (ARJ III: 522). U štokavaca je riječ potvrđena od 14. st. Najranija je potvrda iz 1330. (Monumenta Serbica 95 [Stephanus Uroš III., Serbiae rex, fundat monasterium Dečani]), prva je hrvatska potvrda iz 1395. (Monumenta Croatica 47 [razvod medjah medju Mošćenicami i Kožljakom u Istri]): »od modruškoga gvozda«, dalje 1451. »s gvozda modruškoga« (idem: 78 [Fratri samostana sv. Spasa zamjenjuju svoj vrt za drugo zemljište]), u senjskom Korizmenjaku »va ‘ovom gvozdi tmênom«, »iz gvozda libanskoga«, »ki stoje u pustih gvozdih«, jednom i kolektiv *gvozdje* (16. st.), Stulić ‘*silva antiqua et densa*’, ARJ nema oblik *gozd*. Iveković i Broz u rječniku pod natuknicom *gvòzd* navode značenje za Crnu Goru ‘u planini kamen izrastao u visinu’.

RKKJ (III: 658) daje sljedeća dva primjera iz starije kajkavske literature, oba sa značenjem ‘šuma’: Vse sunca je zlatoga puno ... i dalki i rudasti gozdi. *Domjunc 24*, I cel vinograd drhtal ispod gvozda. *Kov 26* (52).

DIJALEKTNE POTVRDE

Dijalektni rječnici rijetko bilježe riječ *g(v)ozd* u značenju šume: zapadnohercegovački *gvòzd* ‘šuma’ (»ob. kao vlastito ime: *Ràkickī ~⟨*), Vodice *gvòzd* ‘visoka bukova šuma’, *gòzd* m. ‘gusta šuma, bukova šuma’; (u Golcu: *gvòzd*, *gvòzda*; u Rukavcu: *gvòzd*, *gvòzdà* – ime za veliku šumu Lisinu u kastavskoj općini). *Pred gvòzd* je ime jedne čestice; dem. *gozdīć*, *gozdāk* m. Popovo (Mićović *apud* Tolstoj 1969: 63): »Osim toga ženske idu u brdo i među gvozdima (škripovima) gdje ne mogu doći konji ni goveda, čupaju viša (vrsta trave *Lasiagrostis calamagrostis*)«.

TOPONIMIJA

Toponimi izvedni od riječi *gvozd* veoma su mnogobrojni diljem Hrvatske, i uglavnom se odnose na šume ili danas krčevine kao objekt imenovanja. Ovdje navodimo samo odabrana imena koja se odnose na šume: *Gvozd* (Bjelolasica, 1534 m; u Starome Gradu na Hvaru; kod Lanišća na Čićariji; kod Slanog Dola kod Samobora, na Banovini i dr.), *Gvozdansko* (veliko šumovito područje kod Majdana na Banovini), *Gvozdenuvača* (gusta šuma kod Krivaje, op. Berek kod Bjelovara), *Gvozdenuvka* (šumovit predjel kod Barilovića, j. od Karlovca), *Gvozdna* (velika šuma kod sela Maja na Banovini), *Gvoždani*, *Gozd*, *Gozdenik*, *Gozdec* (PŠ, Ist.j. 21), *Gozdenica* (Popovo), *Zagvozd*. Lik *gozd* prošireniji je u toponimiji južne Hrvatske, iako bilježimo i lik *gvozd*: Brač *Gvòzd*, *Zagvòzd*, Imotsko-Bekijski *Zàgost* i *Zàgozd* ‘izabiokovsko mjesto nazvano prema *stsl.* riječi *gozd* što znači gora’, Pitve i Zavala oronim *Gòzd* i *Gozdenùša* (ime šume).

ETIMOLOGIJA

Danas kao apelativ samo u Istri, u slovenskom je ista riječ zabilježena u zapadnim i južnim govorima (Benedik 1990) i u standardnom jeziku kao *gòzd* ‘šuma’. Srodne su riječi u drugim slavenskim jezicima češ. *hvozd* ‘šumom zarašćena gora’, stpolj. *gozd* ‘šuma’, dluž. starije *gozd* ‘suha šuma, gorska šuma’. Obično se smatra da je riječ *g(v)ozd* izvedena od istoga korijena kao i psl. **gvozdb* ‘klin, čavao’, što je *i*-osnova muškoga roda: stcsl. nom.mn. *gvozdie*, hrv. *gvòzd*, rus. *gvozd*, stpolj. *gózdž*, polj. *gwózdž*, gluž. *hózdž*, polap. *d'üzd*. Postoji i *io*-osnova muškog roda **gvozdbjъ*: stcsl., ruscsl. *gvozdii*, bug. *gvózdej*.

Gubitak **v* < **u* između velara i **o* u tim riječima redovita je promjena u mnogim zapadno- i južnoslavenskim dijalektima. Sličan razvoj pokazuju, npr., hrv. dij. (kajk.) *hojka* ‘vrsta četinjače, vjerojatno jela’ (RKKJ IV: 21), sln. *hôja*, *hója* ‘jela’, polj. *choja*, češ. dij. *chojica*, *chojka* ‘igla ili grana zimzelenog drveta’, gluž., dluž. *chójca* ‘bor’ < psl. **xvoja*, usp. rus. *xvojá* ‘igla zimzelenog drveta’. Drugi je takav primjer polap. *xöst* ‘metla za čišćenje peći’, gluž. *chošć*, dluž. *chóšć*, polj. *chošcik* ‘preslica, konjski rep (Equisetum arvense)’ < psl. **xvostъ*, **xvostjъ*, usp. rus. *xvost* ‘rep’. Ovamo pripadaju i čakavski *hostīne*, (Novi) *hōst* ‘peteljka grozda bez bobica’ (Borys 2007a: 175ff.), usp. sln. *hvōst* ‘rep, peteljka grozda’. O toj riječi vidi i dolje o hrv. *hosta*, *husta* ‘šuma’.

Riječi **gvozdb* i **gvozdb* tradicionalno se povezuju sa srvnj. *quaste* ‘čuperak, svežanj’, stnord. *kvistr* ‘grana’, alb. *gjethe* ‘lišće’, možda i stir. *bot* ‘rep, penis’ < ie. **gʷosdʰ-* (Matasović 2009: 85). Alternativnu etimologiju daje Vaillant (1951: 140ff.), koji smatra da su slavenske riječi posuđene iz got. *gazds* ‘bodljika, ostan’. Za psl. rekonstruira **gozdviī*, što je metatezom postalo **gvozdii*, a poslije **gvozdb*. Slavenske bi se riječi temeljile na pridjevskoj osnovi sa sufiksom *-u-* izvedenoj od gotske imenice. Trag oblika bez metateze sačuvao bi stcsl. (Suprasliensis) ins.mn. *gvozdviimi* (ženskog roda!) i gen.jd. pridjeva *gvozdviinaago*. Čini nam se vjerojatnijim da su ti oblici sekundarni (postali asimilacijom?) za *gvozdii-* (tako je zabilježeno 15 puta u *Suprasliensisu*). Vaillantova etimologija nije uvjerljiva zbog velikoga broja potrebnih dodatnih pretpostavaka. Uz to, pripadnost **gvozdb* neproduktivnim muškim *i*-osnovama, neproduktivni tvorbeni odnos između **gvozdb* i **gvozdb* kao i relativno velika semantička razlika između tih riječi govore protiv posuđivanja iz nekog germanskog izvora.

Bor

ARJ nema potvrde za značenje ‘šuma’.

DIJALEKTNE POTVRDE

Iz dostupne je građe i dijalektološke literature teško zaključiti da se leksem *bor* igdje na hrvatskome prostoru rabi kao temeljan naziv za šumu. Međutim, u brojnim se govovima jadranskoga područja govori: »Idem u bori«, u značenju ‘idem nabrati drva’, koja ne moraju nužno biti borovina. Mnogobrojni toponimjski odrazi, rasprostranjeni ne isključivo na jadranskome području svjedoče o širokoj prisutnosti toga leksema u hrvatskim govovima.

TOPONIMIJA

Osobito su česti odrazi u mikrotoponimiji, ali se i mnoga imena naselja mogu izvoditi od te riječi.

Borik, Borje, Borovik, Borovište, Borovlje, Borovnjak, Borovac, i sl. Imena naselja motivirana ovom riječju navodimo kako bi se vidjelo da odraze nalazimo i na sjeveru Hrvatske: *Borje* (Križevci), *Borova Kosa* (Daruvar), *Borovik* (Vis), *Borovci* (Metković), *Borovita* (Glina) itd.

Odrizi su zabilježeni i u slovenskoj toponimiji *Boróvlje, Boróvnica, Bórje* (Snoj 2009: 71f.).

ETIMOLOGIJA

U južnoslavenskome riječ ima samo značenje ‘bor’ i nije riječ za šumu. U istočnoslavenskim i lehitskim jezicima znači ‘zimzelena šuma’ ili ‘borova šuma’ (u polj. i ‘(velika, stara) šuma’, u ruskim dijalektima i općenito ‘šuma’), usp. Tolstoj 1969: 22ff. za detalje. U češkome, slovačkome i lužičkosrpskome nalazimo oba značenja ‘bor’ i ‘borova šuma’. Sjevernoslavenski jezici imaju naziv **sosna* za ‘bor’. U crnogorskome zabilježeno je *bôr*, gen.jd. *bóra* »udubljenje u krasu poput jame, ali šire ili pliće (tako da mu se može videti dno)« (RSKNJ II: 62). Nije jasno je li ovo izvorno ista riječ kao *bôr, bôra* ‘bor’. Riječi nemaju isti naglasak, ali to je vjerojatno posljedica sekundarnih promjena. Za obje riječi možemo rekonstruirati starije **bôrǔ, *borà* (usp. Kapović 2006: 164). Za vezu među njima govore slične izvedenice od *bor* u zapadnoslavenskome: kašup. dijal. *bór* ‘mokro polje’, polj. južn. dijal. *bór* ‘močvara’, rus. dijal. *bor* ‘pješčano mjesto, pokriveno gustim šumom ili grmljem, ponekad i bez toga’ (Tolstoj 1969: 27, 32, 33).

PSl. **borǔ* izvorno je *u*-osnova (SP I: 336). Obično se povezuje s stnord. *bǫrr* ‘zimzeleno drvo’, steng. *bearu* ‘šuma’ < **b^hor(H)-u-*. S obzirom na slaganje u značenju između staronordijskoga i slavenskoga možemo rekonstruirati značenje

‘zimzeleno drvo’ ili ‘zimzelena šuma’. Ako je izvorno značenje ‘igla (na drvetu), iglasto drvo’ možemo te riječi izvesti od ie. korijena **b^herH-* ‘bušiti’ od kojeg su također psl. **borna* ‘drljača’ (npr. starije hrv. (Belostenec) *brana*), lat. *forāre*, stnord. *bora*, stvnjem. *borōn*, arm. *brem* ‘bušiti’, možda i lat. *ferīre* ‘udariti’ (usp. de Vaan 2008: 213), stnord. *berja* ‘udariti, vršiti (žito)’, psl. **borti* ‘boriti’, polj. prezime *Boryś*. Od istoga su korijena stnord. *barr* ‘zimzeleno drvo, lišće, drvo’, stšved. *bar* ‘igla (na drvetu)’ < **b^horH-s-*, usp. i stnord. *burst* ‘čekinja’, polj. *barszcz* ‘medvjedi dlan (*Heracleum sphondylium*), vrsta juhe od cikle’ < **b^hrH-s-ti-*. Postoji i mišljenje da je slavenska riječ **borъ* posuđena iz germanskoga (ili čak obrnuto, usp. lit. u ÈSSJ II: 217). Između germanskih posuđenica u germanskome rijetke su *u*-osnove, riječi s mobilnom naglaskom i nazivi za drveta, ali usp. psl. **avorъ* ‘javor’ iz nekog zapadnogermanskog izvora i psl. mobilna *u*-osnova **dъlgъ* < got. *dulgs* (Pronk-Tiethoff 2013: 148–149). Smatramo dakle manje vjerojatnim da je slavenska riječ posuđena iz germanskoga, ali ne možemo sasvim isključiti ni tu mogućnost. Nije uvjerljivo Brücknerovo mišljenje (1925: 4) da je psl. **borъ* u vezi s **bara* ‘močvara’ (usp. ÈSSJ, l.c.).

Kneja

DIJALEKTNE POTVRDE

Danas se ta riječ bilježi samo u Međimurju, ali toponimijske potvrde svjedoče da je nekoć bila šire rasprostranjena. Kod ikavaca u Slunju *knija* (Mažuranić 1908: 513f.).

Međimurje: *kneja* ‘crnogorička šuma’, ali Gušić u Međimurju navodi *kneja* ‘stara gusta bjelogorična šuma na podvodnom tlu’ (Gušić 1972: 63); »kneja se u mom kraju nazivala djelomično posječena šuma gdje se kombiniralo šuma i oranica, vrt i slično. ustvari mjesto gdje je raslo obilje svega« (<http://iskrica.tportal.hr/weblogs/post.php?web=18637&log=467117>, zadnji pristup 15. siječnja 2024.). U Međimurju se bilježe donekle „mitska obilježja” šuma s tim imenom, te riječ postaje produktivnom i kod novih imenovanja: *Kneja* ime restorana u sastavu Obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva Juras u Malom Mihaljevcu u Međimurju.

TOPONIMIJA

Kneja (listopadna šuma bukve i graba između naselja Čađavice i Moslavine; velika šuma u Podravskoj Moslavini; šuma pod Klekom, u blizini Ogulina; nekoliko šuma oko Jastrebarskog, kod Desinca, Donje Kupčine, Volavja; oranice, St. Pračno, zap. od Siska), *Kneje* (šuma u Turopolju; 1555.: *Kneye* »in sylvis *Kneye vocatis*«, Laszowski, Turopolje III, 371), *Knejice* (oranice kod Kneje u Podravskoj Moslavini), *Knea* (šuma u okolici Šidskih Banovaca; 1351. intrat in

magnam viam, per quam transeundo quendam siluulam Knea dictam exit de ipsa via ad quoddam stagnellum Jezero dictum, CD, XII, 20), *Megnaknea (šuma oko ušća Kupe u Savu; 1228.: vadit ad unam silvam, que Megnaknea nominatur inde procedit et pervenit ad fluvium Cherenchina vocatum ..., CD III, 291; 1245.: vadit in eadem via et pervenit ad silvam que Megnacnea nominator..., CD IV, 270), *Duga Kneja* (hidronim u porječju Save; 1380: ad caput longi rivuli ubi oritur ipse rivulus vulgariter *Dulgaknea* vocatus (Blagay okl. 170).

ETIMOLOGIJA

Postalo od psl. *кѣнѣја, stpolj. *knieja* ‘(zabranjena) šuma; velika, gusta šuma’, polj. *knieja* ‘dio šume odvojen za lov s psima, zemljište sa šumom ili za pčelarstvo’, kašup. *kñeja* ‘šipražje, gusta šuma’, rus. dij. *kneja* ‘izdvojena šuma, šumski otok, kompaktna šuma’, češ. toponim *Knije*, sln. toponim *Kneja* (ĚSSJ XIII: 198f., Boryš 2005: 240, Bezlaj II: 48). Snój navodi sln. toponim *Kněj* i izvodi ga iz slav. *кѣнь ‘panj’ (Snój 2009: 191). Hrvatski oblici sa -e- imaju kajkavski odraz jata. ĚSSJ (l.c.) smatra srodnim i polj. *knieja*, rus. dij. *kneja* ‘ribarska mreža’, što ostaje nategnutim. Riječ je vjerojatno izvedena od *кѣнь, tj. polj. starije *kien*, gen.jd. *kna*, dial. *kień*, gen.jd. *knia* ‘panj, klada’, *do knu*, *do kna* ‘prilično, potpuno’, češ. dial. *dokna* ‘do kraja, potpuno’, što je teško odvojiti od **кѣмн-*, usp. stčes. *kmen* ‘stablo; pokoljenje’, češ. *kmen*, slč. *kmeň* ‘stablo, stabljika, grana; pokoljenje’, dluž. *kmeń* ‘grana’ < **кѣмен-* (ĚSSJ XIII: 196, 205). Bezlaj (II: 49) povezuje i sln. *knjáček*, *tnáček* ‘kvrjava klada’, ali te riječi bolje izvodimo od glagolskoga korijena **тън-* ‘sjeći’ s dijalektnom promjenom *tn* > *kn* (Ramovš 1924: 209). Isto vrijedi za čak., sln. *knjäst* ‘okrnjen’, koje Boryš (l.c.) izvodi od *кѣнь. Etimološka veza s lit. *kūnas* ‘tijelo, meso’, koju ĚSSJ (XIII: 205) smatra perspektivnim, formalno je nemoguća. Vidi LEW (310) za uvjerljiviju etimologiju litavske riječi.

17. Odabrani nazivi za pojedine vrste šuma

Branjevina i zabrana

Prilično su dobro zabilježene riječi *branjevina* i *zabrana* ‘šuma (ili područje unutar šume, ili neki drugi prostor) na kojem je zabranjena ispaša, sječa ili prikupljanje granja’: Bibinje *brānjėvina* ‘njiva ili šuma na kojoj ili u kojoj vlasnik ne dopušta napasanje stoke’, Cerje *brānjėvina* (u rječniku s.v. *gāj* ‘gaj, branjevina, zabran’ kao sinonim), Gacka *branjėvina* ‘zabran, šuma u kojoj je zabranjena sječa’, Gola *brāņėv'ina* ‘mlada šuma’, Kolan *branjėvina* ‘šuma u koju se ne smije uganjati ovce’, Lika *brānjėvina* ‘područje (obično državno) gdje je zabranjena ispaša i sječa šume’, Otok (kod Vinkovaca) *zabrana* ‘mlada šuma’,

Perušić (Lika) *brànjovina* ‘zabrana paše, sječe i branja šušnja’, Sela *brájnevina* ‘šuma pod zaštitom’, Studenci *brànjovina* ‘mlada šuma u kojoj je zabranjena sječa’, *zábrana* ‘šumarak ili oranica u koji se ne smije pustiti blago’, Sumartin *branjevina* ‘šuma u kojoj je zabranjena paša’.

Brgud

Sanja Zubčić (usmeno) je u Dubašnici na Krku zabilježila *břgud* ‘slabija šuma koja pripada svima u župi’. Ta je riječ prvi put zabilježena u ispravi iz 1470. g. u kojoj knez Ivan Frankopan daruje neke zemlje Jurmanu iz Vrbnika (Kukuljević Sakcinski 1863: 105). Jedna je potvrda toponim *Za brgud*, a dva puta je riječ zabilježena u kolokaciji *brguna drmuna* (sic!). Prema ARJ (I: 639), riječ je »sada na Krku zemlja općinska iza sela gdje seļaci pasu stoku, kao ispaša, ispust. I. Milčetić.« Parčić (1901: 44–45) za *brgud* navodi „pascolo selvatico e rupestre”, a Mažuranić (1908: 100) ju tumači kao „mjesto blizu grada ili sela, kamo se goni blago na pašu; može biti i šuma, lug, gaj”. Kao toponim bilježi se i u dijelovima zapadne Hrvatske (*Brgud*, *Brgudac*, *Veli* i *Mali Brgud*, nekoliko toponima u Istri oko Učke, kod Mošćenica, Matulja i Lanišća), a na Krku sjeverno od nekadašnje romansko-slavenske izoglose (Skok 1950: 26). *Břgūd* je i selo kod Benkovca u Bukovici. Riječ je neprijeporno o romanskoj, vjerojatno dalmatskoj posuđenici, a konačni je izvor lat. *virgultum* ‘grmlje, grm’ (Skok 1971: 208).

POVIJESNE POTVRDE TOPONIMA: *Brgud* (na Krku, 1186.: que terra est partim in loco, qui dicitur Berguto, CD II, 205), *Brgud* (selo kod Nugle u Istri, 1208.: Item ... in Roz, in Bergont, in sancto Sirgo ... Kandler, II), *Brgudac* (selo kod Buzeta, 1420.: et multi de Villa Bergodaz Bergodaz, Kandler, IV).

Krč

Belostenec u svom rječniku navodi riječ *kěřč* s. v. *locus* kao prijevod za *locus ferus*, što RKKJ V: 388 tumači kao ‘gusta, neiskrčena šuma’. Ista je riječ inače zabilježena sa značenjem ‘krčevina’, ali usp. toponim *Krčëvine* „dubrave” (Otok kod Vinkovaca, Lovretić 1897: 93). Na hrvatskome prostoru bilježimo više stotina toponima *Krči*, *Krčevina* rasprostranjenih diljem Hrvatske. Većinom se odnose na iskrčena područja, ali mnogi i na šumovite prostore, no možda je riječ o naknadno obraslim položajima.

Temeljno je značenje danas ‘njiva koja se dobiva krčenjem šume’, obično se posječe, odveze veliko drvlje, a ostatak zapali. Na iskrčeno mjesto može opet rasti novo grmlje i drvlje, posljedicom čega se može razviti značenje ‘(mlada) šuma’. Za razvoj značenja usp. rus. dij. *ljadina*, *ljáda* ‘šuma’ < ‘ledina’ (Tolstoj 1969: 138), strus. *korь*, *кърь* ‘krčevina, mala šuma, šikara na krčevini’, rus. dij. *kor* ‘šumski otok, visoka šikara’ (ÈSSJ XIII: 242).

Krlj

ARJ V: 596: »krļ, m. hrek u suhog stabla. Dubašnica na Krku. I. Milčetić.« Kod Milčetića, međutim, nismo uspjeli naći takav oblik. Podatak je relevantan jer Dubašnica čuva fonem /l/, dok je u drugim govorima na Krku često postalo /j/ (Milčetić 108). U Karadžićevu rječniku: *křlja* ‘ein Block Holz, caudex’, *křljād* ‘ein Block Holz, caudex’.

DIJALEKTNE POTVRDE

Vrbnik *kerj* (»Kadi je *kerj*, to će reć: da rasu drva, ono se zove, ako je ograje-no, *dermun*; ako ni ogromačano ali oplotano, onda je *komunada*«, »Palili su va ņen japnenice, a seda skoro da ne bi ni kerja v ņen bilo«..., Žic 1899: 230, 225). Omišalj *kêrj* (pl. *kêrjě*) ‘čvorugavi komad posječenog debla; iskopan izdanak stabla eventualno s korijenjem, koji zbog svoje žilavosti ne da isjeći sjekirom na sitnije komade, pa se kao gorivo može upotrijebiti samo na ognjištu; panj na kome se režu i cijepaju drva za ogrjev sjekirom’ (Mahulja).

TOPONIMIJA

Orlec *Kêrji* toponim (polje)

ETIMOLOGIJA

Oblik *kerj* postalo je od **krlj-*. Izvorno značenje vjerojatno je ‘panj’, usp. Gacka *křlja*, Lika (ikavci) *křlja* ‘ostatak oštećenog zuba’ (Čuljat 2009: 119, Milković 2009: 153). Od korijena koji je u psl. *kъrjъ (m.) ‘grm’: češ. *keř*, gen.jd. *k(e)ře*, slč. *ker*, gen.jd. *kra*, gluž. *keř*, gen.jd. *krja*, dluž. *keř*, gen.jd. *krja*, polj. *kierz*, gen.jd. *krza/krzu*, rus. *корь, кьрь* ‘krčevina, mala šuma, šikara na krčevini’, rus. dijalekt. *kor* ‘šumski otok, visoka šikara’ (ÈSSJ 242). U hrvatskome psl. korijen postoji i u drugim izvedenicama, npr. *krčiti*, *krnj*, *kraj*, *krojiti*, *cрта*. Zanimljiv primjer navodi M. Gavazzi: »Ime je toj kladi, glavnji ili panju ponajviše *badnjak* – osim rjeđih izuzetaka (stariji je naziv i *božičnjak*, po Istri *čok*, na Krku *kerj* = *krlj*, na Hvaru *hreb*.« (Gavazzi 1988: 134).

Loža i sina

U *Vrbničkom statutu* (glagoljički zapis s kraja XIV. st., sačuvan u prijepisu iz XVI. st.) nalazimo sljedeće: »Kap(i)t(u)l za **loža** i za **sini** 1443 Sud’c’ Jurman’ i vić’nici v’si ote, da bude tako naprida da nemozi niedn’ č(lov)ik sići lesa suha ni sirova v’ **ložih**’ ni v’ **sinah**’ pod penu l(i)b(a)r’ 5 najprija **lože** Mulč, Grabovice [...] **sini** na Kuzmani i na puti pod Cerom’ [...]« »Kapi(tu)l’ za loki ka je pred’ Čišćakom’ da je nemore nig’dore gradit’ ni **sin**’ ni **lož**i sići.«

Kontekst sugerira da je riječ o dvjema vrstama šume (usp. Brozović i Pronk 2013), ali u tom značenju te dvije riječi izvan *Vrbničkog statuta* nisu zabilježene. Riječ *sina* vjerojatno je izvorno riječ za ‘hlad, hladovina’, a u tome je značenju riječ *sina* potvrđena u većini čakavskih govora, npr. na Grobniku i Unijama. Semantička promjena ‘hlad’ > ‘mjesto koje daje hlad’ nije neobična, usp. od istoga korijena hrv. *sjēnica* ‘koliba od granja’ i polj. *sien* ‘veža’. ARJ spominje riječ *lože* iz *Vrbničkog statuta* s upitnikom pod natuknicom *lože* ‘mjesto gdje se leži’. Možda je izvedena od *loza* ‘šuma’. U ovom je slučaju možda riječ o starom kolektivu *lozbe (usp. Zlarin *lōzje* ‘pruće vinove loze’).

Navodimo još i dva naziva za šumu koji se javljaju na vrlo ograničenim područjima Hrvatske te bi trebalo ciljanim terenskim istraživanjima detaljnije istražiti značenjske osobitosti tih riječi.

Kolinjak

DIJALEKTNE POTVRDE

Đurđevac *kolijnak* ‘šumarak (ob. s drvećem akacije)’, HDA/OLA: Virje *kolīnak* ‘mala šuma’.

Meka

DIJALEKTNE POTVRDE

Sveti Đurđ (Ludbreg) *m'ęka* ‘šuma koja raste uz vodu (Dravu), sa slabo kvalitetnim drvećem (vrba, topola)’, Đurđevac *Mękiš* (šuma i vodoplavan predio kod šume).

18. Zaključak

Iz priloženih je zemljovida razdvidno da je riječ *šuma* u današnje doba najrasprostranjeniji naziv za šumu u hrvatskim govorima, a posljednjih desetljeća pod utjecajem standardnoga jezika potire neke starije, nekoć znatno rasprostranjenije naziva kao *gora*, *loza* i dr. Od češćih riječi za šumu, posuđenice su *bošak/bušak/boška* i *drmun*. Neke druge posuđenice sa značenjem ‘šuma’ nalazimo isključivo u toponimiji, primjerice *Silba* od lat. *silva* ‘šuma’ i *Bęreęk* iz mađ. *berek* ‘močvara’.

Čvrsta veza postoji između značenja ‘šuma’ i ‘granje prikupljeno za potpalu’. Ta dva značenja zabilježena su za riječi *šuma* i *gora*, a u slovenskome i za riječ *hosta* (hrv. *hosta*, *husta*). Primarna značenja iz kojih se razvilo općenito značenje ‘šuma’, koja su zabilježena u povijesti leksika hrvatskoga jezika su, uz ‘prikupljeno granje’ > ‘šuma’: ‘planina, brdo’ > ‘šuma’, ‘nizina’ > ‘šuma’, ‘močvarno

područje' > 'šuma', 'grm, šikara' > 'šuma', 'krčevina' > 'šuma', 'mlada, uzgojena šuma' > 'šuma', 'zabranjeno područje' > 'šuma' i 'ograda, međa' > 'šuma'.

Hrvatske riječi za šumu odražavaju više povijesnih slojeva. Riječi *drmun* i, možda, *husta* pripadaju najstarijem, supstratnom sloju. Riječi *gora* i *šuma* su stare i široko rasprostranjene slavenske riječi, a čini se da je riječ *gora* izvorno bila temeljni naziv za šumu u zapadnom i južnom dijelu Hrvatske, dok se *šuma* proširila s istoka selidbom govornika štokavskih govora prema zapadu. Prema dostupnoj građi, to je ujedno najfrekventniji naziv za šumu u Bosni i Hercegovini. U središnjem je dijelu Hrvatske i u susjednom istočnom dijelu Bele Krajine u Sloveniji u srednjem vijeku (u svakom slučaju prije odlaska govornika čakavskih govora sa Korduna u Gradišće) riječ *loza* postala temeljnim nazivom za šumu. I riječ *lug*, koja je izvorno označavala 'vlažna ili poplavljena šuma', postala je temeljni naziv u dijelu gradišćanskih govora. Druge riječi praslavenskoga podrijetla poput *dubrava*, *gaj*, *kneja* i *g(v)ozd* vrlo su rijetko u hrvatskim govorima zabilježene kao temeljni nazivi za šumu, ali javljaju se obično sa specifičnijim značenjima te u toponimiji. Praslavenska riječ za šumu, prethodnik hrv. *lijes*, zabilježena je u samo jednom punktu s tim značenjem (Rukavac), ali to može biti sekundarna pojava. Govori koji su došli pod utjecaj mletačkoga od XIV. stoljeća nadalje često su posudili mletački *bosco*, te je *bošak/boška* postala temeljna riječ za šumu u Istri, ali i u drugim, osobito otočnim govorima duž čitave obale.

Literatura – kratice

- ARJ – Daničić, Đuro et al. 1880.–1975. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.
- Bezlaj – Bezlaj, France. 1976.–2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: SAZU.
- EDSIL – Derksen, Rick. 2008. *Etymological dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Rodopi.
- ÈSSJ – Trubačev Oleg N.; Žuravlev, Anatolij F. 1974.–2008. *Ètimologičeskij slovar' slavjanskix jazykov*. Moskva: Nauka.
- HDA/HJA – Građa prikupljena za projekt *Hrvatski jezični atlas*. (nastavlja se na SHDA, rukopisna građa čuva se u Institutu za hrvatski jezik)
- GHRJ – Nikolaus Bencsics et al. 1982. *Deutsch-burgenländischkroatisch-kroatisches Wörterbuch*. Eisenstadt-Zagreb: Amt der Burgenländischen Landesregierung, Landesarchiv-Landesbibliothek – Zavod za jezik IFF.
- LAIČaG – Filipi, Goran; Buršić Giudici, Barbara. 2019. *Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora / Atlante Linguistico delle Parlate Ciacave Istriane / Lingvistični atlas istrskih čakavskih govorov*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

- LinGeH – Građa prikupljena za projekt *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju*. (rukopisna i djelomice digitalizirana građa pohranjena je u Centru za jadransku onomastiku i etnolingvistiku Sveučilišta u Zadru)
- LEW – Fraenkel, Ernst. 1962., 1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter.
- MDABJ – Domosileckaja, Marina V. 2010. *Malyj dialektologičeskij atlas balkanskih jazykov. Serija leksičeskaja. Tom IV. Landšaft*. München: Otto Sagner/Sankt Peterburg: Nauka.
- OLA – Građa prikupljena za projekt *Općeslavenski lingvistički atlas*. (rukopisna građa čuva se u Zavodu za lingvistička istraživanja HAZU)
- RKKJ – 1984.–2011. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Schuster-Šewc–Schuster-Šewc, Heinz. 1978.–1996. *Historisches-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*. Bautzen: Domowina-Verlag.
- SHDA – Građa prikupljena za projekt *Srpskohrvatski dijalektološki atlas*. (rukopisna građa čuva se u HAZU i Institutu za hrvatski jezik)
- Skok – Skok, Petar. 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: HAZU.
- Snoj – Snoj, Marko. 2003. *Slovenski etimološki slovar. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Modrijan.
- SP – Sławski, Franciszek. 1974.–2001. *Słownik prastłowiański*. Wrocław etc.: Zakład narodowy imienia Ossolińskich.
- Vasmer – Vasmer, Max. 1953. *Russisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

Literatura

- Agrell, Sigurd. 1918. *Zwei Beiträge zur slavischen Lautgeschichte*. Lund: C.W.K. Gleerup.
- Babić, Ivan. 2008. *Studenački rječnik*. Studenci–Omiš.
- Babić, Zvonko. 2022. *Rječnik mjesta Pridrage*. Zadar: Matica hrvatska.
- Bašić, Mile. 2013. *Rječnik govora mjesta Škabrnje*. Škabrnja: vlastita naklada.
- Baničević, Božo. 2000. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*. Žrnovo.
- Barbić, Ante. 2012. *Rječnik Pitava i Zavale*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Bartoli, Matteo Giulio. 2000 [1906]. *Il Dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica*. A cura di Aldo Duro, Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.a.

- Beekes, Robert S.P. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden–Boston.
- Bego-Urban, Melita. 2010. *Škrinja uspomena : dubrovački jezični pabirci*. Čibača: Humanitarno društvo Župe dubrovačke.
- Belović, Stjepan; Blažeka, Đuro. 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa (rječnik ludbreške Podravine)*. Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu.
- Benčić, Radoslav. 2014. *Rječnik govora grada Hvara – Förske rîci i štòrije*. Hvar: Muzej hvarske baštine.
- Benedik, Francka. 1990. Poimenovanje gozda in refleksi ě v besedi sneg v slovenskih govorih. *Razprave: razred za filološke in literarne vede [SAZU]*, 13, Ljubljana, 213–220.
- Bjažić, Slavko; Dean, Ante. 2002. *Zlarin : kratka povijest i rječnik*. Zagreb: Prometej.
- Bojanić, Mihailo; Trivunac, Rastislava. 2002. *Rječnik dubrovačkog govora*. Beograd.
- Bonić, Onorato; Šprljan, Nataša; Zorović, Flavia. 2023. *Nerezînski beseduâr. Rječnik govora Nerezina na otoku Lošinj*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Boryś, Wiesław. 2005. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo literackie.
- Boryś, Wiesław. 2007. *Čakavske leksičke studije. Praslavensko naslijeđe u čakavskome leksičkom fondu*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Boryś, Wiesław. 2007b. *Etymologie słowiańskie i polskie. Wybór studiów z okazji 45-lecia pracy naukowej*. Warszawa: Instytut Slawistyki PAN.
- Boryś, Wiesław. 2016. Čakavsko *hust* ‘grm, žbun’, kajkavsko *husta/hosta* ‘šuma; grmlje, žbunje, šikara, gustiš’. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 20, Zagreb, 13–20.
- Breu, Walter; Piccoli, Giovanni (con Snježana Marčec). 2000. *Dizionario croato molisano di Acquaviva Collecroce*. Campobasso.
- Brozović Rončević, Dunja. 1999. Nazivi za blatišta i njihovi toponimijski odrazi u hrvatskome jeziku. *Folia onomastica Croatica*, 8, Zagreb, 1–44.
- Brozović Rončević, Dunja; Pronk, Tijmen. 2013. Riječi za ‘šumu’ u čakavštini otoka Krka. *Studia Borysiana. Etymologica, diachronica, Slavica*. Ur. Mariola Jakubowicz, Beata Raszewska-Żurek. Warszawa: Instytut Slawistyki Polska Akademia Nauk (PAN), 281–292.
- Brückner, Aleksander. 1925. Waldnamen und Verwandtes. *Archiv für slavische Philologie*, 39, 1–11.
- Brückner, Aleksander. 1985. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Celinić, Anita. 2010. Vokalizam gornjosutlanskih govora. *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*. Ur. Mijo Lončarić. Split – Zagreb: Književni krug – IHJJ, 7–76.

- Čargonja, Hrvoje; Đaković, Branko; Alegro, Antun. 2008. Plants and Geographical Names in Croatia. *Collegium Antropologicum*, 32/3, Zagreb, 927–943.
- Čuljat, Marko. 2009. *Ričnik ličke ikavice*. Gospić: Lik@ press.
- de Vaan, Michiel. 2008. *Etymological Dictionary of Latin*. Leiden–Boston: Brill.
- Demiraj, Bardhyl. 1997. *Albanische Etymologien*. Amsterdam–Atlanta, GA: Rodopi.
- Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7/2, Zagreb, 373–747.
- Elezović, Gliša. 1932.–1935. *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta*. Beograd: Grafički umetnički zavod “Planeta”.
- Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1968. Govor otoka Žirja. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 1, Zagreb, 121–220.
- Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1973. Karlovački govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, Zagreb, 77–151.
- Frisk, Hjalmar. 1960.–1972. *Griechisches etymologisches Wörterbuch I – III*. Carl Winter. Heidelberg.
- Galović, Filip; Valerijev, Pavle. 2021. *Rječnik govora mjesta Ložišća na otoku Braču*. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Gavazzi, Milovan. 1988. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske – Hrvatsko etnološko društvo.
- Gusić, Ivica; Gusić, Filip. 2004. *Rječnik govora Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine*. Zagreb.
- Gušić, Marijana. 1972. Praslavenska baština u Međimurju. *Kaj*, V/5, Zagreb, 62–65.
- Hanzir, Štefica i dr. 2015. *Rječnik kajkavske donjosutlatlanske ikavice*. Zagreb: IHJJ – Udruga Ivana Perkovca.
- Houtzagers, Peter. 1985. *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*. Amsterdam: Rodopi.
- Houtzagers, Peter. 1999. *The Kajkavian dialect of Hidegség and Fertőhomok*. Amsterdam: Rodopi.
- Houtzagers, Peter. 2009. On the Dialect of the Moravian Croats. *Scando-Slavica* 55/1, 147–165.
- Houtzagers, Peter. 2013. Burgenland Croats and Burgenland Croatian: some unanswered questions. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39/1, Zagreb, 253–269.
- Hozjan, Snježana. 1992. Govor Krasa na otoku Krku (deklinacija). *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 18, Zagreb, 43–55.
- Hraste, Mate; Šimunović, Petar; Olesch, Reinhold. 1979. *Čakavisches-deutsches Lexikon. Teil I*. Köln-Wien: Böhlau Verlag.

- Ivančić Dusper, Đurđica; Bašić, Martina. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić.
- Iveković, Franjo; Broz, Ivan. 1901. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Japunčić, Mile. 1998. *Taslak : rječnik Sv. Roka*. Zagreb: vlastita naklada.
- Jardas, Ivo. 1957. Kastavština. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knjiga 39*. Zagreb: JAZU.
- Jelenović, Ive. 1962. Etnološki prilozi iz Dobrinja na otoku Krku. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 40, Zagreb, 221–240.
- Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade upoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II. dio: rječnik*. Zagreb: JAZU.
- Kalogjera, Damir; Fattorini Svoboda, Mirjana; Josipović Smojver, Višnja. 2008. *Rječnik govora grada Korčule (+ CD-ROM)*. Zagreb.
- Kalsbeek, Janneke. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*. Amsterdam–Atlanta GA: Rodopi.
- Kapović, Mate. 2006. Naglasne paradigme o-osnova muškoga roda u hrvatskom. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 159–172.
- Karadžić, Vuk. 1852.², 1898.³ *Srpski rječnik, istumačen njemačkim i latinskim riječima*. Beč (1852.), Beograd (1898.).
- Kortlandt, Frederik. 2009. *Baltic & Balto-Slavica*. Amsterdam–New York: Rodopi.
- Koschat, Helene. 1978. *Die čakavishe Mundart von Baumgarten im Burgenland*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Kraljević, Ante. 2013. *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*. Široki Brijeg – Zagreb: Matica hrvatska – Dan.
- Kranjčević, Milan. 2003. *Ričnik gacke čakavščine: konpoljski divan*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kroonen, Guus. 2013. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden–Boston: Brill.
- Kukuljević Sakeinski, Ivan. 1863. *Listine Hrvatske – Acta Croatica (= Povjesni spomenici južnih Slavena 1)*. Zagreb: Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja.
- Kurelac, Fran. 1870. *Silva*. *Rad JAZU*, 12, Zagreb, 31–86.
- Lehmann, Winfred P. 1986. *A Gothic etymological dictionary*. Leiden: Brill.
- Lipljin, Tomislav. 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin.
- Lovretić, Josip. 1897. Otok. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 2, Zagreb, 91–459.
- Lukežić, Iva; Zubčić, Sanja. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Machek, Václav. 1957. *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha.
- Machek, Václav. 1968. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: ČAV.

- Mahulja, Ivan. 2006. *Rječnik omišaljškoga govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj.
- Malnar, Slavko. 2002. *Pamejnek*. Čabar – Rijeka: Matica hrvatska – Adamić.
- Malnar, Slavko. 2008. *Rječnik govora čabarskog kraja*. Čabar: Matica hrvatska.
- Mardešić–Centin, Pavao. 1977. Rječnik komiškog govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 4, Zagreb, 265–321.
- Maričić, Tomislav. 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica na otoku Ugljanu*. Zadar: Matica hrvatska.
- Matasović, Ranko. 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden-Boston: Brill.
- Mažiulis, Vytautas. 2013². *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Mažuranić, Vladimir. 1908.–1922. *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*. Zagreb: JAZU.
- Meillet, Antoine. 1894. De quelques difficultés de la théorie des gutturales indo-européennes. *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris*, 8, 277–304.
- Meillet, Antoine. 1905. *Études sur l'etymologie et le vocabulaire du vieux slave, II. Formation des noms*. Paris: Librairie Émile Bouillon.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- Milat Panža, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: IHJJ.
- Milčetić, Ivan. 1895. Čakavština kvarnerskih otoka. *Rad JAZU* 121, Zagreb, 92–131.
- Milković, Ivan. 2009. *Lička štokavska ikavica*. Zagreb: Pergamena.
- Moguš, Milan. 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: HAZU – Matica hrvatska Senj.
- Mohorovičić–Maričin, Franjo. 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka: Adamić.
- Neweklowsky, Gerhard. 1973. Ein Beitrag zum Čakavischen: die kroatische Mundart von Eisenhüttl im südlichen Burgenland. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 16/2, Novi Sad, 149–172.
- Neweklowsky, Gerhard. 1978. *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Neweklowsky, Gerhard. 1989. *Der kroatische Dialekt von Stinatz. Wörterbuch*. (= *Wiener slawistischer Almanach, Sonderband 25*). Wien.
- Nikolić, Margita. 2000. *Unije: kuželj vaf sarcu*. Mali Lošinj: Katedra Čakavskog sabora.
- Novaković, Pavica. 1994. Sumartinski rječnik. *Čakavska rič*, 22/2, Split, 105–145.
- Oraić Rabušić, Ivana. 2009. Fonološki opis govora Šemnice Gornje. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35, Zagreb, 257–279.

- Oštarić, Ivo. 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na otoku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- Parčić, Dragutin. 1901³. *Rječnik hrvatsko-talijanski*. Zagreb: Narodni list.
- Pavešić, Marija; Magaš, Blaženka; Laloš, Željko. 2006. *Rejč do riči. Besejdnik dejuonskega devoana/Rječnik delničkoga govora*. Rijeka: Adamić.
- Peruško, Marija. 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Mendula.
- Petrović, Dragoljub. 2002. *Rečnik srpskih govora Vojvodine*. Novi Sad.
- Piccoli, Agostina; Sammartino, Antonio. 2000. *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro*. Montemitro–Zagreb.
- Pokorny, Julius. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern–München: Francke.
- Pronk, Tijmen. 2013. On the Development of *in, *im, *un and *um in Slavic. In: Marko Jesenšek (ed.). *Miklošičeva monografija. Ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča*. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča, 117–140.
- Pronk-Tiethoff, Saskia. 2013. *The Germanic loanwords in Proto-Slavic*. Amsterdam–New York: Brill.
- Rački, Franjo; Jagić, Vatroslav; Črnčić, Ivan. 1890. *Hrvatski pisani zakoni: vino-dolski, poljički, vrbanski, a donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, vepri-nački i trsatski*. Zagreb: Dionička tiskara.
- Radulić, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar.
- Ramovš, Fran. 1924. *Historična gramatika slovenskega jezika II. Konzonanti-zem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Ribarić, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima. Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora*. Pazin.
- Roki-Fortunato, Andro. 1997. *Libar viškiga jazika*. Toronto.
- Sabol, Mijo. 2004. *Rječnik kajkavskih riječi Đelekovca i okolice*. Koprivnica: vlastita naklada.
- Sekereš, Stjepan. 1966. Govor našičkog kraja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 2, Zagreb, 209–301.
- Sekulić, Ante. 2005. *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Zagreb: IHJJ.
- Skok, Petar. 1933. Studi toponomastici sull'Isola di Veglia. *Archivio glottologico italiano*, 24, 19–55.
- Skok, Petar. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja*. Zagreb: Jadranski institut JAZU.
- Snoj, Marko. 2009. *Slovenski etimološki slovar. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Modrijan.
- Snoj, Marko. 2009. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan.
- Sokolić-Kozarić, Josip; Sokolić-Kozarić, Gojko. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka–Novi Vinodolski: vlastita naklada.

- Sviben, Kazimir. 1974. Prilozi proučavanju zlatarskoga govora. *Kajkavski zbornik*. Zlatar.
- Šamija, Ivan Branko. 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Zagreb.
- Šatović, Franjo; Kalinski, Ivo. 2012. *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga prigorskoga govora zagrebečkoga Cerja*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Sv. Ivan Zelina.
- Šimunić, Božidar. 2013. *Rječnik bibinjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska, Ogranak Zadar.
- Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog područja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Šimunović, Petar. 2009. *Rječnik bračkih čakavskih govora. Drugo dopunjeno i popravljeno izdanje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 317–493.
- Takač, Ferdinand. 2004. *Rječnik sela Hrvatski Grob*. Zagreb: IHJJ.
- Težak, Stjepko. 1981a. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, Zagreb, 200–428.
- Težak, Stjepko. 1981b. Dokle je kaj prodro na čakavsko područje? *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 169–200.
- Tičić, Ante. 2004. *Rječnik govora mjesta Poveljane na otoku Pagu*. Zadar.
- Tolstoj, Nikita Il'ič. 1969. *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija*. Moskva: Nauka.
- Vaillant, André. 1934. Vieux-russe kriti, prés. *krinju ; dqbū arbre, chène*. *Revue des Études slaves* 14, 78–80, 223–224.
- Vaillant, André. 1951. Slave *svobodī libre, gospodī seigneur; slave gvozdū forêt; gvozdii clou; slave oqgū coin*. *Revue des Études slaves* 28, 138–143.
- Večenaj, Ivan; Lončarić, Mijo. 1997. *Rječnik govora Gole*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Velčić, Nikola. 2003. *Besedar bejske tramuntane*. Beli–Rijeka: Čakavski sabor–Adamić.
- Vermeer, Willem. 1980. Die Konjugation in der nordwestčakavischen Mundart Omišaljs. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 1, 439–472.
- Vermeer, Willem. 1984. Opozicija tipa “živo/neživo” u množini u jednom čakavskom sistemu (Omišalj). *Naučni sastanak slavista u Vukove dane: referati i saopštenja*, 13/1, 275–288.
- Vivoda, Nataša. 2005. *Buzetski govori*. Koper: Univerza na Primorskem.
- Vodopić, Nina. 2006. *Kunovske stare riči*. Kuna: vlastita naklada.
- Vranić, Stanko. 2010. *Tak se govori(le) pri nas*. Konjščina: Vranić-dom.
- Vuletić, Nikola. 2011. Problem stare romanske toponimije u murterskom otočnom skupu. *Toponimija otoka Murtera*, Zadar, 335–341.

- Vuletić, Nikola; Bazina, Hrvoje; Brozović Rončević, Dunja. 2024. *Mali istarski leksički atlas (MILA): Geolingvističke studije iz građe Atlas Linguarum Histrie et Liburniae*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Vulić, Sanja; Maresić, Jela. 1996. Mali rječnik tkonskoga govora. *Filologija*, 26, Zareb, 117–133.
- Vulić, Sanja; Maresić, Jela. 1997. Rječnik klimpuškoga govora. *Pannonisches Jahrbuch* 1997, 370–395.
- Žic, Ivan. 1899. Vrbnik na otoku Krku: narodni život i običaji, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 4, 221–243.

Dodatna vrela dijalektnih oblika

Bački Hrvati = Sekulić 2005	Karlovac = Finka i Šojat 1973
Bednja = Jedvaj 1956	Kastav = Jardas 1957
Beli = Velčić 2003	Kaštela = Baldić-Đugum 2006
Bibinje = Šimunić 2013	Kolan = Oštarić 2005
Blato = Milat Panža 2015	Komiža = Mardešić-Centin 1977
Bosiljevo = Krajač 1999	Kras = Hozjan 1992
Brač = Šimunović 2009	Kruč = Breu i Piccoli 2000
Brusje = Dulčić i Dulčić 1985	Kukljica = Maričić Kukljičanin 2000
Čerje = Šatović i Kalinski 2012	Kuna = Vodopić 2006
Crikvenica = Ivančić-Dusper i Bašić 2013	Labin = Milevoj 1992
Čabar = Malnar 2002	Lika = Čuljat 2009
Dalmatinska zagora i zapadna hercegovina = Gusić i Gusić 2004	Ložišće = Galović i Valerijev 2021
Delnice = Pavešić, Magaš i Laloš 2006	Lumbarda = Cebalo 2005
Dobrinj = Milčetić 1895	Medulin = Peruško 2010
Dubrovnik = Bojanić i Trivunac 2002	Mlinarci/Molnári = Blažeka i dr. 2009
Đelekovec = Sabol 2005	Mraclin = Šojat 1982
Đurđevac = Maresić i Miholek 2011	Mundimitar = Piccoli i Sammartino 2000
Gacka = Kranjčević 2003	Mursko Središće = Blažeka i Rob 2014
Gola = Večenaj i Lončarić 1997	Našice = Sekereš 1966
Grobnik = Lukežić i Zubčić 2007	Nerezine = Bonić, Šprljan i Zorović 2023
Hvar = Benčić 2014	Novi = Sokolić-Kozarić 2003
Imotsko-Bekijski = Šamija 2004	Omišalj = Mahulja 2006
Ist = Lisac 2010	

Orbanići = Kalsbeek 1998	Sveti Rok = Japunčić 1998
Orlec = Houtzagers 1985	Škabrnja = Bašić 2013
Ozalj = Težak 1981	Tkon = Vulić i Maresić 1996
Pajngrt/Baumgarten = Koschat 1978	Varaždin = Lipljin 2002
Perušić (Lika) = Milković 2009	Vedešin/Hidegség, Umok/Fertóhomok = Houtzagers 1999
Pitve i Zavala = Barbić 2011	Vis = Hraste i Šimunović 1979; Roki- Fortunato 1997
Pridraga = Babić 2022	Vodice = Ribarić 2002
Rivanj = Radulić 2002	Vrbnik = Žic 1899
Rukavac = Mohorovičić-Maričin 2001	Vrgada = Jurišić 1973
Senj = Moguš 2002	Zagorje = Vranić 2010
Smokvica = Baničević 2000	Zlarin = Bjažić i Dean 2002
Stinjaki/Stinatz = Neweklowsky 1989	Zlatar = Sviben 1974
Studenci = Babić 2008	Žirje = Finka i Šojat 1968
Sumartin = Novaković 1994	
Sveti Đurđ (Ludbreg) = Belović i Blažeka 2009	

Diversity and distribution of words for ‘forest’ in Croatian dialects

Summary

The article describes and discusses the dialectal variation of words for ‘forest’ in Croatian. Apart from widespread nouns like *gora*, *boška* and *šuma*, the words *drmun*, *lug*, *husta*, *loza*, *grm*, *umejak*, *kolinjak*, *gušč*, *ograda*, *drveća*, *les*, *živica*, *dubrava*, *kiće*, *grmlje*, *krč* and *gaj* have all been attested as the basic word for ‘forest’ in one or more Croatian dialects. The article offers a detailed overview of the geographical distribution of these words based on fieldwork carried out in a recent large collaborative fieldwork project and on the existing dialectological literature. The geographical distribution of the Croatian words for ‘forest’ is visualized with the help of four maps. The article further discusses the origin of the words for ‘forest’ and their role in toponymy, as well as factors that may have played a role in the rise of the present day distribution of the lexemes.

Ključne riječi: hrvatsko dijalektno nazivlje, lingvistička geografija, riječi za šumu u hrvatskim govorima (*šuma*, *gora*, *bošak*, *husta*)

Keywords: Croatian dialectal terminology, linguistic geography, words for forest in Croatian dialects (*šuma*, *gora*, *bošak*, *husta*)